

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG DISTRIKTSDEPARTEMENT

Meld. St. 17

(2024–2025)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Kommunale tjenestetilbud til
samiske innbyggere

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG DISTRIKTSDEPARTEMENT

Meld. St. 17

(2024–2025)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Kommunale tjenestetilbud til
samiske innbyggere

Innhold

1	Innledning	5	6	Tjenestetilbud tilrettelagt for samiske innbyggere	34
1.1	Regjeringens mål for samepolitikken	6	6.1	Samiske språkbrukere og retten til å kommunisere på eget språk	34
1.2	Satsinger og resultater de seneste årene	8	6.1.1	Samelovens språkregler	34
1.3	Andre relevante arbeider	9	6.1.2	Tolking	34
1.4	Innspill og involvering	10	6.1.3	Samisk språkteknologi og KI	35
1.4.1	Skriftlige innspill til meldingen	11	6.1.4	Sametingets merknad	36
1.4.2	De unge forteller	12	6.2	Et samisk perspektiv i folkehelsearbeidet	37
2	Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport	14	6.3	Aldersvennlige lokalsamfunn	38
2.1	Sametingets merknad	14	6.4	Gode helsetjenester tilpasset samiske innbyggere	39
3	Utviklingstrekk og livsvilkår i samiske områder	16	6.4.1	Kompetanseheving og utvikling	40
3.1	Samisk statistikk	16	6.4.2	Sametingets merknad	43
3.1.1	Sametingets merknad	17	6.5	Arbeids- og velferdsforvaltningens møte med samiske brukere	44
3.2	Kommuner med samiske innbyggere – kjennetegn og utviklingstrekk	18	6.6	Arbeid mot vold og overgrep	45
3.3	Levekår i den samiske befolkningen	20	6.6.1	Krisesentertilbud tilrettelagt for den samiske befolkningen	45
3.3.1	Ung same i dag – opplevelser og erfaringer	22	6.6.2	TryggEst	46
4	Likeverdige tjenestetilbud til samiske innbyggere – ansvarsfordeling	23	6.6.3	Behandlingstilbud til voldsutøvere	46
4.1	Statens ansvar	23	6.7	Et barnevern som ivaretar samiske barns kulturelle og språklige rettigheter	46
4.1.1	Sametingets merknad	25	6.7.1	Nasjonalt samisk kompetansesenter	47
4.2	Sametingets ansvar	25	6.7.2	Familievern	47
4.3	Kommunenes og fylkeskommunenes ansvar	28	6.7.3	Informasjon om relevante hjelpetilbud for barn og unge på samisk	47
4.4	Sametingets merknad	31	6.8	Sametingets merknad	47
5	Kommunenes og fylkeskommunenes finansieringskilder	32	7	Oppvekstvilkår og utdanning som bidrar til å styrke samisk språk, kultur og identitet	49
5.1	Inntektssystemet for kommunene og fylkeskommunene	32	7.1	Barn og unges medvirkning	49
5.1.1	Tjenester som omfattes av utgiftsutjevningen i inntektssystemet	32	7.2	Den kulturelle skolesekken	50
5.1.2	Nytt inntektssystem for kommunene fra 2025	33	7.3	Kulturskolen	51
5.2	Finansieringskilder til kommuner utenom inntektssystemet	33	7.4	Bibliotekenes rolle i arbeidet med samisk språk og kultur	51
			7.5	Barnehage, grunnskole og videregående opplæring	53
			7.5.1	Situasjonsbeskrivelse	53
			7.5.2	Tiltak i barnehage, grunnskole og videregående opplæring	57

7.5.3	Sametingets merknad	61	8	Økonomiske og administrative	
7.6	Høyere utdanning	62		konsekvenser	66
7.6.1	Situasjonsbeskrivelse	62			
7.6.2	Studier som er regulert av rammeplan	63		Litteraturliste	67
7.6.3	Tiltak høyere utdanning	64			

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG DISTRIKTSDEPARTEMENT

Meld. St. 17

(2024–2025)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Kommunale tjenestetilbud til samiske innbyggere

*Tilråding fra Kommunal- og distriktsdepartementet 4. april 2025,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Støre)*

1 Innledning

Regjeringen er opptatt av å føre en samepolitikk som sørger for at flere får tilgang til samiske språk og samisk kultur, og som bidrar til forsoning, forståelse og utvikling av samiske samfunn. Regjeringen er opptatt av at våre folkerettslige forpliktelser blir etterlevd. Skal Norge lykkes med å sikre samiske innbyggere gode tjenestetilbud, der språklige og kulturelle behov og rettigheter ivaretas, kreves det et godt samspill mellom ulike forvaltningsnivå. Kommunene og fylkeskommunene har en viktig rolle i arbeidet med å sikre også samiske innbyggere gode tjenestetilbud. Norge vil ikke være i stand til å ivareta forpliktelsene som følger av både internasjonale konvensjoner og nasjonal rett dersom det ikke følges opp gjennom praktisk politikk og praktiske tiltak både på statlig, lokalt og regionalt nivå.

Beslutninger og politikk på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har avgjørende betydning for i hvilken grad samisk språk, kultur og samfunnsliv kan utvikles på en god måte. Kommuner

og fylkeskommuner har på eget initiativ, og som del av lokaldemokratiet, ansvaret for å føre en politikk som ivaretar samiske innbyggers rett til likeverdige tjenestetilbud og mulighet til å utvikle og bevare egen identitet, språk og kultur.

Rapportene *Kartlegging av samisk perspektiv i kommunesektoren* og *Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene* viser at det er utfordrende for kommunene å utvikle gode løsninger som ivaretar rettighetene til samiske innbyggere.¹ Hovedutfordringene er blant annet mangelen på personell med samisk språk- og kulturkompetanse, uklare ansvarslinjer mellom forvaltningsnivåene, manglende rutiner for å følge opp samiske saker og negative holdninger til samer og samisk kultur i befolkningen, blant politikere og i administrasjonen i kommunene. Mange kommuner melder også tilbake at tilskuddsordningene som skal

¹ Angel m.fl. 2012 og Angel m.fl. 2022

dekke merutgiftene de har som tospråklige kommuner, ikke strekker til.

Regjeringen legger årlig frem en stortingsmelding om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Tema for meldingene varierer fra år til år. De har likevel til felles at årsrapporten til Sametinget er fast vedlegg, og at Sametingets vurderinger framkommer i meldingsteksten som egne merknader.

Denne meldingen er avgrenset til å handle om kommunene og fylkeskommunenes ansvar for å gi gode og likeverdige tjenester til den samiske befolkningen. Regjeringen har i meldingen valgt å ha særlig søkelys på:

- Helse- og omsorgstjenester til eldre samer, med hovedvekt på hjemmetjenester og sykehjem.
- Barnevern.
- Krisesentertilbud.
- Andre sosial- og velferdstilbud i regi av blant annet arbeids- og velferdsforvaltningen.
- Tilbud som bidrar til å styrke barn og unges samiske språk og identitet.

Meldingen omtaler også tema som ble løftet i de to siste årlige stortingsmeldingene, om kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning og om folkehelse i den samiske befolkningen.

Meldingen inneholder eksempler på kommunale og fylkeskommunale initiativ, der målsetningen har vært å ivareta samiske innbyggere og deres behov for tilpassede språklige og kulturelle tjenestetilbud.

1.1 Regjeringens mål for samepolitikken

Samepolitikken som føres i dag har som utgangspunkt at hensynet til samiske og samisktalende brukere som hovedregel skal innlemmes i det ordinære offentlige tjenestetilbudet. Ansvar for å ivareta samiske hensyn påligger både statlige, kommunale og fylkeskommunale myndigheter. Et viktig prinsipp i norsk forvaltning er at det offentlige skal kunne tilby likeverdige tjenestetilbud til alle borgere i Norge. Samtidig vet vi at det ligger et utnyttet handlingsrom som kan benyttes i møter med brukere med ulik kulturell bakgrunn.

Regjeringen arbeider langs flere linjer for å styrke bruken av de samiske språkene, legge til rette for involvering av samiske interesser, øke kompetansen hos og rekrutteringen av personer med kunnskap om samisk språk og kultur, og sikre at samiske innbyggere får gode og likeverdige tjenester.

I Hurdalsplattformen har regjeringspartiene skissert klare mål for regjeringens samepolitikk. Her er det slått fast at kommunene har en avgjørende rolle i å utvikle de samiske samfunnene. Blant relevante vil-punkt i plattformen er:

- Gjennomføre et krafttak for samiske språk og et nasjonalt samisk kulturløft.
- Bidra til å utdanne flere samisktalende lærere, førskolelærere og helsearbeidere og sikre nok samiske læremidler av tilfredsstillende kvalitet.
- Øke antallet samiske barnehageplasser.
- Jobbe for å styrke barnehustilbud for samiske barn.
- Føre en aktiv språkpolitikk som gjør at norsk eller samisk forblir det foretrukne språket i alle deler av norsk samfunnsliv.
- Forbedre etablerte refusjonsordninger og etablere nye ordninger til kommunene for å styrke samisk språkopplæring og øke antall språkbærere.

I Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* slår regjeringen fast at mangelen på samiskspråklig kompetanse er den største utfordringen for å kunne gi gode tjenester til den samiske befolkningen. Det er behov for samisk kompetanse, det vil si god samisk språkbeherskelse og kulturforståelse, i tillegg til formell kompetanse innenfor svært mange områder i samfunnet, som utdanning, helse, rettsvesen og offentlig forvaltning. For å oppnå en positiv utvikling for samiske språk spiller rekruttering til samisk barnehage og skole og de samiske utdanningene en nøkkelrolle.

Regjeringen mener det er et utnyttet potensial for:

- at flere barn får et samisk barnehagetilbud
- at flere elever velger opplæring i og på samisk
- bedre tilrettelegging av opplæringen i og på samisk i grunnskolen og i videregående opplæring

Godt kvalifiserte samisklærere er en forutsetning for å sikre barn et godt pedagogisk tilbud i barnehagen og i grunnopplæringen. Regjeringen mener det er behov for:

- flere og mer regelmessige utdanningstilbud innenfor samisk høyere utdanning
- å rekruttere flere studenter til samiske lærerutdanninger, samiske språkstudier og andre studier med samisk innhold
- å rekruttere flere samisklærere og andre samisktalende ansatte til barnehage og skole

I meldingen løftet regjeringen fram følgende prioriterte innsatsområder:

- forbedre informasjonen om rettigheter til og muligheter for samiskopplæring
- forbedre tilgangen til barnehagetilbud for samiske barn
- gjøre det enklere for elever å velge opplæring i samisk
- øke rekrutteringen av studenter til samiske studier
- tilby god kvalitet og bedre rammevilkår for kompetanseutvikling for lærere og ansatte i barnehage og skole
- styrke fag- og forskningsmiljøer i høyere utdanning
- tilby flere og mer tilgjengelige studier i høyere utdanning
- utvikle et bedre kunnskapsgrunnlag

Regjeringen ønsker å videreføre innsatsområdene, og pågående og nye tiltak skal utvikles med utgangspunkt i disse. I denne melding gir vi en kort oppsummering av de viktigste tiltakene som er iverksatt.

Meld. St. 12 (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen* bygger videre på folkehelsemeldingen Meld. St. 15 (2022–2023) *Nasjonal strategi for utjamning av sosiale helseforskjellar*. Hovedprinsippet er at den generelle folkehelsepolitikken, som også har en tverrsektoriell innretning, gjelder for hele befolkningen. Meldingen må ses i sammenheng med øvrige meldinger på helse- og omsorgsområdet, blant annet Meld. St. 23 (2022–2023) *Opptrappingsplan for psykisk helse (2023–2033)*.

Meldingen om folkehelse og levekår i den samiske befolkningen gir en bred beskrivelse av folkehelseutfordringer i et tverrsektorielt perspektiv. De helsefremmende ressursene i samisk kultur og samfunnsliv blir vektlagt. Meldingen erkjenner at folkehelse- og levekårspolitikken til nå i liten grad har vektlagt samiske perspektiver og at dette må integreres bedre i det ordinære arbeidet. Kommunene vil ha en sentral rolle i arbeidet.

Stortingsmeldingen inneholder en strategi med seks innsatsområder:

- fremme gode levekår i den samiske befolkningen
- inkludere samiske perspektiver i folkehelsepolitikken
- folkehelsearbeid for å fremme god psykisk helse og livskvalitet
- fremme sunne levevaner og helsefremmende miljø

- styrke kunnskapen om folkehelse og levekår i den samiske befolkningen
- fremme samarbeid over landegrenser om folkehelse i den samiske befolkningen

I oppfølgingen av meldingen vil det blant annet bli lagt vekt på bedre samarbeid med Sametinget og Sametingets elevforum for å sikre medvirkning i utforming av politikk og tiltak som er særlig relevante for den samiske befolkningen.

Samiske perspektiv skal inngå i revisjon av folkehelseloven, i utviklingsprogram som Program for folkehelsearbeid i kommunene og aldersvennlig samfunnsutvikling, og inkludere et medlem med samisk bakgrunn i folkehelsepolitisk råd.

I arbeidet med psykisk helse vil det bli lagt vekt på å øke helsekompetanse om psykisk helse, blant annet ved å tilpasse kampanjer og veiledningsmaterieill til samisk språk og kultur. Det skal opprettes en side på ung.no med informasjon på samisk.

Helsedirektoratets veiledere om levevaner, helsefremmende og forebyggende aktiviteter skal oversettes til nordsamisk og ha et samisk perspektiv. Videre skal klima- og miljøendringers betydning for helsen følges med på.

Styrking av kunnskapsgrunnlaget skjer blant annet gjennom medfinansiering av SAMINOR 3, ved å inkludere samisk bakgrunn i relevante befolkningsundersøkelser og gjennom jevnlig oppdatering om samisk helse i Folkehelse rapporten.

Hensynet til samhandlingen mellom det samiske folket på tvers av landegrenser skal vurderes i framtidige helsekriser. Folkehelse i den samiske befolkningen skal prioriteres i Arktisk råd og Barentsrådet. Det vil bli rapportert på stortingsmeldingen om folkehelse og levekår i den samiske befolkningen i folkehelsemeldingen i 2027.

Denne stortingsmeldingen har blant annet oppmerksomhet på eldre samers situasjon. Kommunene har en viktig rolle i å legge til rette for aldersvennlege lokalsamfunn og tilby gode helse- og omsorgstjenester til eldre samer. Spesielt eldre samiske pasienter kan ha vanskeligheter med å uttrykke seg på majoritetsspråket. Det gjelder særlig for personer med demens. Å utvikle mer aldersvennlige lokalsamfunn er viktig i en tid med flere eldre innbyggere som lever lengre enn tidligere. Kommunene bør legge bedre til rette for at eldre kan delta og bidra i lokalsamfunnet, leve helsefremmende liv og mestre hverdagen over lengre tid. Det er bra for egen helse og trivsel, og bidrar til å forebygge og å utsette tjenestebehov.

1.2 Satsinger og resultater de seneste årene

Regjeringen har i denne regjeringsperioden iverksatt en rekke tiltak for å styrke de samiske språkene og den samiske kulturen. I dette kapitlet blir det redegjort for slike tiltak som er relevante for denne stortingsmeldingen.

Samelovens språkregler er endret for å gjøre det lettere for kommunene å bli samisk språkforvaltningskommune. Det er opprettet tre kommunekategorier som er tilpasset språksituasjonen i de ulike kommunene.

Norge har tatt en aktiv rolle under FN's tiår for urfolksspråk og sitter i styringsgruppen for tiåret. Det er etablert et samarbeidsforum mellom Kommunal- og distriktsdepartementet, Sametinget og relevante fagmiljøer som har utarbeidet en nasjonal handlingsplan som et rammeverk for arbeidet under tiåret.

Regjeringen har sørget for å løfte sør- og lulesamisk språk til nivå tre i Europarådets minoritetsspråkspakt.

Moderne språkteknologi er en forutsetning for at samiske språk skal overleve som brukspråk. Regjeringen mener derfor det er viktig å støtte opp om arbeidet som Divvun ved UiT Norges arktiske universitet legger ned for å utvikle og drifte teknologiske språkverktøy. I statsbudsjettet 2024 ble bevilgningen til Divvun økt med 4,4 millioner kroner.

I regjeringens nasjonale digitaliseringsstrategi, lagt fram i september 2024, er betydningen av å utvikle infrastruktur for kunstig intelligens (KI) tuftet på norske og samiske språk og samfunnsforhold trukket fram som et viktig satsingsområde. I statsbudsjettet 2025 er det bevilget i alt 40 millioner kroner til å styrke norsk og samisk KI, jf. omtale under kapittel 6.1.3.

For de som tar samisk eller kvensk som del av lærerutdanningen er det innført utvidet gjeldsletteordning. Det blir også gitt utdanningsstøtte til de som tar sørsamisk utdanning på deltid i utlandet.

Som en oppfølging av Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* skal det opprettes en ekspertgruppe som skal vurdere hvordan barnehage tilbudet til samiske barn kan forbedres.

Regjeringen har innført gratis barnehage til alle barn i Finnmark og Nord-Troms fra 2023.

Kunnskapsdepartementet skal opprette et nasjonalt forum for samisk språk og kultur i barnehage og skole. Forumet skal bidra til å styrke og samle kompetansemiljøene som arbei-

der med samisk språk og kultur i barnehage og skole.

Regjeringen har i perioden gitt midler til at Samisk høyskole og UiT Norges arktiske universitet kan gi samisk som del av lærerutdanningen i hele landet. Videre har regjeringen styrket de samiske fagmiljøene ved Nord universitet, gitt midler til begynderundervisning, drift, tolkeutdanning og tolkeprøver ved Samisk høyskole, og til samisk leksikografi ved UiT Norges arktiske universitet. Målet med satsingen er bedre studie tilbud, flere samiske språkbrukere og økt rekruttering.

Høsten 2024 ble Det samiske nasjonalteateret Beavváš og Samisk videregående skole og reindriftsskole samlokalisert i et felles bygg – Čoarvemáttá. Prosjektet er del av infrastrukturen for å styrke og bevare samisk identitet, språk og kultur.

Det er i 2025 bevilget 10 millioner kroner til Statsbygg til å ferdigstille forprosjekteringen av nytt museumsbygg for RidduDuottarMuseat i Karasjok.

Som en del av arbeidet mot vold og overgrep i samiske samfunn har regjeringen prioritert arbeidet med å etablere et eget barnehustilbud tilrettelagt for samiske barn. Arbeidet med krisesenter tilbud for voldsutsatte samer har også vært prioritert.

Det har i flere år vært krevende å rekruttere og beholde ansatte i Finnmark politidistrikt. En særlig utfordring har vært å rekruttere studenter fra den samiske delen av befolkningen. Som en del av regjeringens lokalpolitiplan starter et pilotforsøk med politiutdanning i Alta fra høsten 2025.

Som en oppfølging av Handlingsplan mot hets og diskriminering av samer, har regjeringen besluttet å gi Likestillings- og diskrimineringsombudet i oppdrag å prøve ut en egen veiledningstjeneste i Nord-Norge med særlig kompetanse om det samiske.

I stortingsperioden er det satt av 92,5 millioner kroner til gjennomføringen av befolkningsundersøkelsen SAMINOR 3, jf. omtale under kapittel 6.4.1.1. Under Stortingets behandling av statsbudsjettet 2025 ble det satt av midler til Samisk helse team i sør- og lulesamiske områder.

NASAK (Nasjonalt samisk kompetansesenter) ble formelt åpnet i oktober 2022. Senterets formål er å styrke kvaliteten på tilbudet for samiske barn, voksne og familier i det kommunale og statlige barnevernet, familievernet og krisesenter.

Ordningen med samiske veivisere er økt fra fire til seks veivisere.

Sametingets budsjettammer er økt fra 543 millioner kroner til 747,5 millioner kroner i perioden 2021–2025, som er en økning på 204,5 millioner kroner. Økningen inkluderer 50 millioner kroner som ble lagt inn i Sametingets budsjettamme fra statsbudsjettet 2025. Når prisøkningen på 16,4 prosent i perioden 2021 til 1. januar 2025 er trukket fra, utgjør den reelle økningen til Sametinget 115,6 millioner kroner for hele perioden.² Med denne økningen er Same-tinget gitt handlingsrom til blant annet:

- Styrke virksomheten ved de samiske språk- sentrene
- Iverksette og gjennomføre språktiltak relevant for oppfølgingen av Meld. St. 3 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning*. I Sametingets arbeid inngår utviklingen og innføringen av læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 samisk (fagfornyelsen). Utvikling av samiske læremidler inngår som del av dette arbeidet.
- Finansiere husleien for Det samiske nasjonalteateret Beavivvås.

Bevilgningen til samiske formål er økt fra 1,25 milliarder kroner til 1,86 milliarder kroner i perioden 2021 til 2025. Det tilsvarer en økning på 610 millioner kroner. Tatt prisjustering i betraktning er den reelle økningen fra 2021 til 2025 1,66 milliarder kroner. Den reelle økning tilsvarer da cirka 400 millioner kroner i perioden.³

1.3 Andre relevante arbeider

Handlingsplan mot hets og diskriminering av samer

Hets og diskriminering av samer er fortsatt et stort samfunnsproblem, og har negative konsekvenser for dem som rammes direkte og for samfunnet som helhet. En rapport fra Amnesty viser at en av fire ytringer om samer på Facebook er negative. Den vanligste negative holdningen er at samer hindrer fremskritt og moderne utvikling. Kommentarer preget av negative holdninger og stereotyper økte med nesten 10 prosent som en direkte følge av diskusjonene om Fosen-saken.

Regjeringen lanserte 14. januar 2025 den første nasjonale handlingsplanen mot hets og dis-

² KPI-indeksen til SSB viser at det har vært en prisøkning på 16,4 % fra 2021 til januar 2025.

³ Beregningen viser utviklingen i kroneverdi når en tar utgangspunktet i konsumprisindeksen, og viser ikke hva enkeltvarer bør eller skal koste når prisen reguleres med konsumprisindeksen.

kriminering av samer. Handlingsplanen er en del av regjeringens innsats for å bekjempe rasisme og diskriminering basert på etnisitet og religion.

Handlingsplanen inneholder 32 tiltak fordelt på følgende tre hovedinnsatsområder:

- *Dialog og demokrati*: Fremme dialog og et vel-fungerende demokrati for å sikre at samiske stemmer blir hørt og respektert.
- *Kunnskap og kompetanse*: Øke kunnskapen og kompetansen om samisk kultur og historie blant befolkningen og offentlige institusjoner.
- *Trygghet og sikkerhet*: Sikre at samer føler seg trygge og beskyttet mot hets og diskriminering, både fysisk og digitalt.

Et viktig tiltak i handlingsplanen er utprøving av en egen veiledningstjeneste i Nord-Norge. Dette er et pilotprosjekt der Likestillings- og diskrimineringsombudet skal opprette en egen filial med særlig kompetanse på det samiske. Tjenesten skal være utadrettet, og et mål er at samer som opplever diskriminering får et sted å henvende seg for veiledning og bistand.

Kultur- og likestillingsdepartementet har hatt tett dialog med Sametinget i arbeidet med handlingsplanen, og har avholdt en rekke innspillmøter over hele landet. Samarbeidet med Same-tinget vil også være viktig ved oppfølging av handlingsplanen. Handlingsplanen skal være fleksibel og dynamisk, slik at det vil være mulig å justere og legge til nye tiltak underveis. Handlingsplanen skal vare til 2030, og vil bli evaluert i planperioden for å sikre at innsatsen gir ønskede effekter.

Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028) – Trygghet for alle

Regjeringen la i desember 2023 fram Prop. 36 S (2023–2024) *Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2023–2028) – Trygghet for alle*. Opptrappingsplanen inneholder over 120 tiltak, og skal bidra til at vi forebygger og beskytter bedre, avdekker flere saker og ivaretar utsatte på en mer omsorgsfull måte.

Regjeringen arbeider for å sikre gode forebyggende tiltak og likeverdige hjelpetjenester for alle som utsettes for vold og overgrep, uavhengig av språk, kultur og geografi. I likhet med *Handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner (2021–2024) Frihet fra vold*, inneholder opptrappingsplanen en egen samisk del. Denne delen av handlingsplanen er utarbeidet i samarbeid og konsultasjon mellom regjeringen og

Sametinget. Tiltak i den samiske delen skal blant annet styrke språk- og kulturforståelsen i politi og hjelpeapparatet, etablere et eget barnehus tilbud tilrettelagt for samiske barn og bidra til at voldutsatte i den samiske befolkningen får et likeverdig tilbud.

I opptrappingsplanen vises det til at kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner kan være effektive verktøy for å sikre godt samarbeid mellom og innenfor kommunale og statlige tjenester. Formålet med en handlingsplan er å systematisere og samordne kommunenes arbeid, og sikre at berørte får et tilrettelagt og helhetlig tilbud. NKVTS (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress) har utarbeidet en veileder for utvikling av kommunale handlingsplaner, og RVTSene (Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging) skal bistå kommunene med å utvikle slike planer.

Kun et fåtall av kommunene i forvaltningsområdet for samiske språk har handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. De kommunene som har det, nevner urfolk spesifikt. Også kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk må ta hensyn til samisk befolkning i utviklingen av kommunale handlingsplaner. Foreløpige resultater fra forskning utført av SANKS (Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus) viser at flere av de aktuelle kommunene har utfordringer både når det gjelder utvikling og implementering av kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Det fremgår av opptrappingsplanen at regjeringen vil stimulere til utvikling og implementering av kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner i kommuner med samisk befolkning.

Kommunene er ikke lovpålagt å ha kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Under Stortingets behandling av opptrappingsplanen ble regjeringen i et anmodningsvedtak bedt om å

utrede forslag til lovfesting av kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner og sende et lovforslag på høring innen våren 2025.

En arbeidsgruppe med representanter fra flere departementer er opprettet for å gjennomføre utredningen.

Statens barnehus står sentralt i arbeidet for å sikre at barns rettsikkerhet ivaretas og at hjelpen til barn som er vitne til eller utsatt for vold og seksuelle overgrep er godt koordinert. Barnehusene tilrettelegger for avhør og medisinske undersøkelser, tilbyr oppfølging og i noen tilfeller

Boks 1.1 E-læringsprogram om samer og nasjonale minoriteter

E-læringsprogrammet om samer og nasjonale minoriteter ble lansert i 2021 og ligger på Direktoratet for forvaltning og økonomistyrings læringsplattform. Programmet ble oppdatert våren 2024. Målgruppen for programmet er offentlig ansatte i stat og kommune. Formålet med e-læringsprogrammet er å gi kunnskap om hva som kjennetegner minoritetene, historiske forhold, deres kultur i dag og hvilke forpliktelser myndighetene har ifølge nasjonale og internasjonale menneskerettighetskonvensjoner.

behandling, og ivaretar koordinering av tverrfaglig og tverretattlig oppfølging. For å bidra til at samiske barn får et tilbud tilpasset eget språk og kultur, vil regjeringen etablere et eget barnehus i det samiske kjerneområdet i Finnmark. Finnmark politidistrikt har via Politidirektoratet fått i oppdrag å etablere et slikt tilbud. Barnehus tilbudet i Finnmark vil få tre lokasjoner; Alta, Kirkenes og Karasjok, der Karasjok vil gi et eget samisk barnehus tilbud. Det blir tatt sikte på etablering av lokasjonen i Karasjok senest sommeren 2025.

Opptrappingsplan for psykisk helse

I 2023 la regjeringen fram Meld. St. 23 (2022–2023) *Opptrappingsplan for psykisk helse (2023–2033)*. Opptrappingsplanen har tre innsatsområder: Helsefremmende og forebyggende psykisk helsearbeid, gode tjenester der folk bor og tilbud til personer med langvarige og sammensatte behov. Innsatsområdene og tiltakene beskrevet i opptrappingsplanen er relevant også i samiske samfunn.

1.4 Innspill og involvering

Som ved tidligere meldinger, har Sametinget vært involvert i arbeidet med årets melding. Kommunal- og distriktsdepartementet har hatt dialog med Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kultur- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet om arbeidet

med meldingen. Andre relevante departementer har blitt involvert der det har vært behov for det.

I arbeidet med meldingen har det blitt innhentet innspill fra kommuner og fylkeskommuner. KS og deres Samiske utviklingsnettverk har vært viktige bidragsytere i arbeidet. Samisk erfaringskonferanse som KS arrangerte i slutten av oktober 2024, var også en viktig arena for innspill til meldingen. Innspillene samsvarer med de skriftlige innspillene som Kommunal- og distriktsdepartementet har mottatt.

1.4.1 Skriftlige innspill til meldingen

Alle landets kommuner og fylkeskommunene og statsforvalterne i Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark ble invitert til å gi skriftlige innspill på regjeringen.no. Totalt kom det inn 16 skriftlige innspill.

Temaene som peker seg ut i de skriftlige innspillene er språkutvikling, opplæring og utdanning, helse og situasjonen for tospråklige kommuner. Også økt kompetanse i offentlige myndigheter, behovet for møteplasser, bedre tjenestetilbud og kulturtiltak er tema som er løftet fram.

I innspillene som gjelder språk er særlig økt satsing på samisk teknologi og språkverktøy tatt opp av flere. Samiske språk må bli inkludert i digitaliseringsutviklingen, også i myndighetenes satsing på KI. Videre er det tatt opp at det er behov for tilbud om språkopplæring der samer bor, som i de store byene.

Å gi et godt og kontinuerlig opplæringstilbud i barnehage, grunnskole og videregående skole går igjen i mange av innspillene. Det er ønske om en strukturell gjennomgang av språkopplæringen med mål om å hindre frafall fra undervisningen. Flere peker på at det er vanskelig å rekruttere og beholde samiskspråklige lærere, og foreslår at lærere må få bedre tidsressurser. Elever som tar samisk må få delta i samiskspråklige miljøer, for eksempel gjennom språksamlinger, slik at de blir sterke språkbrukere. Mange peker på at det er behov for flere og mer oppdaterte læremidler. I sør- og lulesamisk område er det ønske om en større satsing på lule- og sørsamisk språk, gjerne med grenseoverskridende samarbeid. Det er også tatt opp at elever bør få mulighet til språkopplæring i ume- og pitesamisk språk.

I mange av innspillene går styrking av lærerutdanningen igjen, som gode og fleksible etter- og videreutdanningstilbud til samiske pedagoger og attraktive virkemiddelordninger for lærere og barnehagelærere. Det bør satses mer på nettbaserte og samlingsbaserte lærerutdanninger, og

opptaksreglene bør endres slik at også realkompetanse gir poeng. Hamarøy kommune opplyser at de har hatt suksess med sin ordning der det er gitt 200 000 kroner i stipend til hver elev som tar lulesamisk lærerutdanning, og viser til at med et budsjett på 10 millioner kroner, kan det utdannes 50 nye samisklærere.

Flere mener tospråklighetstilskuddet må økes og dekke de merkostnadene kommunene i samisk forvaltningsområde har ved tospråklig skole- og barnehagestruktur, kurs ved språksentrene og aktiviteter ellers. Det må utarbeides dokumenter på to språk i flere sektorer, det er utgifter til tolking etc. Det blir også tatt opp at det er utfordrende for kommunene å konkurrere lønnsmessig for å beholde ansatte med språk- og kulturkompetanse.

På helseområdet går innspillene på at det må finnes forebyggende helsetiltak og lavterskeltilbud innenfor psykisk helse, også at SAMINOR 3 må fullføres i sin helhet. Behov for mer forskning og styrket kunnskapsgrunnlag om samisk helse og levekår er også tatt opp av flere. Troms fylkeskommune viser til at de har inkludert en egen modul for samisk og kvensk befolkning i fylkesundersøkelsen, og mener flere fylker bør følge opp med egne moduler i sine undersøkelser.

Manglende samisktalende helsepersonell er også tatt opp av flere, og det blir foreslått å etablere helsenettverk eller helseteam, og at det bør vurderes å legge til rette for samarbeid over grenser. Å bruke samisktalende støttepersonell på sykehjem, som for eksempel kan brukes som tolk, lage miljøtiltak og sørge for samisk mat, er ett av forslagene. Særlige behov i reindriften er også tatt opp, som lettere tilgang til helseundersøkelser og drop-in-legetimer som passer i forhold til drifta. Det blir pekt på at det er andre folkehelseutfordringer i reindriften som følge av reinbeitekriser, tap av rein til rovdyr, arealinngrep og hets. Noen samiske kommuner melder at de som følge av den demografiske utviklingen opplever større utfordringer med å tilrettelegge for gode helse- og omsorgstjenester til en befolkning som blir stadig eldre.

Flere av innspillene tar for seg behovet for møteplasser for samisk språk og kultur, også i byer, som er tilpasset både for unge og eldre. Slike møteplasser kan bidra med hjelp til å finne nødvendig informasjon om ulike offentlige tilbud.

Tjenestetilbudet i kommuner og fylkeskommuner har flere tatt opp, det må styrkes gjennom målrettede tiltak innenfor opplæring, helse, kultur og digitalisering. Ansatte må få opplæring om språk, kultur og rettigheter. Det er et særlig

behov i arbeidet mot vold og overgrep at ansatte har kulturkompetanse. Det er også tatt opp at sosiale tjenester, barnevern og krisesenter må være tilpasset samisk befolkning. Barn i institusjoner må få snakke med en samiskspråklig, og fosterforeldre til samiske barn må få hjelp i sin rolle. Det bør også være mulig å kommunisere med politi og hjelpeapparat på samisk. Verktøy som er utviklet som voldsforebyggende tiltak må oversettes til samiske språk og tilpasses kulturen.

En del innspill gjelder styrking av samisk kultur, som at det bør finnes tilbud i kommuner der det ikke er språk- og kultursentre, en innkjøpsordning for samisk litteratur, at samiske museer skal ha samme finansieringsmodell som museer i det nasjonale museumsnettverket har og at den kulturelle skolesekken skal ha jevnlig produksjoner med samisk innhold. Det er også tatt opp at samiske kunst- og kulturinstitusjoner trenger økte rammer.

Videre er det tatt opp at Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport må innlemmes i meldingen og at meldingen bør synliggjøre hvordan kommuner og fylkeskommuner kan bidra i forsoningsarbeidet.

1.4.2 De unge forteller

Kommunal- og distriktsdepartementet inviterte elever fra ulike ungdoms- og videregående skoler i hele det samiske området, i tillegg til studentforeninger, ungdomsorganisasjoner og de samiske veiviserne, til å delta på et digitalt innspillsmøte. På møtet deltok de samiske veiviserne og elever fra Karasjok skole, Samisk videregående skole i Karasjok og sameskolen i Tana.

Som viktige fritidstilbud nevnte deltakerne ulike sportstilbud som bordtennis, basketball, skøytebaner, treningssenter, sportsarrangementer, fotball og svømming. Av andre tilbud kom det opp ønsker om kino, teater, festivaler, duodji, matlagings- og sykurs og ungdomsklubber. Det kom også opp et forslag om å arrangere «hybellunsjer» for å skape et fellesskap også for de som bor hjemmefra.

Ungdommene nevnte fritidsklubber, kirken, sosiale medier, reindrifta, idrettsarrangementer, naturen og tradisjonelle næringer som arenaer hvor samisk språk blir mest brukt. På spørsmål om hva som skal til for at de unge skal bruke samisk språk mer, og hvilke tiltak som skal til for

Boks 1.2 Samiske festivaler styrker identitet og språk

Samiske festivaler, som Riddu Riđđu og Márkomeannu, er for mange unge samer fra hele Sápmi blitt viktige møteplasser. Det er et sted både for å treffe kjente. Å etablere nye bånd. Festivalene bidrar til å styrke samisk identitet og samiske språk, og å delta på festivalene gir en følelse av å tilhøre et samisk fellesskap.

Riddu Riđđu-festivalen i Kåfjord har siden oppstarten i 1991 utviklet seg til å bli en årlig internasjonal urfolksfestival for musikk og kultur. Festivalen trekker et stadig større publikum fra hele Sápmi og har bidratt til å gjenreise den samiske kulturen i sjøsamiske områder. Hvert år presenterer festivalen kjente urfolksartister fra ulike deler av verden.

Fra å møte sterk motstand lokalt ved oppstarten har Riddu Riđđu bidratt til at flere i kommunen har fått sterkere bevissthet om og stolthet av sin samiske identitet, og festivalen har vært viktig for revitaliseringen av samisk språk og kultur i kommunen. Flere i området har begynt å bruke kofte og lære seg samisk. I dag har et flertall av elevene i Manndalen samisk som

første eller andrespråk. Ansatte i barnehager og skoler har lært seg samisk i voksen alder.

Riddu Riđđu fikk status som knutepunktfestival i 2009 og fikk dermed en fast post på statsbudsjettet. Festivalen mottar også støtte fra Troms fylkeskommune, Sametinget og Kåfjord kommune. I tillegg bidrar ulike kulturfond og private sponsorer til finansieringen.

Márkomeannu-festivalen holdes ved Gállögieddi, et samisk friluftsmuseum som ligger nær grensen mellom Tjeldsund kommune i Troms fylke og Evenes kommune i Nordland fylke. Den første Márkomeannu-festivalen ble arrangert i 1999. Målet med festivalen er å løfte fram den markasamiske kulturen i tillegg til kunst og kultur fra hele det samiske området. Márkomeannu er blitt en viktig arbeidsplass innenfor kulturbasert næringsliv i regionen.

Márkomeannu mottar støtte fra blant annet Sametinget, Troms fylkeskommune, og ulike kulturfond. I tillegg bidrar lokale bedrifter og organisasjoner som sponsorer for å støtte arrangementet.

Figur 1.1 Undervisning i naturfag ved Samisk videregående skole Karasjok.

Foto: Randi Nystad

at de skal få utvikle sitt språk og sin kultur, kom det mange gode innspill. Blant annet ble det tatt opp at den årlige språkuka er viktig for synliggjøring av samisk, noen ønsket flere slike arenaer. Det ble også sagt at det er viktig å starte samiskundervisning tidlig, allerede i barnehagen. Andre forslag var å oversette flere dataspill til samisk, dubbing til samisk av populære filmer, Duolingo på samisk og samiske lydbøker. Samisk på melke-pakkene ble trukket fram som et positivt tiltak. Det ble også tatt opp at det må være mindre «språkpoliti», slik at de som lærer seg samisk tør å bruke det. Det er viktig å snakke samisk til de som forstår det, selv om de svarer på norsk. Samhandling over de nordiske landegrensene ble også nevnt. Samiske idrettsforeninger, som for eksempel Deanu searat (idrettslag i Tana) og FA Sápmi (det samiske fotballandslaget), ble framhevet som viktige språkarenaer. Noen tok opp at samiske språkbrukere må være bevisst på å ikke bruke så mange låneord fra norsk og engelsk og å bruke samisk i fritiden sammen med venner.

Samisk tradisjonskunnskap er viktig for de unge, og det bør sendes ut et klart budskap om at slik kunnskap er viktig. De unge er bekymret for at begrensningene i utøvelsen av tradisjonelle næringer, som laksefiske, vil føre til at viktige begreper og tradisjonell kunnskap går tapt. Deltakerne fortalte at laksefiske er en populær aktivitet og etter deres syn er det derfor viktig at det åpnes for dispensasjonsfiske av laks for de unge.

I undervisningen ble Sametingets stipend for elever som tar samisk i videregående skole omtalt som et viktig tiltak for å hindre frafall av samiske elever. Foreldrenes rolle ble også tatt opp, det er viktig at de ikke «snakker ned» samiskundervisningen og at samisk blir brukt som hjemmespråk. Videre ble det nevnt at elever som generelt synes skolen er vanskelig lettere faller fra i samiskundervisningen, det er viktig med ekstrahjelp til disse. Det ble pekt på flere mulige forbedringer i skolen, som at det bør finnes fysiske lærebøker på samisk i flere fag og at nyttige digitale læremidler, som Campus, bør finnes på samisk. Videre at samiskundervisningen for elever som tar samisk som andrespråk bør styrkes. Det ble også tatt opp at mange ikke kjenner til språkkretighetene sine. I Karasjok er kulturkunnskap valgfag, og i faget får elevene anledning til å bruke tid på reindrift høst og vår. Det kom forslag om at dette burde utvides til flere tradisjonelle næringer.

Hva skal til for at de unge flytter hjem etter endt utdanning? Blant innspillene som kom var at det er viktig at det er gode tilbud i kommunen, som barnehager, legekantor og sosiale møteplasser. Også at det er mulig å drive tradisjonelle næringer og at det er tilbud om idrett for unge voksne. Oppfølging fra studentenes hjemmekommune ble trukket fram som et aktuelt tiltak, som at de får informasjon om ledige jobber, informasjon om hvilke behov kommunen har etc. Noen kommuner har besøkt byer hvor flere unge fra kommunen studerer, invitert på pizza og snakket om hva som skjer i kommunen, det har blitt tatt godt imot. Det ble også sagt at det er viktig at kommunen verdsetter kompetansen de kommer hjem med, både gjennom lønn og på andre måter. God kjennskap til slekt og tilhørighet ble også nevnt som et element som gjør at man vender hjem etter endt utdanning.

I møtet kom det også en del innspill på helsefeltet. Innspillene handlet blant annet om at det er viktig med samiskspråklig helsepersonell, både helsesøster, leger og tannleger. Det oppleves tryggere for barn å kunne snakke sitt eget morsmål, da er sjansen større for at de vil fortelle selv. Ellers ble det tatt opp at SANKS burde finnes flere steder og at det bør finnes lavterskeltilbud innenfor psykisk helse i kommunene. De unge sa også at det er behov for tiltak som bidrar til at de helsefaglige utdanningene blir mer attraktive for de unge.

2 Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

Sannhets- og forsoningskommisjonen la 1. juni 2023 fram sin rapport *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*, for Stortinget. Kommisjonen har gjort en historisk kartlegging som beskriver norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner. De har sett på ettervirkningene av fornorskingspolitikken og har kommet med forslag som kan bidra til videre forsoning.

Stortinget behandlet Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport 12. november 2024. Stortingets innstilling inneholder 17 vedtak. Det første er Stortingets dype beklagelse for de overgrep fornorskingspolitikken innebar for samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Stortinget har sendt de øvrige 16 vedtakene til regjeringen for oppfølging. De fleste vedtakene gjelder på ulike måter språk og kultur, og handler om å styrke og bygge videre på politikk og tiltak som allerede er i gang. Noen vedtak berører kommuner og fylkeskommuner. Disse er:

- Stortinget ber regjeringen gjennomgå språkopplæringen i samisk og kvensk, og iverksette tiltak for at flere barn skal lære språkene i opplæringsløpet. Samarbeidet mellom språksentre, kommuner, fylkeskommuner og andre relevante aktører innen språkopplæring bør styrkes. I dette arbeidet må hindringer identifiseres og tiltak for rekruttering av samisk og kvensk språkkompetanse til barnehage og skole forbedres.
- Stortinget ber regjeringen se på de økonomiske rammene for kommuner og fylkeskommuner sitt ansvar for språkutvikling.
- Stortinget ber regjeringen raskt komme tilbake til Stortinget med forslag til en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.
- Stortinget ber regjeringen aktivt støtte opp under teknologiutvikling og nye undervisningsmuligheter som kan bidra til bedre tilgang på utdanning i og på kvensk og samiske språk, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.

Regjeringen har startet arbeidet med å følge opp Stortingets vedtak. Kommunal- og distriktsdepartementet har ansvar for å koordinere oppfølgingen. Departementene som har fagansvar for ulike vedtak, har ansvar for å følge opp vedtak på eget område.

Regjeringen skal hvert år melde til Stortinget hvordan arbeidet følges opp i de årlige budsjett-publikasjonene. Stortinget ber også om at det blir lagt fram en helhetlig melding om forsoningspolitikken og status for oppfølgingsarbeidet en gang hver stortingsperiode. Den første meldingen skal legges fram i 2027.

Den samlede oppfølgingen av Stortingets vedtak er en langsiktig prosess. Noen vedtak kan svares ut relativt raskt, andre vedtak vil kreve en nærmere utredning.

Vedtakene vil bli fulgt opp i konsultasjon med Sametinget og i dialog med kvenske/norskfinske og skogfinske organisasjoner.

2.1 Sametingets merknad

Sametinget har behandlet til sammen ti saker om sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, hvorav flere av dem berører mangelen på implementering av tiltak og regelverk, blant annet i de kommunale tjenestene.

Sametinget viser til at sannhets- og forsoningskommisjonen i sin rapport peker på at det er et stort implementeringsgap mellom samiske barns tilgang til samiske barnehager og rett til samiskopplæring. I Sametingets behandling av rapporten har Sametinget sagt følgende om rapportens Pilar 2 *Språk og opplæring*:

Sametinget støtter forslaget til tiltak og mener at revitalisering av samiske språk må tydeliggjøres i formål til lovverk. Det må gjøres endringer i opplæringsloven, barnehageloven, samelovens kapittel 3 og språkloven for å tydeliggjøre et mål om samiske språk skal revitaliseres.

Sametinget ber Storting og regjering særskilt granske implementeringsgapet innenfor språkrettigheter og i opplæring- og utdan-

Figur 2.1 Samtale rundt bålet i lavvu ved Stortinget.

Foto: Peter Mydske/Stortinget

ningssektoren med mål om å finne løsninger for å lukke gapet.

Under Sametingets plenum i september 2024 behandlet Sametinget saken *Regional oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport*. Sametinget legger i sitt vedtak til grunn at enhver samisk innbygger skal ha et minimumstilbud på samisk, uavhengig av hvor vedkommende bor. Sametinget jobber med en målsetning om at alle skal få likeverdige språktilbud.

For mange samer er det helt sentralt å ha steder der man kan møte andre samer, enten for å snakke samisk, gjøre noe kulturelt eller bare prate over en kaffekopp. De samiske språksentrene, samiske husene, samiske museene og samiske festivalene er limet som holder mange samiske samfunn sammen.

Det finnes 20 samiske språksentre – fra Oslo i sør til Nesseby i nord. Språksentrenes arbeid er viktig for utviklingen og bevaringen av de samiske språkene. Det er de som sørger for språkkurs og at det finnes arenaer der språkene kan brukes. Språksentrene mottar årlige tilskudd over Sametingets budsjett og mange av dem er også eid av kommuner.

I fornorskede områder er det stor etterspørsel etter samiske møteplasser. Sametinget ønsker at det etableres flere samiske møteplasser med et godt tilrettelagt tilbud for den samiske befolkningen langs kysten – enten i form av samiske hus eller som samiske språksentre.

Kommisjonen peker på at opplæring og utdanning har vært en sentral arena for gjennomføringen av fornorskningspolitikken. Sametinget forventer at skolen og språkrevitalisering og -vitalisering skal være det viktigste middelet for forsoning fremover. Derfor er det nødvendig og viktig å styrke kommuner og fylkeskommuner slik at de blir stand til å gi god opplæring i og på samisk.

Sametinget viser til at kommisjonen peker på behovet for en språklig satsing og tiltak for å oppnå språklig likestilling. Etter Sametingets syn må det omhandle en utvidelse av retten til opplæring i og på samisk til alle samiske barn i hele landet. Sametinget viser til høringssvar til kommisjonens rapport, der obligatorisk opplæring i samisk språk i forvaltningsområdet for samiske språk blir trukket fram som et viktig tiltak. Sametinget mener dette tiltaket må være en del av en overordnet strategi for språklig likestilling.

3 Utviklingstrekk og livsvilkår i samiske områder

Den demografiske utviklingen i kommuner med samiske innbyggere følger den samme utviklingen som ellers i landet. I kommuner som tradisjonelt er blitt definert som samiske bosettingsområder, har det vært en nedgang i antall nyfødte og andelen eldre ser ut til å bli stadig større.¹ Samene følger også trenden med å flytte fra små lokalsamfunn og inn til byene og tettstedene.

Hvilke konsekvenser de demografiske endringene har for utviklingen og bevaringen av samiske språk og samisk kultur er vanskelig å forutse. Det er imidlertid grunn til å anta at endringene vil kunne ha betydning for videreføringen og utviklingen av samiske språk og samisk kultur, nettopp fordi lokale dialekter, kulturuttrykk og tradisjoner er så nært knyttet til samiske lokalsamfunn og primærnæringene. At samer flytter ut fra de samiske områdene og inn til byene, vil på det personlige plan bety at samisk språk og kultur ikke lenger er så synlig og selv-sagt i hverdagen. Bykommunene vil på sin side få et større ansvar for å imøtekomme den samiske befolkningens behov for likeverdige tjenestetilbud og mulighet til å bevare og utvikle eget språk og egen identitet.

3.1 Samisk statistikk

Det finnes ingen offisiell statistikk som viser antall samer i Norge og hvor i landet de er bosatt. Dermed finnes det heller ikke noe datagrunnlag for å lage individbasert statistikk om personer med samisk tilhørighet i ulike kommuner. For kommunene som skal utvikle og tilrettelegge for gode tjenestetilbud, er mangelen på kunnskap om sammensetningen av egen befolkningen en utfordring. For kommunene er det vanskelig å planlegge og tilrettelegge for gode samiske barne-

hagetilbud og undervisningstilbud i og på samisk, når antall barn som vil kunne ha behov for slike tilbud ikke er kjent. Tilsvarende er det for kommunene vanskelig å tilrettelegge for gode barnevernstjenester, helse- og omsorgstjenester, velferdstjenester og kulturtilbud for den samiske befolkningen når behovene ikke er kjent.

Statistikk der etnisk tilhørighet inngår som en variabel oppleves for mange minoritetsgrupper som svært vanskelig. Etnisk baserte registre har gjennom historien blitt brukt som utgangspunkt for sosiale og kulturelle særtiltak der målet har vært assimilering og rasehygieniske motiverte overgrep. Det er grunn til å anta at tiden vi lever i, med uroligheter, usikkerhet og polarisering i flere land, bidrar til ytterligere motstand blant minoritetsgrupper mot at det utarbeides statistikk der etnisk tilhørighet registreres.

I regjeringens handlingsplan mot hets og diskriminering mot samer vises det imidlertid til at det er mulig å gjennomføre forskning og undersøkelser om samer og andre etniske minoriteter. Forutsetningen er at etnisk tilhørighet må bli regnet som en sensitiv personopplysning som er underlagt særskilte regler for behandling.² For eksempel samler Senter for samisk helseforskning inn anonyme helsedata om den samiske og nordnorske distriktsbefolkningen gjennom SAMINOR-undersøkelsen. Formålet er å få kunnskap om utbredelsen av og risikofaktorer for sykdom, forebygge lidelser, og forbedre helse-tjenestetilbudet for alle. I fylkehelseundersøkelsene, som Folkehelseinstituttet har utarbeidet mal for, er det i samarbeid med Senter for samisk helseforskning utarbeidet en tilleggsmodul med søkelys på samisk og kvensk/norskfinsk befolkning i 2019 og 2020. Her er samisk identitet et av spørsmålene. Tilsvarende har Mihá-studien kartlagt unge samers erfaringer og opplevelser med å være same i Norge.

Statistisk sentralbyrå (SSB) utarbeider også samisk statistikk. Denne statistikken er geografisk avgrenset til STN-området (virkeområdet for Sametingets tilskuddsordning til nærings-

¹ Det finnes ingen presis definisjon av hva som legges i begrepet «samisk område». I denne stortingsmeldingen blir det tatt utgangspunkt i de 22 kommunene som Telemarksforskning legger til grunn for sin analyse av samisk område. Disse kommunene er alle distriktskommuner, der de aller fleste er i Troms og Finnmark, i tillegg til to kommuner hver i Nordland og Trøndelag.

² Fossheim & Ingierd, 2024.

utvikling). Området omfatter 21 hele kommuner og deler av 10 kommuner. Alle disse er lokalisert nord for Saltfjellet. I de årlige publikasjonene Samiske tall forteller, utarbeidet av Faglig analysegruppe for samisk statistikk, inngår det faste årlige artikler der SSBs statistikk for et utvalg samfunnsområder blir sammenstilt og kommentert. I Samiske tall forteller 16 blir det vist til at det 1. januar 2024 var bosatt om lag 53 200 personer i STN-området. Statistikken omfatter ikke sør-, pite- og lulesamisk område eller byer.

I tillegg utarbeider Telemarksforskning, på oppdrag av Sametinget, årlige analyser av nærings- og befolkningsutviklingen i kommuner definert som Samisk område. Analysene omfatter 22 kommuner med samisk befolkning. Disse kommunene er alle distriktskommuner, der de fleste er i Troms og Finnmark (17 kommuner), i tillegg til to kommuner både i Nordland og Trøndelag. Kommunene ligger alle på et lavt sentralitetsnivå – 19 kommuner er på laveste sentralitetsnivå 6 og to på sentralitetsnivå 5. Folk bor på store arealer, gjerne i små bygder, med noe avstand til kommunale sentere. Folk bor og jobber i stor grad i samme kommune, hvor arbeidsmarkedene også er små. Liten befolkning gir lite marked for tjenester, og dermed er også omfanget av tjenester mindre i disse samiske lokalsamfunnene.

3.1.1 Sametingets merknad

Sametinget mener det er et generelt behov for mer og bedre statistikk om samiske barn i barnehage og grunnskole. Sannhets- og forsoningskommisjonen har i sin rapport vist hvordan blant annet folketellingene har ført til en usynliggjøring av den samiske befolkningen. Det at samiske språk og flerspråklighet generelt synliggjøres i statistikk og data vil føre til synliggjøring av samiske barn og elever. Det vil gi et godt grunnlag for at kommuner, fylkeskommuner, barnehager og skoler kan jobbe systematisk og langsiktig med språkopplæring på de ulike nivåene.

I henhold til barnehageloven har kommuner i samiske distrikt ansvar for at barnehagetilbudet til samiske barn bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur. Det er i dag ikke mulig for barnehagene å sikre samiske barns rett til et barnehagetilbud bygget på samisk språk og kultur, når barna ikke registreres på riktig måte i de aktuelle systemene.

Samiske elever har rett på samiskopplæring. Riksrevisjonens rapport fra 2020 viser at det er

store svakheter i tilbudet i opplæring i og på samisk.³ Dermed er skolene og kommunene avhengig av statistikk om barn og elever for å kunne ivareta barnas rettigheter knyttet til opplæring og utvikling av samiske språk. Særlig viktig er det å sikre at informasjonen følger barnet i overgangene fra barnehagen til videregående opplæring. På den måten vil det i større grad være mulig for skolene og kommunene å kunne planlegge for fremtidige behov for undervisning i og på samisk, der det er aktuelt.

Sametinget er svært bekymret for hvordan disse rettighetene sikres og ivaretas når det ikke finnes god nok statistikk og data som underbygger politiske beslutningsprosesser.

Sametinget har lenge ønsket å videreutvikle samisk statistikk. I den forbindelse sendte Sametinget i februar 2023 et brev til NIM (Norges institusjon for menneskerettigheter). I brevet ba Sametinget NIM om å vurdere mulighetene for å utvikle:

- Et sett av standardspørsmål for frivillig samisk selvidentifikasjon til bruk i spørreskjema, undersøkelser og andre administrative skjema.
- Statistiske indikatorer for å overvåke gjennomføringen av samers menneskerettigheter, som også identifiserer tjenester og områder hvor det er relevant å innføre spørsmål om frivillig samisk selvidentifikasjon.

I sin tilbakemelding til Sametinget har NIM anbefalt at det utvikles et sett med standardspørsmål for frivillig samisk selvidentifikasjon, til bruk i spørreskjemaer, undersøkelser og administrative skjema. Spørsmålene skal baseres på frivillig selvidentifikasjon og dekke aspektene avstamning, selvoppfatning og språk.

NIM anbefaler videre at det utvikles indikatorer som kan brukes til å vurdere og overvåke gjennomføringen av menneskerettigheter. Disse indikatorene bør inkludere strukturelle prosess- og resultatindikatorer. Strukturelle indikatorer angir om stater har forpliktet seg til å beskytte og fremme menneskerettigheter, for eksempel gjennom ratifisering av internasjonale traktater eller vedtakelsen av lover, retningslinjer, handlingsplaner og strategier. Prosessindikatorer angir om staters menneskerettighetsforpliktelser faktisk gjennomføres i praksis gjennom konkrete tiltak. Resultatindikatorer angir virkningen eller resultatene av statenes innsats for å gjennomføre menneskerettighetene og om de overordnede målene er nådd. NIM har av kapasitetshensyn

³ Dokument 3:5 (2019–2020)

prioritert tre sentrale menneskerettighetsutfordringer som berører samer:

- samiske barn i barnevernets omsorg
- diskriminering og hatefulle ytringer mot samer
- vold og overgrep mot samer

For hvert av disse områdene har NIM identifisert relevante indikatorer og datakilder for å overvåke disse rettighetene.

NIM understreker viktigheten av å systematisere data etter etnisitet eller urfolksstatus for å kunne oppfylle menneskerettighetsforpliktelser. Dette er nødvendig for å overvåke samiske rettigheter, forebygge diskriminering mot samer og forbedre politikk og tjenestelevering i spørsmål av betydning for det samiske samfunnet. NIM anbefaler også at dataene som samles inn, skal være basert på frivillig selvidentifikasjon og at respondentene skal informeres om formålet med databehandlingen og hvordan dataene vil bli brukt. Dette vil bidra til å sikre at dataene er representative og kan brukes til å utvikle kunnskapsbaserte løsninger på menneskerettighetsproblemer som samene opplever.

Sametinget har begynt arbeidet med å se på muligheten for å få inn frivillig samisk selvidentifikasjon i SSB sine spørreskjemaer. Dette kan etter Sametingets syn på sikt bidra til samisk individbasert statistikk.

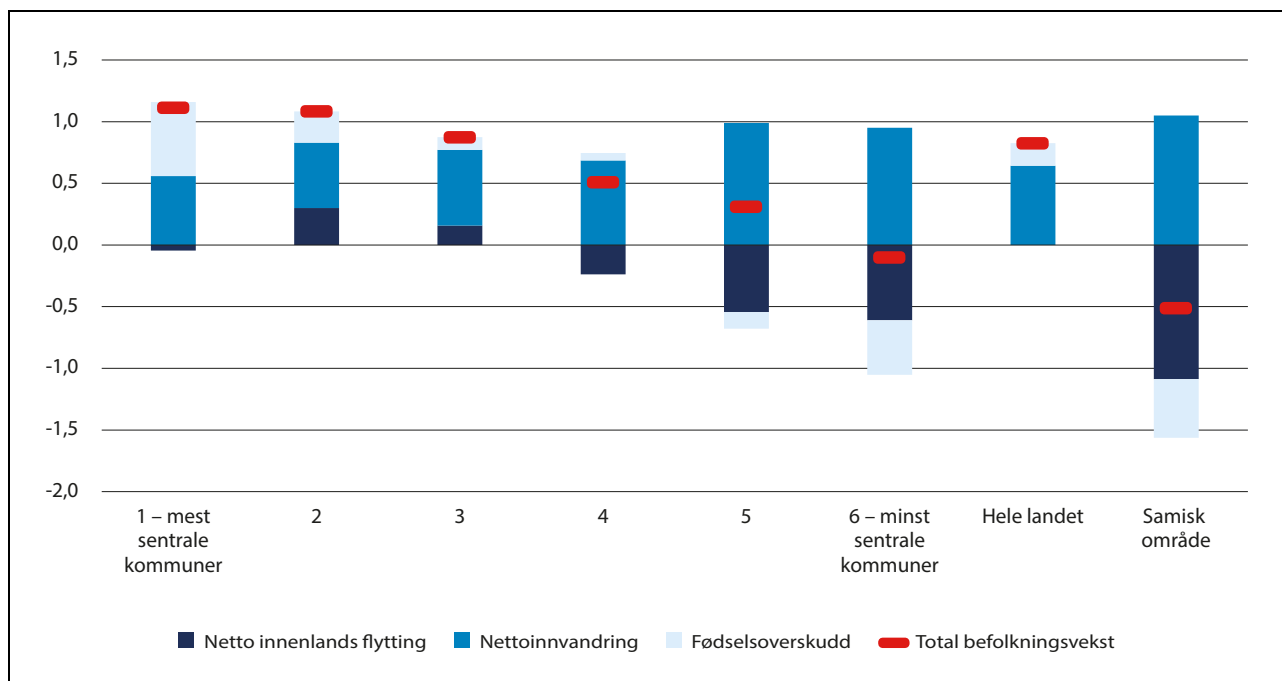
3.2 Kommuner med samiske innbyggere – kjennetegn og utviklingstrekk

Befolkning

Telemarksforskning skriver i sin analyse at Samisk område hadde en nedgang i folketallet fra 2000 til 2010. I perioden fra 2010 til 2018 holdt folketallet seg stabilt, mens det var en sterk nedgang i folketallet de neste fem årene. I 2023 og 2024 var det en liten vekst i folketallet. Innvandringen fra Ukraina forklarer veksten. Ved inngangen til 2025 var det 44 913 innbyggere i Samisk område. Telemarksforskings analyser viser at det har vært en befolkningsnedgang på 11,5 prosent siden 2000. Til sammenligning har folketallet på landsbasis økt med 24,7 prosent i samme periode. Videre viser Telemarksforskning at det i Samisk område er et fødselsunderskudd på 3,5 prosent av folketallet i den siste tiårsperioden⁴.

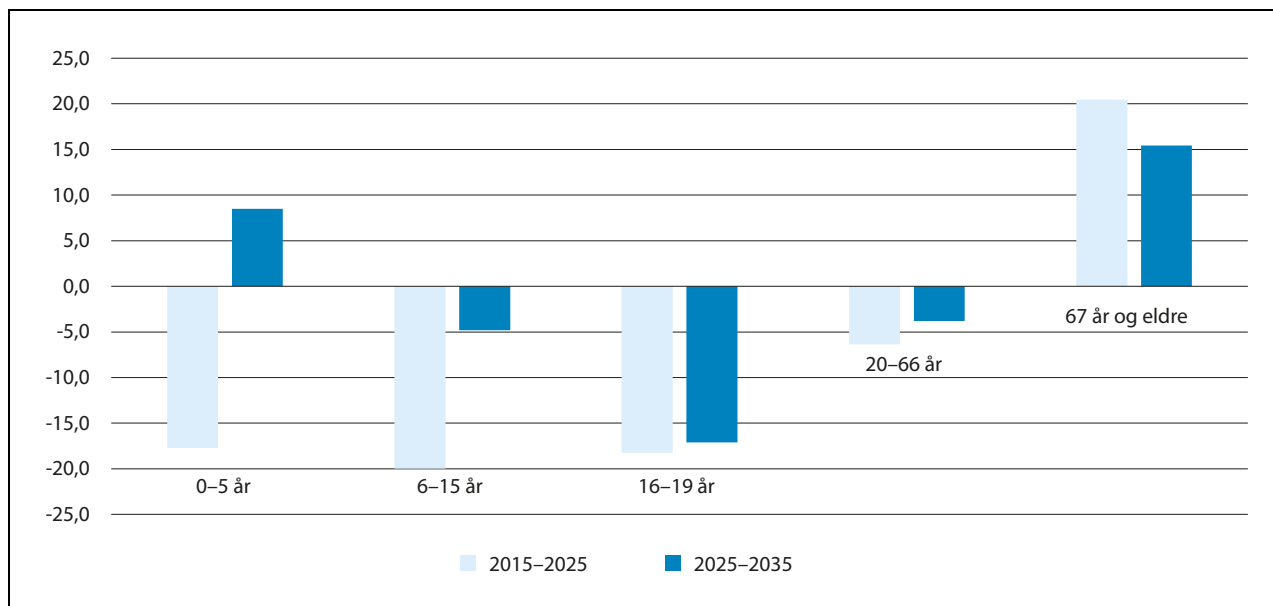
De siste fem årene har Samisk område hatt en nedgang i folketallet på 0,5 prosent. Dette er en større nedgang enn for distriktskommuner på sentralitet 6 totalt sett.⁵ Nedgangen skyldes dels at Samisk område har et fødselsunderskudd, men særlig at det er relativt stor netto innenlands

⁴ Telemarksforskning, Regional analyse for Samisk område.

Figur 3.1 Endring i folketallet i Samisk område og ulike sentralitetsnivå, som følge av netto innenlands flytting, nettoinnvandring, og fødselsoverskudd (1.1.2020–1.1.2025). Tall i prosent.

Kilde. SSB (tabell 01223). Beregninger: Kommunal- og distriktsdepartementet.

Figur 3.2 Endring i folketall i samisk område, etter aldersgrupper. Framskrivinger 2025–2035 er basert på SSBs hovedalternativ (MMMM). Tall i prosent.

Kilde: SSB (tabell 07459 og tabell 14288). Beregninger: Kommunal- og distriktsdepartementet.

utflytting fra området til andre deler av landet, og utflyttingen skjer både blant innvandrere og øvrig befolkning. Som i andre distriktskommuner, har innvandringen vært høy de siste årene, i hovedsak på grunn av flyktninger fra Ukraina.

Det har blitt færre barn og unge i Samisk område de siste ti årene, og antall barn i grunnskolealder er redusert med 20 prosent. Antall småbarn i alderen 0–5 år og unge i videregående skole er også kraftig redusert. Samtidig har antall eldre 67 år og over økt med over 20 prosent, mens det har blitt færre personer i arbeidsdyktig alder (20–66 år). Ifølge SSBs framskrivinger, vil antall barn i alder for barneskole og videregående skole bli ytterligere redusert de neste ti årene, mens de forventer en økning i antall småbarn (0–5 år). Antallet eldre vil fortsatt øke, men vil ikke øke like mye som det har gjort de siste ti årene.

Sysseting og utdanningsnivå

De offentlige samiske institusjonene er i Telemarksforskings analyse karakterisert som statlige arbeidsplasser, og disse gjør at samisk område har noen flere statlige arbeidsplasser

⁵ Sentralitet er en indeks med verdi for hver enkelt kommune, basert på nærhet til arbeidsplasser og servicefunksjoner. Disse verdiene er gruppert sammen til seks klasser. Gruppe 1 er kategorien med de mest sentrale kommunene (høyeste sentralitetsindeksene) og gruppe 6 inneholder de minst sentrale (laveste sentralitetsindeksene).

sammenlignet med andre distriktskommuner.⁶ Fra et samisk perspektiv kan de samiske majoritetskommunene Karasjok, Kautokeino, Tana og Nesseby sies å være det samepolitiske sentrum.⁷ Det er i disse kommunene vi finner de samiske kjerneinstitusjonene Sametinget, Samisk høyskole, NRK Sápmi, Det Samiske Nasjonalteatret Beavváš, Sámi klinihkka – Finnmarkssykehuset, Indre og Østre Finnmark tingrett og Internasjonalt reindriftssenter, i tillegg finnes institusjoner som Saemien Sijte i Snåsa og Árran lulesamiske senter i Hamarøy kommune. Disse institusjonene er nøkkelinstitusjoner for de samiske lokalsamfunnene, og viktige arbeidsplasser for befolkningen – da særlig for kvinner med høyere utdanning.

De samiske institusjonene er sentrale kunnskapsorganisasjoner og gjør at andelen med høyere utdanning i samisk område (26,6 prosent⁸) er litt større enn i andre distriktskommuner på laveste sentralitet (sentralitet 6 med 24,5 prosent). Noen av kommunene i samisk område har et høyt utdanningsnivå. Kommuner som Karasjok og Kautokeino er blant de 100 kommunene i

⁶ De samiske institusjonene under Sametinget blir i statistikken kategorisert som statlig. Samisk område har likevel en mindre andel statlige arbeidsplasser enn landet som helhet.

⁷ Selle, Per et. al., 2015

⁸ SSB tabell 09429. Ikke medregnet personer med uoppgett eller ingen fullført utdanning.

landet med høyest utdanning i befolkningen. Trenden er likevel at næringslivet i distriktene og i de samiske områdene i mindre grad etterspør høyere utdanning, og utdanningsnivået er derfor klart lavere enn landsgjennomsnittet på 37,4 prosent.

Samisk område har hatt en lav sysselsettingsandel i forhold til landsgjennomsnittet i alle år etter 2004. I 2023 var 64,8 prosent av alle innbyggere mellom 15 og 74 år sysselsatt, mens tilsvarende andel i Norge var 68,5 prosent.

3.3 Levekår i den samiske befolkningen

I Meld. St. 12 (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen* vises det til at det er begrenset kunnskap om folkehelse og levekår i den samiske befolkningen. I arbeidet med meldingen utarbeidet Folkehelseinstituttet sammen med Senter for samisk helseforskning ved UiT Norges arktiske universitet en kunnskapsoppsummering. Denne oppsummeringen er også innarbeidet som et eget kapittel i Folkehelse rapporten, som blir oppdatert.⁹

Rapporten viser at det er små forskjeller i helsen mellom samer og øvrig befolkning (i mot-

⁹ Folkehelse rapporten – FHI

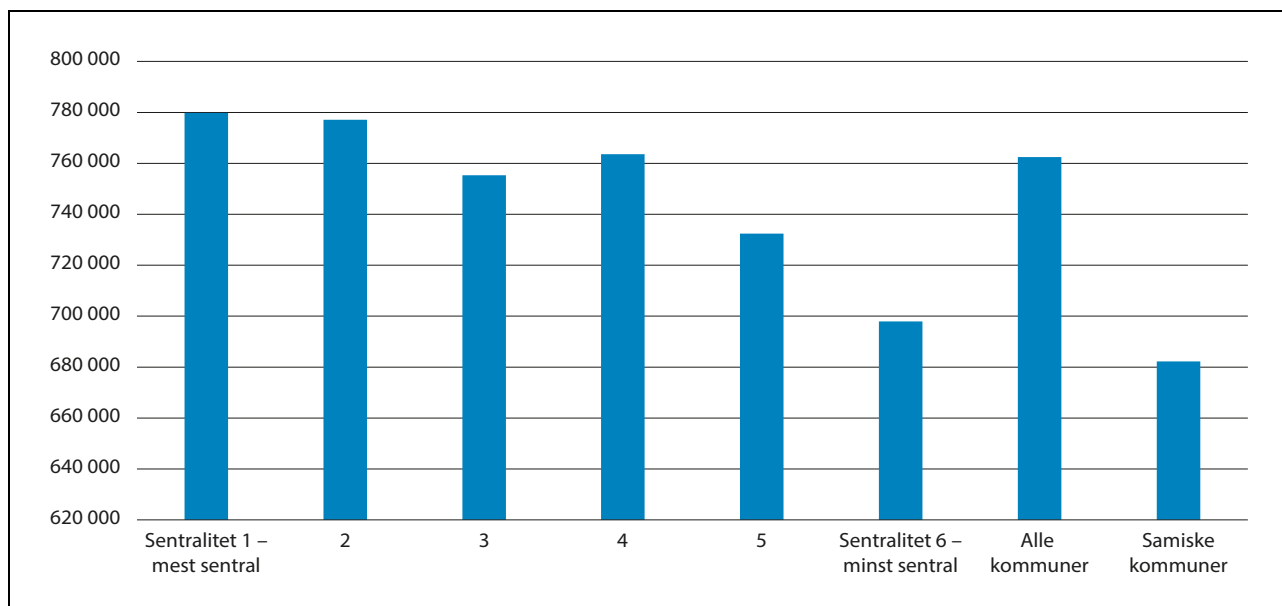
setning til urfolk i øvrige deler av verden). Samer rapporterer likevel litt oftere om dårlig psykisk helse enn ikke-samer, og de rapporterer også å ha vært mer utsatt for vold enn øvrig befolkning og å bli diskriminert eller hetset på grunn av sin samiske bakgrunn.

Lav inntekt i samiske områder

I Folkehelse rapporten blir det, med utgangspunkt i tall fra SAMINOR 1 og SAMINOR 2, vist til at det er en betydelig høyere andel samer enn ikke-samer som rapporterer om at familiens/husstandens bruttoinntekt er lav. Dette gjelder for både kvinner og menn. Kvinner oppgir lavere familieinntekt enn menn. Resultater fra fylkehelseundersøkelsen i Troms og Finnmark og i Nordland viste at det å ha økonomiske vansker var betydelig mer vanlig blant samer enn ikke-samer i samme fylke, både for kvinner og menn.

SSBs statistikk bekrefter SAMINORs undersøkelser. Medianinntekten i samiske kommuner er lav, også når vi sammenlikner med øvrige kommuner på sentralitet 5 og 6. Dette er også en god del lavere enn den veide medianinntekten av norske husholdninger. Den veide medianinntekten i samiske kommuner utgjør 89,5 prosent av veid medianinntekt for norske husholdninger.

Til tross lav husholdningsinntekt, er likevel andelen av husholdningene med vedvarende lavinntekt mindre i samiske kommuner enn i mer

Figur 3.3 Gjennomsnittlig median husholdningsinntekt etter sentralitet og samiske kommuner – 2022¹

¹ Gjennomsnittlig median husholdningsinntekt er veidd etter antall husholdninger og tar ikke hensyn til husholdningsstørrelse. Kilde: SSB. Beregninger: Kommunal- og distriktsdepartementet.

Tabell 3.1 Andel av befolkningen med vedvarende lavinntekt etter sentralitet og samiske områder 2020–2022

Andel 2020–2022	1	2	3	4	5	6	Alle kommuner	Samiske områder
0–17 år	10,7	9,3	9,4	8,0	8,3	7,3	9,2	8,7
18–34 år	12,8	13,5	11,4	9,0	7,8	7,1	11,5	7,0
35–49 år	9,7	8,6	8,3	7,1	7,2	6,6	8,4	7,9
50–66 år	9,0	6,4	6,2	5,0	4,8	5,1	6,3	6,3
67 år og eldre	8,3	8,2	9,0	9,6	11,0	12,1	9,2	11,2
Alle aldersgrupper	10,4	9,4	8,8	7,7	7,8	8,0	9,0	8,4

Kilde: SSB, tabell 06947. Beregninger: Kommunal- og distriktsdepartementet.

sentrale kommuner. Det er likevel høyere enn den er i distriktskommuner, det vil si kommuner med sentralitet 4, 5 og 6.

Vedvarende lavinntekt er vesentlig høyere blant de yngste aldersgruppene i samiske kommuner enn i øvrige distriktskommuner, men den

er likevel mindre enn den er i mer sentrale kommuner. Blant de aller eldste finner vi også nokså høye andeler med vedvarende lavinntekt, men samiske kommuner skiller seg ikke her fra andre kommuner med sentralitet 5 og 6 (de minst sentrale kommunene).

Boks 3.1 Levekårene i Finnmark og for samer fra 1982 til 2024

I artikkelen *Statistikk om levekårene i Finnmark og for samer fra 1982 til 2024* presenterer artikkelforfatter Anders Barstad en oversikt over sentrale trekk ved finnmarkingenes levekår og livskvalitet, sammenlignet med landet som helhet. Artikkelen beskriver variasjonene mellom ulike områder av Finnmark, slik som kommuner med samisk flertall og andre deler av fylket. I artikkelen sammenlignes også nyere statistikk med konklusjonene professor i geografi Asbjørn Aase kom fram til i 1982 i sin utredning *Levekårene i Finnmark – En sosialstatistisk analyse*.

I utredningen til Aase beskrives levekårene i Finnmark som uvanlig dårlige, der målsettingen om likeverdige levekår var lengst fra å være en realitet. Også den subjektive livskvaliteten var dårligere enn gjennomsnittet for landet. Unntaket var de sosiale relasjonene, der Finnmark og spesielt Kautokeino kom godt ut.

Barstad viser i sin artikkel til at situasjonen i dag er betydelig bedre. Han trekker fram noen utvalgte eksempler på endring. Forbedringen av levealderen har vært betydelig i de samiske kjerneområdene Karasjok og Kautokeino, helt

på linje med gjennomsnittet for Finnmark, særlig blant menn. Inntektsfattigdommen har blitt noe redusert i Kautokeino, i motsetning til økningen i resten av landet og fylket. Flere fullfører videregående skole på normert tid i de samiske kjerneområdene, en økning som er på linje med, eller bedre enn, andre kommuner i Finnmark.

Det er lite som tyder på at den subjektive livskvaliteten er spesielt dårlig, finnmarkingene trives godt med livene sine, her som ellers i landet. Den samiske befolkningen i Troms og Finnmark er også omtrent like fornøyde med livene sine som andre etniske grupper. At de sosiale relasjonene er bedre i Finnmark, spesielt i Indre Finnmark, ser imidlertid ikke ut til å stemme med nyere statistikk og forskning. Fylkeshelseundersøkelsene tyder på noe større grad av ensomhet og mindre sosial støtte blant samer sammenlignet med ikke-samer. Det er likevel snakk om små forskjeller.

Kilde: Samiske tall forteller – Kommentert samisk statistikk 16 (2024)

3.3.1 Ung same i dag – opplevelser og erfaringer

Mihá-undersøkelsen er en kvalitativ og kvantitativ studie som har kartlagt unge norske samers erfaringer og opplevelser knyttet til å det være ung og samisk i Norge, studien gir også mer informasjon om unge samers mentale helse og velvære. Utvalget i undersøkelsen består av unge samer i alderen 16–31 år, de fleste bor i Troms og Finnmark og et flertall av respondentene er jenter.¹⁰ Undersøkelsen viser at utvalget har en relativt sterk tilfredshet med livet og en høy grad av motstandsdyktighet, som innebærer at man beholder en psykisk styrke og helse til tross for stress og påkjenninger. Tallene viser at de samiske ungdommene og unge voksne opplever god støtte både i seg selv, familien og samfunnet rundt seg. De samiske ungdommene og unge voksne opplever også at samiske verdier er viktige og kan sees på som mulige beskyttelsesfaktorer. Når det gjelder å be om hjelp med følelsesmessige problemer er det større sannsynlighet for at de unge samene går til nære og kjente (venn/partner/familie) enn til offentlige instanser. Rundt 3 av 4 rapporterer å trives på skolen.

Samtidig er det 1 av 3 som sier at de ofte gruer seg til å gå på skolen. Rundt 7 av 10 oppgir å ha blitt diskriminert minst én gang i løpet av livet, hvor av flest (35,8 prosent) sier at de har opplevd å bli diskriminert «noen ganger i året». Respondentene fikk også spørsmål om hvor diskrimineringen foregår. 45 prosent av de unge samene oppga skolen og utdanning som det stedet hvor de

¹⁰ Her refereres både til en rapport (2021) fra Mihá-studien og til en artikkel i *Samiske tall forteller – Kommentert samisk statistikk* (2024). Rapporten og artikkelen er fra samme studie, men har forskjellig utvalgsstørrelser (henholdsvis 210 og 256 repondenter). I studien er det også foretatt kvalitative intervjuer med samiske ungdommer og helsearbeidere/tjenesteytere som er i daglig kontakt med samisk ungdom og unge voksne.

har opplevd diskriminering, etterfulgt av på internett, i møte med det offentlige, i familie/slekt og i lokalsamfunnet. De fleste respondentene oppga at diskriminering har påvirket dem negativt. Resultatene indikerer at høyere nivåer av opplevd diskriminering korrelerer med økt skår for psykiske helseplager.

Rundt 1 av 4 av de unge samene som har besvart Mihá-undersøkelsen rapporterer å ha opplevd fysisk vold, mens rundt 30 prosent sier de har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse om utsatthet og uro for lovbrudd for 2023 viser at 5,2 prosent av unge (16–24 år) generelt har opplevd vold. En nasjonal representativ studie blant barn og unge mellom 12 og 16 år viser at 1 av 20 har opplevd alvorlig fysisk vold. I samme studie svarer 6 prosent at de har blitt utsatt for seksuelle overgrep.¹¹ Ved selvmordstanker er det mer sannsynlig at de unge samene spør noen som jobber med psykisk helse om hjelp, sammenlignet med når samisk ungdom opplever følelsesmessige vansker. Mihá-undersøkelsen viser at kunnskap og kompetanse om samisk språk og kultur er avgjørende for at helsetjenester for samisk ungdom oppleves som gode og likeverdige.

Elevundersøkelsen er en årlig undersøkelse der elever får si sin mening om forhold som er viktig for å lære og trives på skolen. Elevene får blant annet spørsmål om hvorvidt de er blitt mobbet av andre elever, mobbet digitalt eller av voksne på skolen de siste månedene. I 2024/2025 har Troms og Finnmark den klart høyeste andelen av elever som opplever mobbing, på tvers av 7. trinn, 10. trinn og på 1. trinn i videregående skole. På første trinn i videregående skole i Finnmark sier 8,9 prosent av elevene at de har blitt mobbet de siste månedene, noe som også er en økning sammenliknet med tidligere år.

¹¹ NKVTS Rapport 4-19

4 Likeverdige tjenestetilbud til samiske innbyggere – ansvarsfordeling

Samepolitikken som føres i dag bygger sitt fundament på ansvaret som påligger statlige myndigheter til å påse at forholdene er lagt til rette for at samene selv kan sikre og utvikle samiske språk og samisk kultur. Politikken skal også sikre samiske innbyggere retten til likeverdige tjenester. Et slikt utgangspunkt forutsetter en aktiv politikk, der de samiskspråklige og kulturelle perspektivene innarbeides i offentlige tjenestetilbud. Statlige myndigheter vil ikke alene klare å nå en slik politisk målsetting. Det vil kreve innsats også fra kommunale og fylkeskommunale myndigheter.

Statlige, kommunale og fylkeskommunale myndigheter har, i samarbeid med Sametinget, ansvar for å tilrettelegge for likeverdige tjenestetilbud til samiske innbyggere og etablere arenaer der den samiske befolkning gis anledning til å utvikle sitt samiske språk og sin samiske identitet. For å lykkes i arbeidet er det en forutsetning at det i forvaltningen, på alle nivåer, finnes tilstrekkelig kunnskap og kompetanse om samisk kultur og samiske språk. I tillegg er det viktig at det i forvaltningen er kunnskap og bevissthet om rettsgrunnlag som ligger til grunn for samepolitikken som føres i Norge i dag.

4.1 Statens ansvar

Norske myndigheter har en rettslig og politisk forpliktelse til å tilrettelegge forholdene slik at samene selv skal kunne sikre og påvirke det samiske samfunns utvikling. Statens ansvar for å sikre hensynet til den samiske befolkningen blir blant annet ivaretatt i lover, forskrifter og årlige budsjettvedtak. Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven), lov om barnehager (barnehageloven), lov om grunnskoleopplæringa og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova), lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven) og lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven) er eksempler på lover som inneholder bestemmelser som

regulerer forpliktelsene statlige myndigheter, kommuner og fylkeskommuner har overfor den samiske befolkningen.

Ordlyden i Grunnloven § 108, som ligger nært opp til artikkel 27 i FN-konvensjon om sivile og politiske rettigheter, gir samene i Norge en aktiv rolle til selv å ivareta egne interesser. Paragrafen er utformet med tanke på både vern og utvikling av samiske språk, samisk kultur og samfunnsliv.

Sameloven trådte i kraft i 1989. Loven konkretiserer innholdet i de overordnende prinsippene som er etablert i Grunnloven § 108.

I flertallsdemokrati der beslutninger fattes etter flertallsprinsippet, kan det være vanskelig å ivareta samiske interesser på en god måte. Det er derfor nødvendig med mekanismer som sikrer at samiske perspektiver og vurderinger blir en del av grunnlaget for de offentlige beslutningsprosessene. Stortinget vedtok 7. juni 2021 å lovfeste regler om konsultasjoner i sameloven. De nye lovbestemmelsene trådte i kraft 1. juli 2021. Loven forankrer konsultasjonsplikten for alle forvaltningsnivåer. Samtidig med at loven trådte i kraft, ble det lansert en veileder for kommuner og fylkeskommuner om konsultasjoner med samiske interesser. Kommunal- og distriktsdepartementet arbeider med å revidere veilederen.

Det følger av lovbestemmelsene om konsultasjoner at kommuner har plikt til å konsultere representanter for berørte samiske interesser i saker om lokale forskrifter og andre beslutninger eller tiltak som vil kunne påvirke deres interesser direkte.

Boks 4.1 Grunnloven § 108

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

Kilde: Lovdata

Kommunale forskrifter om snøskuterløyper er et eksempel på lokale forskrifter som kan påvirke samiske interesser direkte. Hvorvidt en slik forskrift er konsultasjonspliktig, vil bero på om forskriften har en viss sammenheng med samiske interesser, for eksempel om det foreslåtte løype-nettet vil forstyrre reindriften i området, eller dersom forskriften er av betydning for annen tradisjonell samisk utmarksbruk. Konsultasjonsplikten gjelder også ved andre tiltak og beslutninger som vil kunne påvirke samiske interesser direkte. Et eksempel på dette kan være ved kommunale beslutninger som gjelder skolestrukturen i kommunen. Dersom beslutningen gjelder avvikling, flytting av samisk skolemiljø eller skolenedleggelse som i særlig grad rammer samiske elever/foreldre, kan kommunen ha konsultasjonsplikt. Kommunen vil i slike saker kunne konsultere med et samisk foreldrenettverk i kommunen, bygdelag eller andre relevante organisasjoner.

Saker av generell karakter som må antas å påvirke hele samfunnet på samme måte, faller derimot utenfor konsultasjonsplikten, jf. § 4-1 andre ledd. Saker om eiendomsskatt vil for eksempel ikke være gjenstand for konsultasjon fordi skatt vil påvirke hele samfunnet på samme måte.

Hvert fjerde år legger regjeringen frem nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging for å fremme en bærekraftig utvikling i hele landet. Fylkeskommunene og kommunene skal følge opp de nasjonale forventningene i planstrategier og planer. Forventningene skal også legges til grunn av statlige styresmakter når de medvirker i planleggingen. I *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027*, har regjeringen formulert forventninger til fylkeskommunene og kommunene. Regjeringens forventninger er blant annet:

- Den samiske befolkningen sikres mulighet til å delta i planprosesser som berører dem.
- Det gjennomføres konsultasjon med berørte samiske interesser.
- Det legges til rette for å styrke samisk kultur, nærings- og samfunnsliv og samiske språk gjennom planleggingen.
- I forvaltningsområdet for samiske språk bør utfordringene for samiske språk drøftes i forbindelse med regional og kommunal planstrategi.

Kommunal- og distriktsdepartementet viser til at formuleringene i *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027* og sameloven § 3-13 ikke er helt i samsvar. I de nasjonale forventningene står det «I forvaltningsområ-

det for samiske språk bør utfordringene for samiske språk drøftes i forbindelse med regional og kommunal planstrategi.» I sameloven står det «Fylkeskommuner og kommuner i forvaltningsområdet for samiske språk skal drøfte utfordringer for samisk språk i regional planstrategi og kommunens planstrategi, jf. plan- og bygningsloven §§ 7-1 og 10-1.» Kommunal- og distriktsdepartementet vil tydeliggjøre kravet om at fylkeskommunene og kommunene skal drøfte utfordringer for samiske språk når de utarbeider regional planstrategi og kommunal planstrategi.

Kommunene har ansvar for samfunnsutvikling og viktige velferdsoppgaver i sitt område. Det kommunale planverket, forankret i plan- og bygningsloven, er et styringsverktøy til hjelp i dette arbeidet. Mange små kommuner har begrenset kapasitet og kompetanse i å bruke plansystemet. I tillegg er det for særlig de minste kommunene vanskelig å rekruttere kompetente planleggere. Kommunal- og distriktsdepartementet støtter opp om planarbeidet gjennom kompetansetiltak, kunnskapsdeling og ved å utvikle nye verktøy. Distriktsenteret har i samarbeid med Kommunal- og distriktsdepartementet utarbeidet nettsiden enkelplanlegging.no, som skal bidra til at planleggere i små distriktskommuner tar gode valg og har gode prosesser for planlegging i kommunen. Regjeringen oppfordrer kommunene til samarbeid gjennom interkommunale plankontor og andre former for interkommunalt plansamarbeid for å styrke kapasiteten og kompetansen til å drive samfunnsutvikling.

Statsforvalteren i Troms og Finnmark har over tid innvilget skjønnsmidler til flere samarbeid om felles plankontor mellom kommuner i Finnmark¹. Regjeringen ønsker å støtte opp om arbeidet, og felles plankontor er løftet inn som en del av bygdevekstavtalene. Bygdevekstavtalene gir en god ramme for å gå sammen om å utnytte ressursene hos relevante samarbeidsparter enda bedre, og kan derfor være et godt verktøy til å styrke andre pågående prosesser. Resultatene kan også gi viktig læring til andre kommuner.

Statlige myndigheter sikrer den samiske befolkningen og deres rett til å ivareta sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv gjennom tildelinger over de årlige statsbudsjettene. Stortinget legger gjennom flertallsmerknader i de ulike fagkomiteenes budsjettinnstillinger og i budsjettvedtak,

¹ Totalt elleve kommuner fordelt på tre piloter (Hjerteregionen (Hammerfest, Hasvik og Måsøy), Midt-Finnmark (Lebesby, Porsanger, Nordkapp og Gamvik) og Vestre Varanger (Berlevåg, Båtsfjord, Nesseby og Tana).

målsetninger og forutsetninger for bruken av midler bevilget under alle utgifts- og inntektskapitlene i statsbudsjettet. Av totalrammen på 1,86 milliarder kroner som Stortinget har bevilget samiske formål i 2025, er det satt av 747,5 millioner kroner til Sametinget.

4.1.1 Sametingets merknad

Sametinget er glad for innføringen av paragraf om kommunal og fylkeskommunal planlegging i sameloven. Den er viktig for å sikre at kommuner og fylkeskommuner arbeider systematisk med å fremme samiske språk både i lokalsamfunnet, som tjenesteleverandør og som arbeidsgiver.

Sametinget anser medvirkning fra samiske interesser som essensielt og verdifullt i planarbeidet. Samiske interesser og lokalsamfunn kan inkludere reinbeitedistrikter eller siidaer, bygdelag, utmarkslag, laksefiskelag, fiskarlag, sauebeitelag, foreninger og andre interesseorganisasjoner. Samiske kultursentre, museer og lignende institusjoner i kommunen eller regionen kan ha utført dokumentasjonsarbeid av tradisjonell kunnskap som kan være relevant i denne sammenhengen.

Sametinget oppfordrer planmyndigheter til å innlemme samisk urfolkskunnskap, tradisjonell samisk kunnskap og birgejupmi² som en del av kunnskapsgrunnlaget gjennom hele planprosessen. Det finnes ressurspersoner som besitter inngående tradisjonell kunnskap i de ulike organisasjonstypene som er nevnt i avsnittet over. Sametinget oppfordrer planmyndigheter til å involvere disse tidlig i medvirkningsprosesser. Sametinget viser videre til at offentlige myndigheter, etter sameloven kapittel 4, er pliktig til å konsultere Sametinget og andre samiske interesser i saker som kan påvirke dem direkte.

Etter Sametingets syn er det behov for å styrke kapasiteten og ressursene for samiske rettighetshavere, slik at de kan delta i arealplanprosesser på en god og likeverdig måte. Sametinget har ved flere anledninger oppfordret regjeringen til å raskt løse problemene knyttet til kapa-

siteten hos samiske rettighetshavere som kan bli berørt.

4.2 Sametingets ansvar

Sametinget, som ble åpnet høsten 1989, er etablert gjennom sameloven og bidrar til å etterleve Grunnloven § 108. Norske myndigheter har ved å etablere Sametinget lagt til rette for at samene selv, gjennom sitt folkevalgte organ, kan sikre og utvikle sine språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Sameloven gir bestemmelser om Sametingets arbeidsområde og myndighet, valg til Sametinget og Sametingets administrasjon. I forarbeidene til sameloven ble det lagt stor vekt på at Sametingets myndighet skulle utvikles i takt med tingets egen oppfatning og det generelle samfunnssyn på samenes stilling i Norge. I tråd med intensjonen i sameloven og i forarbeidene til denne, har Sametinget på flere områder blitt tillagt beslutningsmyndighet for oppgaver som utelukkende, eller i det alt vesentlige, retter seg mot den samiske befolkningen.

Det er et demokratisk prinsipp at de som erfarer konsekvensene av politiske beslutninger, selv får muligheten til å øve innflytelse på politikken som angår dem. Som samenes folkevalgte og representative organ har Sametinget kunnskap om hva som er de største utfordringene og behovene i ulike samiske lokalsamfunn. Sametinget har derfor de beste forutsetningene for å vurdere hvilke tiltak som bør gis prioritet. For å imøtekomme målsetningen om at Sametinget skal ha frihet og mulighet til å foreta egne prioriteringer, ble Sametinget i 1999 organisert som en virksomhet med særskilte fullmakter (nettobudsjettet). Sametingets frihet og mulighet til å foreta egne prioriteringer ble tydeligere da de fleste av bevilgningene som tildeles Sametinget i de årlige statsbudsjettene fra 1. januar 2019 ble samlet under én felles post – kap. 560 Samiske formål, post 50 Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Departementet viser til at Sametinget har et selvstendig ansvar for å gjennomføre prosesser med kommuner, fylkeskommuner og andre aktører, når prioriteringer av tiltak som kan bidra til å styrke samiske språk og samisk kultur skal forankres.

Sametinget har ansvar for utvikling og fastsetting av læreplaner i samisk språk for grunnskolen og den videregående opplæringen og for særskilte samiske fag i videregående opplæring (duodji, reindrifsfag m.m.), jf. opplæringsloven § 1-5 andre ledd. Sametinget gir også forskrift om

² Det samiske begrepet birgejupmi er ideen om et evighetsperspektiv, naturens selvfornyende evne, måtehold og en sirkulær økonomi. Det viser til samenes naturbaserte leveste, hvor evnen til å klare seg handler om å sanke av utmarka og naturen det som er tilstrekkelig for eget livsopphold. Birgejupmi er også et viktig grunnlag for samenes tradisjon for mangesysleri, der de i takt med årstidene kombinerer næringer som reindrift, småbruksdrift og fiske med sanking, jakt og duodji/duodje/duedtie (nord-, lule- og sørsamisk benevnelse av samisk håndverk).

det samiske innholdet i de nasjonale læreplanene i fag.

Sametinget har videre ansvar for utvikling av både ordinære og særskilt tilrettelagte læremidler på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, i tråd med gjeldende læreplanverk.

Med sine økonomiske virkemidler til for eksempel samisk språk, kultur, barnehage og næringsutvikling har Sametinget en viss innflytelse over kommunenes og fylkeskommunenes samepolitiske tiltak. Forholdet mellom Sametinget og kommuner og fylkeskommuner er likevel som et grunnprinsipp basert på samarbeid og god vilje mellom partene.

Sametinget tildeler tospråklighetstilskudd til kommunene og fylkeskommuner i forvaltningsområdet for samiske språk. Tospråklighetstilskuddet til kommuner er tredelt; grunntilskudd, betjeningstilskudd og utviklingstilskudd. Grunntilskuddet, som utgjør 40 prosent av det totale tospråklighetstilskuddet, fordeles likt til alle kommuner. Betjeningstilskuddet utgjør 35 prosent av det totale tospråklighetstilskuddet, og fordeles etter antall elever i grunnskolen med samisk som første- eller andrespråk, og antall innmeldte i

Sametingets valgmanntall. Utviklingstilskuddet utgjør 25 prosent av det totale tospråklighetstilskuddet, og fordeles etter innsendte aktivitetsplaner fra kommunene. Til sammen har Sametinget i 2025 fordelt 76,6 millioner kroner i tospråklighetstilskudd til kommunene og fylkeskommunene.

Sametinget jobber med å utforme en mer finmasket tilskuddsordning som er tilpasset den nye delingen av språkforvaltningskommunene i tre ulike kategorier med ulikt rettighetsnivå – språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og språkstimuleringskommuner. Arbeidet med den nye tilskuddsordningen innebærer at tilskuddsordningen i større grad differensierer mellom kommunekategoriene i henhold til endringene i samelovens kapittel 3. I løpet av 2025 vil forskrift om tospråklighetstilskudd bli ferdigstilt.

De samiske språksentrene er viktige aktører i arbeidet med å styrke og utvikle samiske språk lokalt. Det er etablert 19 samiske språksentre fra Nesseby i nord til Oslo i sør. Språksentrenes arbeid bidrar til synliggjøring av samiske språk, og er med på å skape samlingspunkter og arenaer for bruk av samiske språk. De fungerer som sen-

Boks 4.2 Isak Saba senteret

Isak Saba senteret i Nesseby kommune tilbyr en rekke språkaktiviteter for alle generasjoner i kommunen. Senteret tilbyr hver uke en samisk lekearena – Duhkoratta. Målgruppen er samisktalende barn mellom 0–10 år og deres foreldre. Duhkoratta er en ren samiskspråklig arena. Senteret tilbyr også et samisk språktilbud for norsktalende barn mellom 0–13 år og deres foreldre – Somá, Med Somá ønsker språksentret å oppmuntre barn til å lære samisk gjennom lek og gi språkstøtte til familier i Varanger som ønsker at barna skal lære samisk. Aktivitetene både i Duhkoratta og Somá er mange. Fiske-turer, turer i fjæra, besøk i fjøs og i reingjerde, ridning og skiturer er noen eksempler. Senteret har også språktilbud og -aktiviteter for ungdom. Senteret tilbyr duodjikurs, som kan være et første skritt for å begynne å lære samisk. Innbyggerne i Nesseby har muligheten til å delta på senterets lesetreff. Her får deltakerne anledning til å samtale om samiske tekster. Høsten 2024 lanserte senteret også en egen podcast – Nessebydialekter podcast.

Figur 4.1 Ung duodjiutøver.

Foto: Isak Saba senteret

Kilde: Om våre aktiviteter, Isak Saba senteret

trale møteplasser hvor samisk språk kan læres og brukes i hverdagen. Språksentrene tilbyr språkkurs, kulturarrangementer og andre aktiviteter som bidrar til å synliggjøre og styrke samisk språk i lokalsamfunnene. Språksentrene får basis-tilskudd for å dekke faste kostnader som lønn til språkansatte og drift av språksentre. I tillegg får de aktivitetstilskudd for å arrangere språkkurs og språkarenaer som dekker behovene i eget virkeområde. Språksentrene kan også jobbe med lokalt tilpassede tiltak som fører til bevaring og utvikling av samiske språk.

I budsjettforliket 2025 mellom regjeringen og SV blir det vist til Sannhets- og forsoningskommissionens rapport, der behovet for en styrking av samiske språk blir trukket fram som et ledd i opprettingen etter fornorskningen. I tråd med budsjettforliket vedtok Stortinget i statsbudsjettet 2025 å øke bevilgningen til Sametinget med 50 millioner kroner.

I reviderte budsjett for 2025 har Sametinget økt tildelingen til de samiske språksentrene med 16,6 millioner kroner.³ Hvert av de 20 språksentrene vil få en økning på 500 000 kroner. I tillegg har Sametinget satt av 300 000 kroner til faglig kompetanseheving for språksentrene og 200 000 kroner til språksentertreff.

Samiske språksentre, i tillegg til barnehager og grunnskoler, har en sentral rolle i språkopplæringen lokalt. Språksentrene innehar viktig fagkompetanse og utgjør kjernen av samisk språkopplæring utenfor grunnskolen. Flere språksentre drar nytte av lokale språkbærere, og overføring av tradisjonell kunnskap utgjør en viktig del av språksentrenes tilbud. De samiske språksentrene er ulikt organisert, og aktivitetene er varierte. Noen språksentre tilbyr språkopplæring på grunn- og videregående nivå via fjernundervisning, i tillegg til språkkurs for voksne. Andre språksentre har også tilbud til førskolebarn og skoleelever som støtte i opplæringen i barnehage og skole.

Flere språksentre har vært aktive i utarbeidelse av læremidler. Språksentrene bidrar også til dokumentasjon av områdets historie, dialekt, kulturminner og registrering og dokumentasjon av stedsnavn. Mange språksentre utarbeider språktilbud spesielt rettet mot barn og unge, og de bidrar til oppbygging av mange og viktige språkarenaer i lokalsamfunnet.

De samiske språksentrene er ofte samlokalisert med samiske museer. Museene har en viktig rolle i utviklingen av kultur-, språk- og samfunns-

kunnskap og ikke minst i arbeidet med å løfte de samiske språkene. Sametinget har gjennom Sametingets strategier for samiske språksentre fra 2015 foretatt endringer i direktetilskuddet til de samiske språksentrene, fastsatt strategier for å sikre faglige sterke språksentre, sikret gode rammevilkår for språksentrene og sikret tilbud i tråd med behovene i språksentrenes virkeområde.

Kommunene er blant de viktigste samarbeidspartnere for Sametinget. I Beaveálgu-erklæringen fra Norske Samers Riksforbund, Flytt-samelista og Senterpartiet, har samarbeidspartene for sametingsperioden 2021–2025 sagt at de vil:

styrke samarbeidsavtaler med kommuner, fylker og andre instanser med ansvar for tjenester til den samiske befolkning.

Sametinget har inngått samarbeidsavtaler med Trøndelag fylkeskommune, Nordland fylkeskommune og Troms fylkeskommune. Samarbeidsavtalen med Finnmark fylkeskommune er under revidering. Det overordnede målet med de fylkeskommunale samarbeidsavtalene er å legge forholdene til rette for et varig fast samarbeid mellom partene i saker som angår samene og samiske områder i fylket, og å prioritere disse i felleskap. De fire fylkeskommunene, som alle har kommuner i forvaltningsområdet for samiske språk, mottar tospråklighetsmidler fra Sametinget.

Sametinget har også inngått samarbeidsavtaler med bykommunene Tromsø, Bodø, Oslo, Alta og Sør-Varanger. Målet med avtalene er et aktivt og målrettet samarbeid for å styrke og utvikle samisk kultur, språk og samfunnsliv i byene. Sametinget har evaluert samarbeidsavtalene med fylkeskommunene og byene. Evalueringen ble behandlet i Sametingets plenum 13. mars 2025.

Sametinget har tidligere hatt samarbeidsavtaler med kommunene i forvaltningsområdet for samiske språk. Samarbeidsavtalene med disse kommunene er avsluttet. Sametinget legger til grunn at kommunene i forvaltningsområdet for samiske språk følger sameloven § 3-13. Av loven framkommer det at kommunene og fylkeskommunene skal drøfte utfordringer for samisk språk i sine planstrategier. Kommunene og fylkeskommunene skal etter loven også fastsette sine mål for å styrke samiske språk som en tematisk kommunedelplan eller i kommuneplanens samfunnsdel.

³ Sak 006/25 Sametingets reviderte budsjett 2025

4.3 Kommunenes og fylkeskommunenes ansvar

Beslutninger og politikk på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har avgjørende betydning for i hvilken grad samiske språk, kultur og samfunnsliv kan utvikles på en god måte. Kommunene har et ansvar for å tilby samiske innbyggere et likeverdig velferdstilbud. Fylkeskommunene har et særlig ansvar for regional utvikling i bred forstand. En aktiv innsats fra kommunene og fylkeskommunene i samiske områder er et viktig bidrag til videreføring og utvikling av samiske språk, kultur og samfunnsliv.

Det kommunale selvstyret er en del av samfunnsordningen i Norge, og handler grunnleggende sett om at kommunene har myndighet til å ta avgjørelser i lokale saker. Prinsippet om kommunalt selvstyre ble forankret i formannskapsloven i 1873 og ble grunnlovsfestet i 2016. Da fikk Grunnlovens § 49 følgende tilføyning:

Innbyggerne har rett til å styre lokale anliggender gjennom lokale folkevalgte organer.

Det kommunale selvstyret er også beskyttet gjennom kommuneloven. Kommuneloven § 2-1 slår fast det kommunale og fylkeskommunale selv-

styret, og § 2-2 har bestemmelser om prinsipper for nasjonale myndigheters forhold til det kommunale selvstyret.

Som folkevalgte organ er kommunene en arena der innbyggerne gjennom valg og medvirkning kan være med på å påvirke gjennomføringen av kommunenes samfunnsoppdrag. Kommunene og fylkeskommunene har et selvstendig ansvar for egen ressursbruk og må tilpasse aktiviteten til inntektene. Regjeringen på sin side må sikre samsvar mellom oppgaver og økonomiske rammer.

Kommuner og fylkeskommuner utøver sitt selvstyre innenfor nasjonale rammer. Kommune- og fylkeskommunale selvstyret må ha hjemmel i lov. Statsforvaltningen har ikke noen generell styrings-, instruksjons- eller overprøvningsrett overfor kommuner og fylkeskommuner. Det følger av forholdsmessighetsprinsippet, som er lovfestet i kommuneloven § 2-2, at selvstyret ikke skal begrenses mer enn det som er nødvendig for å ivareta nasjonale mål. Hovedprinsippet for finansiering av kommunesektoren er rammefinansiering. Rammefinansiering innebærer at kommunene og fylkeskommunene i hovedsak finansieres gjennom frie inntekter. De frie inntektene består av skatteinntekter og rammetilskudd fra staten som kommunene kan disponere fritt innenfor

Boks 4.3 KS – en viktig samarbeidspart i arbeidet med samiske saker

KS og Sametinget inngikk i desember 2019 en samarbeidsavtale med formål om å formalisere og systematisere samarbeidet i saker med felles interesser, slik som for eksempel rekruttering av fagkompetanse, kommunenes økonomiske rammevilkår og kommunal tjenesteyting.

Som en oppfølging av samarbeidsavtalen har KS etablert Samisk utviklingsnettverk. Alle kommuner innenfor forvaltningsområdet for samiske språk inngår i nettverket. De tretten deltakerkommunene er Kautokeino, Karasjøk, Tana, Nesseby, Porsanger, Kåfjord, Lavangen, Tjeldsund, Hamarøy, Hattfjelldal, Snåsa, Røyrvik og Røros. Nettverket har gitt kommunene en arena for erfaringsutveksling. Målet med nettverket er å gi kommunene en mulighet til å finne løsninger som kan styrke samisk språk, kultur og samfunnsliv. Nettverket og KS samarbeider

tett med Sametinget, statsforvaltere, fylkeskommuner og utdanningsinstitusjoner som har ansvar for opplæring i samisk. Kommunal- og distriktsdepartementet og relevante fagdepartementer har også deltatt i møter i nettverket.

En fornyet samarbeidsavtale ble inngått mellom KS og Sametinget i november 2023.

Høsten 2024 inviterte KS alle landets kommuner til en samisk utviklingskonferanse. Tema for konferansen var utdanning og rekruttering av samiskspråklig personale, offentlige myndigheters plikt til å konsultere Sametinget og andre samiske interesser, kunstig intelligens og samiske språk, tolkeloven og fjernundervisning. Deltakerne fikk under konferansen også anledning til å gi innspill til denne stortingsmeldingen.

Kilde: KS.no

gjeldende lover og forskrifter. Ved overføring av myndighet eller innføring av nye oppgaver, eller ved regelendringer med økonomiske konsekvenser skal kommunene bli kompensert for eventuelle økte kostnader.

Offentlige organer i forvaltningsområdet for samiske språk har en rekke forpliktelser overfor den samiske befolkningen, både gjennom same洛vens språkregler, barnehageloven, opplæringsloven, helse- og omsorgstjenesteloven og stedsnavnsloven. Offentlige organer kan være kommuner, fylkeskommuner eller statlige organer.

Sameloven kapittel 3 inneholder bestemmelser om samiske språkrettigheter og bruk av samiske språk. Flere av samelovens bestemmelser gjelder særlig for kommunene i forvaltningsområdet, mens andre gjelder også fylkeskommuner og statlige myndigheter. Med endringene av samelovens språkregler ble forvaltningsområdet for samiske språk fra 1. januar 2024 delt inn i tre kommunekategorier kalt språkutviklingskommuner, språkvitaliseringskommuner og språkstimuleringskommuner, jf. omtale under kapittel 6.1.1 Samelovens språkregler.

Kommuner og fylkeskommuner spiller begge en sentral rolle i arbeidet med å styrke de samiske språkene. Kommunene som er innlemmet i forvaltningsområdet for samiske språk har et særskilt ansvar for å tilby informasjon og tjenester til den samiske befolkningen. Oppbygging av kompetanse i samiske språk og samisk kultur er viktig for at kommunene og fylkeskommunene skal kunne tilby gode tjenester til den samiske befolkningen.

Kommunen er lokal barnehagemyndighet og skal gi veiledning og påse at barnehagene drives i samsvar med regelverket. Kommunen har plikt til å tilby plass i barnehage til barn under opplæringspliktig alder som er bosatt i kommunen, jf. barnehageloven § 10 og § 16. Etter barnehageloven § 10 tredje ledd har kommunen ansvar for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal kommunen legge forholdene til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.

Kommunenes og fylkeskommunenes ansvar for opplæring i og på samisk i grunnskolen og den videregående opplæringen følger av opplæringsloven. Kommunene har ansvaret for å oppfylle retten til grunnskoleopplæringen for alle som er bosatt i kommunen, jf. § 28-1 første ledd. Fylkeskommunene har ansvaret for å oppfylle retten til videregående opplæring for alle bosatt i fylket, jf. § 28-2 første ledd.

Opplæringsloven § 3-2 andre ledd gir alle elever som bor i språkutviklingskommuner eller språkvitaliseringskommuner rett til opplæring i og på samisk. Alle samiske elever har etter opplæringsloven § 3-2 første ledd rett til opplæring i samisk uansett hvor i landet de bor, også utenfor språkutviklingskommuner eller språkvitaliseringskommuner. Når minst ti elever i en annen kommune enn språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner ønsker opplæring i og på samisk, har de etter opplæringsloven § 3-2 rett til det. Kravet om minst ti elever gjelder til sammen ti elever på alle klassetrinnene i hele kommunen.

Etter opplæringsloven § 6-2 første ledd har samiske elever i den videregående opplæringen rett til opplæring i samisk. Denne retten gjelder selv om eleven ikke hadde opplæring i samisk i grunnskolen, og uavhengig av hvor eleven bor i landet. Eleven velger hvilket samisk språk de skal ha opplæring i – nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk. Etter § 6-2 andre ledd har alle elever (uavhengig av om de har samisk bakgrunn eller ikke) som har hatt opplæring i eller på samisk i grunnskolen, rett til opplæring i samisk i den videregående opplæringen. Elevene har ikke rett til å velge et annet samisk språk i videregående opplæring enn det samiske språket de hadde opplæring i på grunnskolen.

Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven) av 24. juni 2011 nr. 30 pålegger kommunene å sørge for at personer som oppholder seg i kommunen, tilbys nødvendige helse- og omsorgstjenester. Kommunens ansvar omfatter alle pasient- og brukergrupper, herunder personer med somatisk eller psykisk sykdom, skade eller lidelse, rusmiddelproblem, sosiale problemer eller nedsatt funksjonsevne. Med «nødvendige helse- og omsorgstjenester» menes et forsvarlig tjenestetilbud som ytes etter en individuell vurdering av den enkeltes behov. Det skal gis et helhetlig, verdig og koordinert helse- og omsorgstjenestetilbud med tilstrekkelig fagkompetanse. Videre pålegger helse- og omsorgstjenesteloven, paragraf 3–10, kommuner innenfor forvaltningsområder for samiske språk å sørge for at samiske pasienter eller brukeres behov for tilrettelagte tjenester blir vektlagt ved utformingen av tjenesten.

De sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen er det nedre sikkerhetsnettet i velferdsordningene. Kommunens ansvar for de sosiale tjenestene reguleres i lov 18. desember 2009 nr. 131 om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (sosialtjenesteloven). Ansvaret

Boks 4.4 Kommunale og fylkeskommunale satsinger for å styrke samiske språk og kultur

Mange kommuner og fylkeskommuner har satt i verk politikk der målet er å synliggjøre, utvikle og bevare samiske språk, kultur og samfunnsliv. Her nevnes et lite utvalg kommunale og fylkeskommunale initiativ.

For å øke rekrutteringen av sørsamiske og lulesamiske lærere er det innført en egen stipendordning for studenter som velger sørsamisk eller lulesamisk lærerutdanning. Ordningen finansieres med midler fra Hamarøy kommune, Snåsa kommune, Røros kommunene, Røyrvik kommune, Nordland fylkeskommune, Trøndelag fylkeskommune, Statsforvalteren i Nordland, Statsforvalteren i Trøndelag og Sametinget.

Lavangen kommune har ansatt en prosjektleder som leder et forsoningsprosjekt i kommunen. Prosjektet har arrangert informasjonsmøter og vil gjennomføre folkemøter framover. I tillegg har Lavangen kommune et rådgivende organ for samiske saker, som jobber for å få en tydeligere samisk stemme inn i kommunens arbeid.

Nordland fylkeskommune har etablert dialogmøter mellom fylkeskommunen og samiske interessegrupper for å løfte og synliggjøre samiske språk og samisk kultur. Møtene arrangeres to ganger i året og er en viktig del av fylkeskommunens oppfølging av forsoningsarbeidet. Gjennom kampanjen Hele Nordland snakker ønsker fylkeskommunene å synliggjøre at det er fem samiske språk og språkområder i Nordland. Det er gjennomført en kampanje som synliggjør språkene og oppfordrer til å lære å si enkle ord og fraser på språkene. En kampanje for å synliggjøre samiske stedsnavn og hva stedsbetegnelsene betyr blir gjennomført i 2025.

Fylkeskommunen har også i gang et pilotprosjekt for å gjøre Knut Hamsun videregående skole til en lulesamisk ressurskole. Målet er å styrke og bevare lulesamisk språk og fremme kunnskap om det samiske i kommunen.

Troms fylkeskommune har de siste årene hatt en sterk og systematisk innsats for samiskopplæringen. De har opprettet en stilling som fylkeskoordinator for samisk opplæring. Fylkeskommunen har også etablert tre ressurskoler for samiskopplæringen, i Nord-Troms, Tromsø og Harstad. Fylkeskommunen har også etablert samisk språkvalg i reiseplanlegger og på kollektivtrafikkens nettsider.

For å styrke og øke antall aktive samiske språkbrukere har Trøndelag fylkeskommune systematisert språkarbeidet i en egen handlingsplan. Planen beskriver hvordan opplæring i samiske fag i videregående skole blir tilbudt i Trøndelag. Fylkeskommunen skal også lansere en forpliktende handlingsplan for fritidsaktiviteter for barn og unge fra 3 til 26 år, planen inkluderer sørsamisk språk og kultur. Planen «Delta, oppleve, skape! Handlingsplan for barn og unges fritid i Trøndelag» tar for seg et bredt kulturbegrep, blant annet kunst, kultur, idrett, frivillighet og kulturarv.

Oslo kommune har etablert et utvalg for flerkulturelle minoriteter, samer og nasjonale minoriteter er inkludert, som et rådgivende organ for byrådet og bystyret. I 2021 lanserte Oslo kommune Handlingsplan mot hatefulle ytringer og holdninger. Gjennom planen vil kommunen blant annet fremme bruken av Samisk hus som et bybasert kompetansesenter for samisk språk, kultur og historie.

omfatter både generelle oppgaver og de individuelle tjenestene opplysning, råd og veiledning, økonomisk stønad, midlertidig botilbud, individuell plan og kvalifiseringsprogram. Formålet med loven er å bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet. Loven skal også bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud, og den skal bidra til likeverd og likestilling og forebygge

sosiale problemer. De individuelle tjenestene skal ytes etter en individuell og konkret vurdering av behov, og være forsvarlige. De skal fremme lovens formål og bidra til hjelp til selvhjelp slik at brukeren kan oppnå et best mulig funksjons- og mestringsnivå og får mulighet til å bli selvhjulpen gjennom arbeid. For en nærmere omtale av arbeids- og velferdsforvaltningens tjenestetilbud til samiske innbyggere se omtale under meldingens kapittel 6.5.

4.4 Sametingets merknad

Sametinget mener at retten til å definere hva som utgjør likeverdige tjenestetilbud for samiske brukere må ligge hos det samiske folk. Det synes som om forståelsen av likeverdighetsprinsippet i dag ofte blir begrenset til en idé om at lik tilgang til de samme tjenestene for alle er tilstrekkelig. En

slik tilnærming kan i beste fall betegnes som en forenkling. I verste fall som diskriminerende. Likebehandling er ikke synonymt med likeverdighet, ettersom likeverdighet fordrer individuelle tilpasninger. En rekke rapporter understreker at det fremdeles er en betydelig vei å gå før samfunnet kan sies å være tilrettelagt for det mangfoldet som eksisterer.

5 Kommunenes og fylkeskommunenes finansieringskilder

5.1 Inntektssystemet for kommunene og fylkeskommunene

Kommunesektoren finansieres hovedsakelig gjennom skatteinntekter fra innbyggerne og rammetilskudd fra staten, som til sammen utgjør i overkant av 70 prosent av sektorens samlede inntekter. I tillegg har kommunesektoren inntekter fra blant annet øremerkede tilskudd, gebyrer og egenbetaling. Skatteinntekter og rammetilskudd omtales som kommunesektorens frie inntekter, siden den enkelte kommune og fylkeskommune fritt kan prioritere bruken av midlene innenfor krav til tjenesteytingen gitt i lover og forskrifter. De samlede frie inntektene til kommunesektoren i 2025 er anslått til om lag 545 milliarder kroner.

De frie inntektene fordeles gjennom inntektssystemet. Det overordnede målet med inntektssystemet er å utjevne kommunenes økonomiske forutsetninger, slik at forholdene legges til rette for at kommunene kan tilby et likeverdig tjenestetilbud til alle innbyggere. To sentrale ordninger som skal bidra til dette er utgiftsutjevningen gjennom kostnadsnøkkelen og inntektutjevningen av skatteinntektene. I tillegg er det flere regionalpolitiske tilskudd innenfor inntektssystemet, blant annet distriktstilskudd Nord-Norge.

Det samme finansieringssystemet gjelder for alle kommuner i Norge. De frie inntektene som fordeles gjennom inntektssystemet er grunnlaget for finansieringen av de sentrale kommunale velferdsoppgavene i alle landets kommuner, inkludert i kommunene i det samiske området.

5.1.1 Tjenester som omfattes av utgiftsutjevningen i inntektssystemet

Det er til dels store forskjeller mellom kommunene i befolkningssammensetning, geografi og størrelse. Dette gir variasjoner i hvilke tjenester innbyggerne har behov for og hvilke kostnader kommunene har ved å tilby disse tjenestene. Målet med utgiftsutjevningen er å jevne ut de økonomiske konsekvensene av disse forskjellene. Variasjoner i kommunenes utgiftsbehov beregnes ved hjelp av kostnadsnøkkelen. Kostnadsnøkkelen

er et sett med kriterier og tilhørende vektorer som brukes til å beregne en indeks for hvor dyr en kommune er å drive. Målet med kostnadsnøkkelen er å fange opp de bakenforliggende faktorene som indirekte påvirker kommunens kostnader, som bosettingsmønster, kommune-størrelse, alderssammensetningen i befolkningen og sosioøkonomiske forhold.

Utgiftsutjevningen omfatter de store nasjonale velferdstjenestene, som grunnskole, barnehage, pleie og omsorg, kommunehelsetjeneste, sosiale tjenester og barnevern. I tillegg er også administrasjon og landbruksforvaltning omfattet av utgiftsutjevningen. For hver av disse sektorene er det en egen delkostnadsnøkkel som fanger opp ufrivillige etterspørsels- og kostnadsforhold.

Flere kommuner i forvaltningsområdet for samiske språk har gitt uttrykk for at det påløper betydelige merutgifter som følge av det ansvaret som tospråklige kommuner har, og har tatt til orde for at dette bør tas hensyn til gjennom inntektssystemet, for eksempel gjennom en egen kostnadsnøkkel.¹

Inntektssystemutvalget peker på forvaltningsområdet for samisk språk som et eksempel på kommuner som har oppgaver eller ansvar som andre kommuner ikke har, og som dermed også har høyere kostnader.² Utvalget viser til at kriteriene i kostnadsnøkkelen må være relevante for alle kommuner, og at utgiftsutjevningen derfor ikke er egnet til å fange opp merkostnader som bare gjelder noen få kommuner.

Departementet støtter utvalgets vurdering og viser til at kostnadsnøkkelen brukes til å utjevne kostnadsforskjeller mellom alle kommuner. Det er derfor viktig at kriteriene i nøkkelen er aktuelle for alle landets kommuner. Datagrunnlaget som brukes i utformingen av kostnadsnøkkelen gir heller ikke grunnlag for å innføre kriterier for merkostnader som bare gjelder enkelte kommunegrupper. Departementet vil derfor videre-

¹ Felles høringssvar fra kommunene Karasjok, Porsanger, Kautokeino, Tana og Nesseby til høringen av NOU 2022: 10 *Inntektssystemet for kommunene*.

² NOU 2022: 10 *Inntektssystemet for kommunene*.

føre den etablerte praksisen der eventuell kompensasjon for merkostnader som bare gjelder et fåtall kommuner, håndteres utenom utgiftsutjevningen.

5.1.2 Nytt inntektssystem for kommunene fra 2025

Regjeringen la i Prop. 102 S (2023–2024) *Kommuneproposisjonen 2025* fram forslag om flere endringer i inntektssystemet for kommunene, som Stortinget sluttet seg til (jf. Innst. 440 S (2023–2024)). Det nye inntektssystemet trådte i kraft fra 2025, og innebærer en faglig oppdatering av kostnadsnøkkelen i utgiftsutjevningen, flere endringer i skatteelementene som løfter skattesvake kommuner, og noen tilpasninger i de regionalpolitiske tilskuddene for å sikre en mer målrettet fordeling. I tillegg er de frie inntektene til kommunene økt som en del av omleggingen av inntektssystemet. 1,5 milliarder kroner av veksten er gitt med en særskilt fordeling slik at inntektsvake kommuner får mest.

Inntektssystemet brukes til å fordele en gitt ramme. Alle endringer i systemet vil derfor gi en omfordeling av inntekter mellom kommunene. Noen kommuner får økte inntekter som følge av endringene, mens andre får reduserte overføringer. Det er ingen elementer i inntektssystemet som er særskilte for de kommunene som i Telemarksforskings årlige analyser blir omtalt som samisk område, og heller ingen endringer direkte rettet mot disse kommunene. Kommunene i samisk område påvirkes derfor på ulike måter av endringene i inntektssystemet, på samme måte som øvrige kommuner.

Konsekvensene av nytt inntektssystem er summen av effekten av en rekke ulike endringer i systemet, og har ingen sammenheng med om en kommune er i samisk område eller ikke. De fleste kommuner i samisk område har imidlertid skatteinntekter under landsgjennomsnittet, og tjener på

endringene som løfter de skattesvake kommunene. Alle kommuner i samisk område er blant kommunene som mottar distriktstilskudd Nord-Norge i inntektssystemet, og dette tilskuddet er videreført med nytt inntektssystem. Satsene for distriktstilskudd Nord-Norge er særlig høye for alle kommuner i innsatssonen i Finnmark og Nord-Troms. De høye satsene er et viktig virkemiddel å sikre inntektsnivået til kommunene i innsatssonen.

5.2 Finansieringskilder til kommuner utenom inntektssystemet

Kommunene mottar også tilskudd over øremerkede tilskuddsordninger. Overføringene bevilges som hovedregel på postene 60–69 (60-poster) i statsbudsjettet. Midlene som tildeles over 60-poster til samiske formål:

Kap. 225 Tiltak i grunnopplæringen, post 63 Tilskudd til samisk i grunnopplæringen

Tilskuddet skal bidra med finansiering til kommuner, fylkeskommuner og private skoler som tilbyr samiskopplæring i samsvar med § 3-2 og § 6-2 i opplæringsloven. Tilskuddet skal også bidra til at lærere får videreutdanning i samiske språk, og at lærerstudenter tar utdanning i samiske språk.

Kap. 227 Tilskudd til særskilte skoler, post 21 Tilskudd til kommuner og fylkeskommuner

Tilskuddet finansierer drift av de kommunale sameskolene i Snåsa og Målselv med tilhørende internat. Skolen i Snåsa gir opplæring på sør-samisk, mens skolen i Målselv gir opplæring på nordsamisk. Skolene tar opp elever fra hele landet. Tilskuddet skal også bidra til å dekke utgifter til skoleskyss for elever ved den kommunale sameskolen i Målselv.

6 Tjenestetilbud tilrettelagt for samiske innbyggere

6.1 Samiske språkbrukere og retten til å kommunisere på eget språk

6.1.1 Samelovens språkregler

Sameloven § 1-5 slår fast at de samiske språkene og norsk er likeverdige språk. Sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk skal være likestilte med norsk etter bestemmelsene i kapittel 3 i loven. Samelovens språkregler gir samiske språkbrukere, i bestemte sammenhenger og områder, rett til å bruke samisk i møte med det offentlige. Flere bestemmelser gjelder særlig for kommunene i forvaltningsområdet, mens andre også gjelder fylkeskommuner og statlige myndigheter. Samelovens språkregler er minimumsregler. Alle offentlige virksomheter er oppfordret til å ta hensyn til brukere av samiske språk også ut over lovens regler.

Dersom et offentlig organ ikke følger bestemmelsene i samelovens språkkapittel, kan den som saken direkte gjelder klage til det organet som er nærmest overordnet det organet klagen angår. Statsforvalteren er klageinstans når klagen angår kommunale eller fylkeskommunale organ. Også landsomfattende samiske organisasjoner og landsomfattende offentlige organer med oppgaver av særlig betydning for hele eller deler av den samiske befolkningen, har klagerett i slike saker. Det samme gjelder i saker hvor ingen enkeltperson er særskilt berørt.

Kommunal- og distriktsdepartementet la 24. mars 2023 fram forslag til endringer i same-lovens kapittel om samiske språk i Prop. 58 L (2022–2023) *Endringer i sameloven (endringer i språkregler)*. Reglene ble vedtatt av Stortinget 3. juni 2023 og trådte i kraft 1. januar 2024. Hvilke kommuner som tilhører hvilken kategori, er fastsatt i forskrift om forvaltningsområdet for samiske språk.

Endringene innebærer blant annet at kommunene i forvaltningsområdet for samiske språk er delt inn i tre kommunekategorier med ulike rettighetsnivå. Formålet med endringen er å ta hensyn til ulikhetene i språksituasjonen og behovene i de ulike kommunene i forvaltnings-

området. Kommunene som er innlemmet i forvaltningsområdet i dag, er fordelt på de to kategoriene med høyest rettighetsnivå; språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner. Den tredje kategorien, språkstimuleringskommuner, skal senke terskelen for at flere kommuner vil søke om innlemmelse i forvaltningsområdet. Språkstimuleringskommuner skal sørge for et samisk språk- og kulturtilbud til barn, unge og eldre i kommunen. Videre innebærer endringene blant annet et krav om kommunal og fylkeskommunal språkplanlegging for å styrke og synliggjøre samiske språk, og et krav om at kommuner og andre offentlige organer som skal kunne svare på samisk, aktivt skal informere om retten til å bruke samisk i kontakten med samiske språkbrukere. Lovendringene var en oppfølging av NOU 2016: 18 *Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk*.

Kommunal- og distriktsdepartementet mener det er viktig å legge til rette for at den samiske befolkningen kan henvende seg til sentrale offentlige myndigheter på sitt eget språk. Departementet sendte i mai 2024 ut på høring et forslag til endringer i forskrift til samelovens språkregler. Forslaget går ut på å utvide listen over landsomfattende organer samiske språkbrukere skal ha rett til skriftlig svar på samisk fra.

6.1.2 Tolkning

Staten skal tilby språklig og kulturelt tilpassede helse- og velferdstjenester, slik at den samiske befolkningen kan bruke sitt språk i sårbare situasjoner. Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven) ble innført fra 1. januar 2022. Loven skal bidra til å sikre rettssikkerhet og forsvarlig hjelp og tjenester for personer som ikke kan kommunisere forsvarlig med offentlige organer uten tolk. Tolkeloven stiller krav om at offentlige organer skal bruke kvalifisert tolk når det er nødvendig for å ivareta hensynet til rettssikkerhet, eller for å yte forsvarlig hjelp og tjenester. Loven gir dispensasjon fra kravet om å bruke kvalifisert tolk fram til 31. desember 2026. I tillegg til en plikt for offentlige organer til å bruke kvalifi-

sert tolk, stiller loven også krav til tolken, som god tolkeskikk, habilitet og taushetsplikt. Det er forbudt å bruke barn som tolk.

Regjeringen jobber kontinuerlig med å sikre tilstrekkelig antall tolker i aktuelle språk. Integreerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor. IMDi har tett samarbeid med utdanningsinstitusjoner som tester og kvalifiserer tolker (OsloMet – storbyuniversitetet, Høgskulen på Vestlandet og Samisk høgskole). IMDi drifter også Nasjonalt tolkeregister. Dette er et innsynsregister over tolker i ulike kvalifikasjonskategorier.

FoU-prosjektet Tolkemonitor SPRÅK er etablert av IMDi som en flerårig indikatormåling av offentlige organers tolkebehov. I tillegg undersøker et annet delprosjekt, Tolkemonitor LOV, i hvilken grad offentlige virksomheter etterlever tolkelovens bestemmelser om bruk av tolk.

Ansvar for kvalifisering av samiskspråklige tolker ble i 2022 overført fra OsloMet til Samisk høgskole i Kautokeino. Over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett, kap. 671, post 72, er det i 2025 bevilget 1,2 millioner kroner til kvalifisering av tolker i samiske språk. IMDi forvalter midlene. I budsjettforliket for 2024 ble rammebevilgningen til Samisk høgskole over Kunnskapsdepartementets budsjett økt med 7 millioner kroner for å styrke driften, utvide begynneropplæringen og etablere tolkeutdanning i samisk.

6.1.3 Samisk språkteknologi og KI

For å lykkes med bevaring og utvikling av de samiske språkene, må det legges til rette for at samiske språk er med i den teknologiske utviklingen. Samisk språkteknologi handler både om at samiske språkbrukere har tilgang til verktøy som gjør det enklere å bruke samisk som hverdags-språk, og at samisk tegnsatt kan brukes i offentlige datasystemer.

Å sikre tilgang til ny teknologi for samiskspråklige brukere er av stor betydning både for samers deltakelse i samfunnet og for utviklingen av samiske språk. Divvun, ved UiT Norges arktiske universitet, har de siste årene utviklet og lansert en rekke språkverktøy for både samiske språk og andre minoritetsspråk. Det handler blant annet om grammatikkprogrammer, korrekturprogrammer, elektroniske ordbøker og samiske tastaturløsninger for PC og mobil. Divvun har også utviklet et tekst-til-tale-program som gjør det mulig for nettstedet å tilby opplesing av tekst på samisk. Divvun finansieres av Kommunal- og

distriktsdepartementet, og alle deres verktøy kan lastes ned gratis.

Senter for samisk språkteknologi – Giellatekno, ved UiT Norges arktiske universitet, bidrar også til å øke digitaliseringen av samiske språk. Giellatekno har som mål å utarbeide grunnleggende analyseverktøy for ulike samiske språk og lager program og språkressurser til bruk i forskning og utdanning og for samiske språkbrukere. Giellatekno har laget flere interaktive programmer for personer som ønsker å lære seg samisk og har utviklet et maskinoversettelsesprogram som oversetter fra nordsamisk til norsk. Programmet gjør det for eksempel mulig for samiske institusjoner i større grad å bruke nordsamisk som arbeidsspråk, selv om ikke alle ansatte behersker samisk.

Den største utfordringen for Divvun og Giellatekno er at store internasjonale selskaper ikke har åpne grensesnitt, åpne ressurser og tilgjengelige standarder. Dette gjør at produktene Divvun og Giellatekno utvikler, ikke kan tilbys som standard programvare til datamaskiner og mobiltelefoner, men må lastes ned av hver enkelt bruker. Dette gjør det vanskeligere for samiske språkbrukere å benytte samisk på ulike digitale plattformer.

Der språkteknologi er spesialisert teknologi for språkbehandling, er kunstig intelligens et bredere felt som blant annet inkluderer maskinlæring, datasyn, robotikk og beslutningsstøtte, i tillegg til språkteknologi. Kunstig intelligens kan løse mange utfordringer det samiske samfunnet står overfor. Å utvikle teknologien på dette feltet kan styrke de samiske språkene og øke tilgangen til ressurser og tjenester. Ved å tilpasse teknologien som allerede eksisterer vil det være mulig å utvikle verktøy og hjelpemidler innenfor sektorer som for eksempel undervisning og opplæring, helse- og omsorgstjenesten og tolketjenesten, og det kan bidra til å løse mangelen på samiske språkressurser.

Kunstig intelligens er teknologi i rask utvikling, men det finnes allerede samiskforankrede ressurser på feltet. Sámi AI Lab er et prosjekt under Samisk høgskole, som undersøker hvordan kunstig intelligens kan utvikles og tilpasses for å møte behovene i det det samiske samfunnet. Prosjektet fokuserer spesielt på helsevesenet og søker å finne ut hvordan KI kan forbedre tjenester for samiske pasienter.

Regjeringen la frem *Fremtidens digitale Norge: Nasjonal digitaliseringsstrategi 2024–2030* i september 2024. Et viktig tiltak i strategien er utvikling av en nasjonal infrastruktur for KI som skal gi

tilgang til grunnmodeller tuftet på norske og samiske språk og samfunnsforhold.

I statsbudsjettet for 2025 er det bevilget i alt 40 millioner kroner til å styrke norsk og samisk språk i kunstig intelligens. Halvparten av midlene går til Nasjonalbiblioteket, og regjeringen har gitt Nasjonalbiblioteket i oppdrag å trene og tilgjengeliggjøre norske og samiske språkmodeller.¹ Nasjonalbiblioteket skal i hovedsak trene grunnmodeller som aktører i offentlig sektor eller næringslivet kan videreutvikle til å utføre bestemte oppgaver. Målet er at språkmodellene skal danne utgangspunkt for KI-verktøy som er bedre tilpasset norske og samiske arbeidsplasser, skole og utdanning. Det er noen særegne spørsmål knyttet til de samiske språkene, og Kultur- og likestillingsdepartementet vil konsultere Sametinget om den samiske delen av oppdraget til Nasjonalbiblioteket. De resterende 20 millionene, over Kunnskapsdepartementets budsjett, går til finansiering av regnekraft til trening av modellen, levert av tungregneselskapet Sigma2, eid av Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør. Dette skal bidra til å bygge nødvendig teknologisk infrastruktur for kunstig intelligens, så næringslivet og offentlig sektor kan utvikle tjenester på norsk og samisk. Digital bruk av norsk og samisk språk er avgjørende for å bevare dem som levende og samfunnsbærende språk.

Regjeringen la fram Strategi for digital kompetanse og infrastruktur i barnehage og skole i april 2023. Regjeringen vil med strategien bidra til tydeligere støtte til kommunene og fylkeskommunene i møte med nye teknologier, digitale verktøy i opplæringen og det økende presset på barn og unges personvern. Strategien er skrevet sammen med KS. Hovedmålene for strategien er:

1. Elever utvikler digital kompetanse i tråd med læreplanverket. Barnehagens digitale praksis bidrar til barnas lek, kreativitet og læring i tråd med rammeplan for barnehagen.
2. Ansatte i barnehage- og skolesektoren har profesjonsfaglig digital kompetanse til å oppfylle intensjonene i rammeplanene for barnehage og SFO og læreplanverket i skolen, med en kunnskapsbasert tilnærming.

¹ En språkmodell er en statistisk modell av et språk som brukes innen språkteknologi. Modellen gir en sannsynlighetsfordeling over sekvenser av ord og kan derfor brukes til å analysere og generere tekst basert på naturlige språk, slik som norsk. Språkmodeller er en viktig del av løsninger for chatbots, maskinoversettelse, talegjenkjenning, dialogsystemer og tekstklassifisering. Noen typiske anvendelser av språkmodeller er: Autokorrektur, dialogsystemer, maskinoversettelse og talegjenkjenning. Kilde: Store norske leksikon.

3. Alle barn, unge og voksne har inkluderende, trygge og gode digitale miljøer i barnehage og skole.
4. Den digitale grunnmuren og tilgangen til digitale løsninger er bærekraftig, av god kvalitet og bidrar til et likeverdig barnehage- og opplæringsstilbud i hele landet.
5. De digitale tjenestene og informasjonsforvaltningen i barnehage- og skolesektoren har barn, elever, ansatte og foreldre i sentrum, og blir utviklet som sammenhengende tjenester.

Regjeringen arbeider med en stortingsmelding om barn og unges digitale oppvekst. Stortingsmeldingen om trygg digital oppvekst skal bidra til en helhetlig politikk på feltet. Meldingen skal se på både muligheter og utfordringer knyttet til den digitale hverdagen barn og unge lever i. I statsbudsjettet 2025 er det satt av 7 millioner kroner til arbeidet med å beskytte barn og unge på digitale flater.

FNs generalforsamling har vedtatt at 2022–2032 er FNs tiår for urfolksspråk – The UN International Decade for Indigenous Languages (IDIL). IDIL prioriteres av norske myndigheter. I forbindelse med tiåret er regjeringen spesielt opptatt av språkteknologi, digitalisering og opplæring av barn og unge. Sametinget og Kommunal- og distriktsdepartementet har i fellesskap opprettet et nasjonalt samarbeidsforum for IDIL 2022–2032. Forumet består av ulike samiske og andre relevante institusjoner og organisasjoner. Det nasjonale samarbeidsforumet skal legge til rette for å samordne innsats for markeringen av urfolksspråktiåret i Norge. Forumet har blant annet utarbeidet en nasjonal handlingsplan som fungerer som et strategisk rammeverk for arbeidet med samiske språk under språktiåret. Hovedprioritetene i handlingsplanen er teknologi og opplæring. Norge har også to representanter, utnevnt av regjeringen og Sametinget, i en ADHOC-gruppe tilknyttet IDIL 2022-2032, som arbeider med digital inkludering.

6.1.4 Sametingets merknad

Sametinget mener at det er behov for en egen samisk KI-strategi og vil igangsette et arbeid der målet er å utvikle en slik strategi. Arbeidet med strategien vil skje i samarbeid med eksisterende fagmiljøer, slik som Sámi AI Lab og Divvun. Sametinget viser til at arbeidet med å utvikle et samisk KI-verktøy vil være krevende og det vil være behov for både menneskelige og økonomiske ressurser.

6.2 Et samisk perspektiv i folkehelsearbeidet

Folkehelsearbeidet i Norge skal også fremme god helse i den samiske befolkningen. Heller enn å utvikle egne tiltak for den samiske befolkningen, er hovedstrategien at samiske perspektiver i større grad skal prege folkehelsepolitikken, slik at samiske perspektiver blir tatt hensyn til. Regjeringen la våren 2024 fram Meld. St. 12 (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen*, som bygger på en erkjennelse av at folkehelsepolitikken i Norge i stor grad har vært innrettet mot majoritetsbefolkningen. Videre peker meldingen på at det er behov for tiltak for å sikre at samiske perspektiver blir ivaretatt.

For å styrke de samiske perspektivene i utviklingen av den nasjonale folkehelsepolitikken er departementet opptatt av samisk representasjon på ulike arenaer. Det er nedsatt et offentlig utvalg om prioritering av folkehelse tiltak som har et medlem med samisk bakgrunn, og regjeringen har varslet at det skal være samisk representasjon ved opprettelsen av et folkehelsepolitisk råd.

Helsekompetanse er en persons evne til å forstå, vurdere og anvende helseinformasjon for å kunne treffe kunnskapsbaserte beslutninger relatert til egen helse. Det gjelder både beslutninger knyttet til levevaner, helsefremmende og sykdomsforebyggende tiltak, egenmestring av sykdom og bruk av helse- og omsorgstjenesten. Lav helsekompetanse er forbundet med dårligere helse og svakere oppfølging av egen sykdom, høyere sykdomsforekomst og hyppigere innleggelse i sykehus. Å styrke befolkningens helsekompetanse kan bidra til bedre levevaner, helse og livskvalitet. Det mangler kunnskap om eventuelle forskjeller i helsekompetanse mellom den samiske befolkningen og øvrig befolkning i Norge. Det synes likevel å være forskjeller i syn på helse og sykdom.

I statsbudsjettet for 2025 er det bevilget 25 millioner kroner til folkehelsekampanjen *ABC for god psykisk helse*. Gjennom denne kampanjen skal folk få kunnskap om hvordan de kan styrke den psykiske helsen og forebygge psykiske plager. Det er utarbeidet et regelverk for fylkeskommunal innsats, samtidig som Helsedirektoratet vil gjennomføre en nasjonal massemediekampanje som både skal øke kunnskapen i befolkningen og støtte opp under regional og lokal innsats. *ABC for god psykisk helse* er egnet til å tilpasses ulike aldersgrupper, arenaer og grupper i

samfunnet. Det er aktuelt å vurdere å tilpasse ABC-kampanjen for bedre psykisk helse til samiske språk, samisk kultur og samfunnsliv.

Helsedirektoratet har ansvar for *Program for folkehelsearbeid i kommunene* og har tett dialog med fylkeskommunene. Flere av tiltakene som er utviklet igjennom programmet inkluderer også samiske barn og unge.

Regjeringen varslet i Meld. St. 12 (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen* at den vil vurdere hensynet til den samiske befolkningen i forbindelse med revisjon av folkehelseloven. Et høringsnotat ble sendt ut i oktober 2024, der det blant annet ble foreslått at statlige helsemyndigheter skal ha oppmerksomhet på spesielle folkehelseutfordringer i den samiske befolkningen, og vurdere tiltak der det er relevant. Tilsvarende ble det foreslått at kommuner og fylkeskommuner skal ha oppmerksomhet på spesielle folkehelseutfordringer i den samiske befolkningen der det er relevant.

Det er ulike syn på å lovfeste et ansvar for å ha oppmerksomhet på spesielle folkehelseutfordringer i den samiske befolkningen. Mange høringsinstanser uttrykker støtte til forslagene, mens andre instanser er kritiske til å trekke fram den samiske befolkningen framfor andre grupper i samfunnet. Sametinget mente at formuleringen «der det er relevant» er for vag og mangler nødvendig klarhet og spesifisitet som kreves for at kommuner, fylkeskommuner og statlige helsemyndigheter skal kunne iverksette tiltak effektivt. For å sikre at folkehelseutfordringer i den samiske befolkningen blir tilstrekkelig ivaretatt og for å sikre en mer effektiv, målrettet og konsekvent innsats, ber Sametinget om at «der det er relevant» byttes ut med «der det bør samisk befolkning». Sametinget mener en slik endring vil bidra til å sikre at tiltakene utformes og treffer de faktiske behovene som eksisterer.

Helse- og omsorgsdepartementet vil våren 2025 legge fram en lovproposisjon om endringer i folkehelseloven.

Viktig kunnskapsstøtte for kommunene i sitt oversiktsarbeid er blant annet de fylkesvise folkehelseundersøkelsene. Disse undersøkelsene er viktige for å få fram lokale data om helse og livskvalitet og påvirkningsfaktorer. Undersøkelsene gir mulighet til å belyse forskjeller mellom samisk og øvrig befolkning. Undersøkelsene gjennomføres av Folkehelseinstituttet, i et samarbeid mellom Folkehelseinstituttet og landets fylkeskommuner. En utfordring i dag er at undersøkelsene gjennomføres med ujevne mellomrom.

De fylkesvise folkehelseundersøkelsene kompletterer undersøkelsene som gjennomføres av blant annet SAMINOR og Ungdata. Det er utarbeidet en samisk tilleggsmodule til fylkeshelseundersøkelsene som bidrar til å belyse helse og livskvalitet hos personer som identifiserer seg som samiske. Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport peker på fornorskingsprosesser som har vært en betydelig belastning for samisk befolkning og samisk kultur, med antatte helsekonsekvenser.

I forbindelse med utforming av Meld. St. 12 (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen*, utarbeidet Folkehelseinstituttet og Senter for samisk helseforskning ved UiT Norges arktiske universitet en rapport om helse i den samiske befolkningen. Rapporten er et kapittel i Folkehelse rapporten og vil oppdateres jevnlig, neste gang våren 2025. Rapporten kan ses på som en nasjonal oversikt over folkehelseutfordringer i den samiske befolkningen.

6.3 Aldersvennlige lokalsamfunn

De demografiske endringene med flere eldre, som lever lenger, og færre barn, unge og mennesker i yrkesaktiv alder, rammer i sterkere grad distriktskommuner og rurale strøk, og kjenne-tegner også kommuner med en samisk befolkning.

Regjeringen vil skape et aldersvennlig samfunn der det skal legges til rette for at eldre kan leve aktive liv, mestre hverdagen og kunne delta i samfunnet. Stadig flere lever mange år som pensjonist med gode og aktive år, før man trenger mer omfattende helse- og omsorgstjenester. I folkehelsemeldingen vektlegges å styrke det helsefremmende potensialet i en aktiv og sunn aldring, og fremme helse og livskvalitet gjennom livsløpet. Med aldersvennlig samfunn er det også viktig å fremheve at eldre mennesker har verdifulle ressurser og erfaringer som det er viktig å verdsette og bruke. Eldre mennesker kan erfare hindre og negative holdninger til det å bli eldre, såkalt alderisme, og arbeidet skal også bidra til å bekjempe dette.

I Bo trygt hjemme-reformen er Levende lokalsamfunn et viktig innsatsområde for å skape inkluderende nærmiljø og legge til rette for sosiale og helsefremmende aktiviteter. Gjennom Program for et aldersvennlig Norge 2030 er det blant annet utarbeidet eksempelsamling om aldersvennlige uteområder, informasjon om aldersvennlig transport, om frivillig arbeid, kampanje- og veiledningsmaterieell om planlegging av egen alderdom og om hva som er en god bolig å bli gammel i. Arbeidet skal utvikles videre for å:

- informere dagens og neste generasjon eldre om betydning av å planlegge bedre sin egen alderdom
- styrke medvirkning og samskaping i plan- og utviklingsarbeid

Boks 6.1 Senteret for et aldersvennlig Norge

Senteret for et aldersvennlig Norge er et nasjonalt fag- og kompetansemiljø som jobber for å fremme en mer aldersvennlig og bærekraftig samfunnsutvikling i hele landet. I dette ligger et ansvar for å ivareta samisk og annen minoritetsbefolkning.

Arbeidet med aldersvennlig utvikling er basert på Verdens helseorganisasjon sitt rammeverk og forankret i Bo trygt hjemme-reformen. Grunnlaget for god helse legges først og fremst utenfor helse- og omsorgssektoren. Reformens første innsatsområde handler derfor om å utvikle levende og aldersvennlige lokalsamfunn. Innenfor dette innsatsområdet har Senteret fått ansvar for å gjennomføre Program for et aldersvennlig Norge 2030.

I samarbeid med ulike aktører skal senteret gjøre samfunnet i stand til å møte utfordringene og mulighetene som følger med en aldrende befolkning. Senteret drifter Nettverk for aldersvennlige lokalsamfunn og en partnerskapsordning som skal bidra til samhandling og samskaping mellom offentlig og privat sektor, organisasjonsliv og forskning.

I oppdraget ligger også å fremme betydningen av at hver enkelt av oss skal planlegge for egen alderdom slik at vi skal kunne bo hjemme og greie oss selv så lenge som mulig. Kampanjen planleggelitt.no gir tips, råd og inspirasjon til innbyggerne.

Senteret for et aldersvennlig Norge er en del av Folkehelsedivisjonen i Helsedirektoratet.

Boks 6.2 Sametingets eldrestrategi

Sametingets eldrestrategi – Sámi vuorasolbmot er utarbeidet i nært samarbeid med Sametingets eldreråd. I strategien løftes de samiske eldre fram som en viktig ressurs for samfunnet og at de får leve sine liv som likeverdige samer og likeverdige mennesker. I tillegg til betydningen av gode og tilpassede helse- og omsorgstjenester, fremheves at samiske eldre skal få muligheten til å være aktive deltakere i fellesskapet der de bor. Deres bidrag er viktig for samfunnet og lokalmiljøet, og det gir eldre tilhørighet og bedre livskvalitet. Eldre har en viktig rolle i å bidra til at samisk historie, erfaringer og tradisjonell kunnskap bevares, og det skal legges til rette for generasjonsfellesskap og kunnskapsoverføring.

Strategien peker også på at tilgang på samisk språk og kultur er viktig for eldre i sammenhenger som helse- og omsorgstjenester, kulturtilbud og fritidsaktiviteter. Strategien ble behandlet av Sametinget i desember 2023 og skal følges opp med en handlingsplan.

Kilde: Sametinget

- øke kommunenes kompetanse i aldersvennlig samfunnsutvikling
- fremme aldersvennlige løsninger gjennom samarbeid og partnerskap med ulike organisasjoner, næringsliv og forskning
- styrke seniorennes rolle i arbeidsliv og frivillig arbeid

Sammen med Frivillighet Norge er det arbeidet med å fremme eldre som en ressurs for frivilligheten. Senteret for et aldersvennlig Norge er en enhet i Helsedirektoratet, de har ansvar for programmet og skal fremme arbeidet overfor kommunene og andre aktører. Senteret har også gjennomført opplæring for medlemmer i alle landets eldreråd i 2024, og vil videreføre tilbudet i 2025, for å styrke lokal medvirkning og eldres muligheter til å påvirke og gi innspill til kommunestyret og kommunalt planarbeid. I 2025 er det også gitt tilskudd til senteret for styrke digital inkludering av eldre.

I stortingsmeldingen om folkehelse og levekår i den samiske befolkningen, fremgår det at

Senteret for et aldersvennlig Norge skal inkludere et samisk perspektiv i sitt arbeid med blant annet aldersvennlige lokalsamfunn og i frivillig arbeid. Senteret har invitert til et samarbeid med Sametinget og Sametingets eldreråd, og vil søke å involvere aktuelle kommuner i arbeidet.

6.4 Gode helsetjenester tilpasset samiske innbyggere

Helse- og omsorgstjenester skal ta utgangspunkt i hva som er viktig for den enkelte og hvordan vedkommende opplever sin situasjon og verden rundt. Samenes rettigheter som urbefolkning er i møte med helse- og omsorgstjenester regulert av nasjonalt lovverk og internasjonale konvensjoner.

Det er av stor betydning at personell i helse- og omsorgstjenestene har kunnskap om sosiale, historiske og kulturelle faktorer som kan være av betydning for møtene mellom samer og tjenestene. I litteraturen brukes begrepet kulturell trygghet som viser til pasientenes trygghetsfølelse i møte med tjenestene, for at deres kultur og livsverden blir gjenkjent, imøtekommet og ivaretatt på en betryggende måte.²

Samer bruker helse- og omsorgstjenestene i like stor grad som majoritetsbefolkningen, men er mindre tilfreds med tilbudet. Det er lite som tyder på at det er forskjeller mellom den samiske befolkningen og majoritetsbefolkningen når det gjelder helsetilstand og forekomst av sykdom, men en del litteratur belyser at samer har en annen forståelse av helse, sykdom og behandling enn majoritetsbefolkningen.³ Det er også litteratur som peker på at samer bruker et mer indirekte språk og flere metaforer i omtale av sykdom og helse. Videre viser forskning at preferanser som dette er svært individ- og situasjonsavhengig. Individuell tilrettelegging og lokal forankring av tiltak er viktig.⁴

Samiske tjenestemottakere har behov for å bli møtt av en tjeneste som har kompetanse på samisk språk og kultur. Spesielt eldre kan ha vanskelig for å uttrykke seg på majoritetsspråket, noe som er særlig aktuelt for personer med demenssykdom som ofte går tilbake til å bruke morsmålet. Med en aldrende befolkning vil flere få demens. I nyere litteratur er det funnet at personell ved helse- og omsorgsinstitusjoner erfarer at

² Krane 2021

³ Krane 2021

⁴ Blix 2016

Boks 6.3 Nasjonal helse- og samhandlingsplan

I *Nasjonal helse- og samhandlingsplan* (Helse- og omsorgsdepartementet 2024) slår regjeringen fast at helse- og omsorgspolitikken handler om å skape et helsefremmende samfunn, forebygge sykdom og sikre en desentralisert helse- og omsorgstjeneste som yter gode, trygge og likeverdige tjenester til alle i hele landet. Likeverdige helse- og omsorgstjenester betyr at tjenestene skal være av like god kvalitet, tilgjengelige, og tilpasset den enkeltes behov uavhengig av etnisitet, bosted mv.

Boks 6.4 Bo trygt hjemme

I Meld. St. 24 (2022–2023) *Felleskap og meistring – Bu trygt heime* presenterer regjeringen en samlet innsats for et mer aldersvennlig samfunn preget av åpenhet, trygghet og fellesskap. Bo trygt hjemme-reformen skal bidra til aldersvennlige samfunn, en bedre helhet i eldrepolitikken og bedre helsehjelp til eldre i Norge. De overordnede målene er at eldre skal kunne bo trygt hjemme og at behovet for helse- og omsorgstjenester utsettes, gjennom bedre planlegging, forebygging og mer målrettede tjenester. I arbeidet med reformen er det viktig å ha særlig oppmerksomhet på hvordan vi ivaretar vårt særskilte ansvar overfor samene i gjennomføringen av reformen.

tilrettelegging av fysisk miljø og menyvalg slik at det gjenspeiler samisk kultur kan gi følelse av gjenkjennelse og trygghet.⁵

Sametingets eldreråd framhevet at demens er tabubelagt hos den samiske befolkningen, og at dette er sykdommer som kan skjules av pårørende i lang tid, og at grensen for å be om hjelp fra det offentlige er høy.

Sannhets- og forsoningskommisjonen peker på behovet for økt kulturell kompetanse blant helsepersonell, og fremhever betydningen av dette for kvaliteten i tjenestene. Kommisjonen viser til behovet for systematisk innsats for å sørge for at tjenestene skal bli mer inkluderende og tilpasset kulturelle behov. Kommisjonen viser også til at samer har opplevd diskriminering og ulik tilgang til helse- og omsorgstjenester, noe som har ført til mistillit til helsevesenet og lavere bruk av tjenester. Kommisjonen foreslår å styrke opplæringen av helsepersonell i samisk kultur og språk for å sikre bedre kommunikasjon og forståelse. Videre foreslår kommisjonen å etablere flere helsetjenester i relevante områder hvor det bor mange samer. Dette kan favne bruk av mobile helsetjenester og bruk av teknologi for å kunne tilby fjernkonsultasjoner for personer som bor i avsidesliggende områder. Kommisjonen mener dette kan understøttes med økt samarbeid med lokale aktører. Forslagene er ment å redusere barrierene som kan møte den samiske befolkningen når de søker helsehjelp.

For at tjenestene skal møte den samiske befolkningen med tilpassede tjenester av god kva-

litet, kreves kunnskap og kompetanse om samiske språk, kultur og samfunnsforhold. Regjeringen vil derfor videreføre arbeidet med utvikling og kompetanseheving på områder som er viktig for den samiske befolkningen.

6.4.1 Kompetanseheving og utvikling

Regjeringen vil at den samiske befolkningen skal motta likeverdige tjenester av god kvalitet, som er tilpasset den enkelte. Derfor har regjeringen over flere år satset på forskning, utvikling, språk og kulturell kompetanse i tjenestene. Regjeringen vil videreføre dette arbeidet.

6.4.1.1 Senter for samisk helseforskning og SAMINOR

Senter for samisk helseforskning er et selvstendig senter ved Institutt for samfunnsmedisin ved UiT Norges arktiske universitet. Senteret arbeider med å bidra til likeverdige og kunnskapsbaserte helse- og omsorgstjenester til den samiske befolkningen gjennom forskning på helse og levekår. Helse- og omsorgsdepartementet bidrar til basisfinansieringen av senteret.

Senter for samisk helseforskning har gjennomført flere større befolkningsundersøkelser i kommuner med samisk befolkning i 2003–2004 og 2012–2014, kalt SAMINOR 1 og 2. Studiene har vist flere helseutfordringer i den samiske befolkningen. Neste undersøkelse, SAMINOR 3, startet opp i 2023 og vil etter planen avsluttes i 2025.

⁵ Krane 2021

Nord-, lule- og sørsamiske områder vil inkluderes i studien.

SAMINOR 1 og 2 har bidratt til mer kunnskap om folkehelsen i den samiske og nordnorske befolkningen, men har samtidig reist nye kunnskapsbehov. I tillegg er det behov for å følge folkehelseprofilen over tid. Gjennom SAMINOR får vi også kunnskap om den kvenske/norskfinske befolkningen.

Datainnsamlingen til SAMINOR 3 skjer både gjennom intervjuer og en stor helse- og levekårsundersøkelse med spørreskjemaer og kliniske målinger. Det er betydelig flere deltakere i SAMINOR 3 enn de to tidligere undersøkelsene. Forskningen fra Senter for samisk helseforskning og data fra befolkningsundersøkelsen SAMINOR 3 er viktige bidrag i utviklingen av kunnskap på dette feltet. Totalt er det bevilget nærmere 92,5 millioner kroner over statsbudsjettet i perioden 2023–2025 til gjennomføringen av SAMINOR 3.

6.4.1.2 *Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester*

For å styrke kvaliteten i helse- og omsorgstjenestene i hele landet, er det opprettet et utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester i hvert fylke, etter tidligere fylkesinndeling.

Sentrene skal bidra til fag- og kompetanseutvikling og spredning av ny kunnskap, nye løsninger og nasjonale føringer. Én kommune i hvert fylke er vertskommune for et utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester. Sentrene skal bidra til utvikling innenfor nasjonale satsingsområder, med utgangspunkt i lokale behov. Målgruppene til det enkelte utviklingssenter er ledere og andre ansatte i de kommunale helse- og omsorgstjenestene i eget fylke, først og fremst i sykehjem og hjemmebaserte tjenester. Utviklingssentrene skal ha et bredt faglig perspektiv og inkludere tjenester til alle pasient- og brukergrupper, som personer med somatiske og psykiske sykdommer, rusavhengighet eller utviklingshemming.

Karasjok kommune har siden 2018 hatt status som vertskommune for Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester for den samiske befolkningen (USHT samisk) i Finnmark. Senterets formål er å legge til rette for likeverdige helse- og omsorgstjenester til den samiske befolkningen både lokalt, regionalt og nasjonalt. Utviklingssenteret skal særlig være med å utvikle tjenestene for sykehjem og hjemmebasert omsorg for den samiske befolkningen i Finnmark.

6.4.1.3 *Kommunale frisklivs-, lærings- og mestringstilbud*

Lærings- og mestringsvirksomhet i helse- og omsorgstjenesten, skjer både på sykehus og i kommunene og omfatter individuell og gruppebasert informasjon, veiledning, opplæring, undervisning, ferdighetstrening og erfaringsdeling. Denne aktiviteten foregår både i den løpende kontakten brukere, pasienter og pårørende har med helsepersonell, og gjennom egne tilbud og likepersonsarbeid.

Lærings- og mestringsvirksomhet omfatter også arbeid med levevaner, og tilbudet i kommunale frisklivssentraler er en del av lærings- og mestringsvirksomheten i de kommunale helse- og omsorgstjenestene. Slike tilbud kan bidra til bedre folkehelse og økt egenmestring hos den enkelte. Tilrettelegging av lærings- og mestrings-tilbud til samiske innbyggere og til innbyggere med innvandrerbakgrunn er per i dag mangelfull. Det er viktig at informasjon tilpasses og at det tas høyde for språk, kultur og helsekompetanse i utforming av tilbud. Helsedirektoratet arbeider med oppdaterte nasjonale råd og anbefalinger om lærings- og mestringsvirksomhet som etter planen skal publiseres i løpet av 2025.

Boks 6.5 Helsekompetansen i befolkningen

Helse Sør-Øst RHF har fått i oppdrag å styrke pasienter og pårørendes helsekompetanse og involvering som et nytt satsingsområde i regional utviklingsplan for 2040. Helse Sør-Øst vil prioritere:

- aktiv pasient- og pårørendemedvirkning
- styrke kvalitet og redusere uønsket variasjon i pasient- og pårørendeopplæring
- styrke kvalitet og omfang av samvalg med pasienter og pårørende i alle aldre
- styrke helsepersonells kompetanse i helsekommunikasjon
- heve helsepersonells kompetanse i samisk språk og kulturforståelse
- øke kvaliteten i helsehjelp til personer med innvandrerbakgrunn
- tilpasset informasjon til pasienter og pårørende i alle aldre der de er, når de trenger det

6.4.1.4 Sámi klinihkka

Sámi klinihkka tilbyr spesialisthelsetjenestetilbud innenfor somatikk, psykisk helse, rus og avhengighetslidelse, og er språklig og kulturelt tilpasset for den samiske befolkningen. Klinikken består av Spesialistlegesenteret og Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS). SANKS er organisert i seks kliniske enheter og består av et nasjonalt team som skal være med på å fremme et likeverdig og kulturtilpasset behandlingstilbud for samer i hele landet.

SANKS har etablert et lavterskeltilbud innenfor psykisk helse. Lavterskeltilbudet er gratis, og man kan ta direkte kontakt med SANKS. Samtaletilbudet er kultur- og språktilpasset.

Som en del av virksomheten er det etablert et geriatrisk team, som jobber utadrettet mot de samiske forvaltningskommunene, i tråd med nasjonal helse- og sykehusplan (2016–2019). Teamet vil blant annet bidra med utredning av kognitiv svikt og demens hos samiske pasienter.

6.4.1.5 Særskilt om personer med demens

Regjeringen vil heve kompetansen blant ansatte i helse- og omsorgstjenesten i møte med personer med samisk bakgrunn som utvikler demens. I Demensplan 2020 er det utarbeidet særskilt informasjonsmateriell rettet mot den samiske befolkningen, blant annet gjennom Demensomsorgens ABC. Det er et mål at samiske personer skal få informasjon på sitt eget språk.

I Helsedirektoratets *Nasjonal faglig retningslinje for demens* slås det fast at helseinstitusjoner skal legge til rette for at helse- og omsorgstjenester er personsentrerte. Personsentrert omsorg handler først og fremst om å møte hver enkelt person som et unikt individ og ta hensyn til individuelle behov, ønsker, meninger, vaner, bakgrunn, livshistorie og kulturell referanseramme. Dette favner også pasienter og brukeres samiske tilhørighet.

En stor andel samiske eldre har samisk som førstespråk. Samtidig er det slik at en stor andel av deres barn og etterkommere ikke behersker samisk. Dette kan være utfordrende for både pårørende og for tjenestene. For å styrke og utvikle samisk kultur, språk og samfunnsliv har Sametinget samarbeidsavtaler med flere bykommuner som har en større samisk befolkning. Avtalene omhandler blant annet kultur, skole og helse, og er et viktig tiltak for å sette samepolitiske saker på dagsorden. Kommuner og fylkes-

kommuner som Sametinget har samarbeidsavtaler med kan videre søke om tilskudd til regionalutviklingsprosjekter gjennom Sametingets egne tilskuddsordning. Regjeringen vil oppfordre kommuner med en større samisk befolkning om å ta i bruk samarbeidsavtaler med Sametinget.

6.4.1.6 Kompetanseheving i spesialisthelsetjenesten

Likeverdige helse- og omsorgstjenester for den samiske befolkningen fordrer at det finnes gode og tilgjengelige tolketjenester. I *Nasjonal helse- og samhandlingsplan* trekkes det frem at helsepersonellens kompetanse i samisk språk og kulturforståelse skal heves. De regionale helseforetakenes arbeid med å følge opp strategidokumentet *Spesialisthelsetjenester til den samiske befolkningen* vil sikre kvalitet og utvikling av kompetanse om samisk språk og kultur i spesialisthelsetjenesten. Som en oppfølging av strategidokumentet er det utarbeidet en felles rapport fra de fire regionale helseforetakene *Spesialisthelsetjenester til den samiske befolkningen – interregional rapport 2023–2027* med regionale tiltaksplaner som skal følges opp i de regionale helseforetakene. Tiltak for å øke kunnskap om samisk språk og kultur er sentralt i disse tiltaksplanene.

6.4.1.7 Fagutvikling og kompetanseheving i omsorgstjenestene til samiske brukere

Helsedirektoratet forvalter tilskuddsordningen *Fagutvikling og kompetanseheving i omsorgstjenestene til samiske brukere*. Tilskuddsordningens budsjetttramme i 2025 utgjør 1,4 millioner kroner. Målgruppen for tilskuddet er eksisterende fagmiljøer med kompetanse på samisk språk og kultur. Tilskuddsmottaker kan være kommuner, fylkeskommuner, frivillige og ideelle organisasjoner og bedrifter. Målet med tilskuddsordningen er å bidra til å bygge opp og styrke kvaliteten i tjenestene. Tiltakene skal rettes mot områder som omfatter innbyggere med både sør-, nord- og lulesamisk språk og kultur. Tilskuddet skal bidra til å fremskaffe, initiere og spre kunnskap om behovene til samiske innbyggere som mottar kommunale helse- og omsorgstjenester, og hvordan disse behovene best kan dekkes. Videre å spre kunnskap om rettighetene til likeverdige helse- og omsorgstjenester for den samiske befolkningen som urfolk, bidra til økt kompetanse blant personell som yter kommunale helse- og omsorgstjenester til samiske brukere og utvikle samarbeid og erfaringsutveksling med relevante

Boks 6.6 Lærings- og omsorgsbaserte tjenester – Ut på vidda

Det er etablert et Ut på vidda-tilbud innenfor store deler av det samiske reinbeiteområdet. Ut på vidda retter seg mot en rekke ulike brukergrupper. Én brukergruppe er personer med tidlig demens. Gjennom Ut på vidda gis nå personer med tidlig demens et tilbud som bidrar til fysisk aktivitet, sosialt fellesskap, varierte aktiviteter og gjerne også tilhørighet til egen samisk bakgrunn. Gjennom dette tilbudet gis det en unik mulighet til å komme ut i reindriften, bruke språket, smake på tradisjonsmat og igjen få opp-

leve livet i reindriften. Regjeringen vil videreføre arbeidet med å synliggjøre og utvikle Ut på vidda som aktuelt tjenestetilbud i demensomsorgen og for andre brukergrupper.

I 2024 ble ordningen evaluert. Hovedbudskapet fra evalueringen er at Ut på vidda fremstår som et godt organisert og samfunnsnyttig program for å skape en tilleggsinntekt for interesserte reindriftsfamilier gjennom utvikling og salg av lærings- og omsorgsbaserte tjenester.

Figur 6.1 Annfinn i gammen – Ut på vidda-tilbud i Nordland.

Foto: Ingrid Roaldsen/Statsforvalteren i Nordland

aktører. Regjeringen vil videreføre arbeidet med informasjon og kunnskapsformidling.

Helsedirektoratet innvilget i 2024 tilskudd til fire søkere.

6.4.2 Sametingets merknad

Sametinget har ved flere anledninger pekt på at samisk selv- og medbestemmelse i planlegging, utforming og organisering av helsetjenester til

samiske pasienter ikke blir ivaretatt i tilstrekkelig grad.

I NOU 2023: 8 *Fellesskapets sykehus – Styring, finansiering, samhandling og ledelse*, som ble levert Helse- og omsorgsdepartementet i mars 2023, anbefales det at det blir gjort en videre utredning av hvordan man kan sikre Sámi klinihkka selvbestemmelse. Sametinget mener at Sámi klinihkka må flyttes og bli direkte underlagt Helse Nord som et eget helseforetak med eget

Boks 6.7 Helsekompetanse i Helse Sør-Østs regionale utviklingsplan

Helse Sør-Øst RHF har å styrke pasienter og pårørendes helsekompetanse og involvering som et nytt satsingsområde i regional utviklingsplan fram mot 2040. Dette vurderes som en forutsetning for å lykkes med de andre satsingene i planen. Helse Sør-Øst vil prioritere:

- aktiv pasient- og pårørendemedvirkning
- styrke kvalitet og redusere uønsket variasjon i pasient- og pårørendeopplæring
- styrke kvalitet og omfang av samvalg med pasienter og pårørende i alle aldre
- styrke helsepersonells kompetanse i helsekommunikasjon
- heve helsepersonells kompetanse i samisk språk og kulturforståelse
- øke kvaliteten i helsehjelp til personer med innvandrerbakgrunn
- tilpasset informasjon til pasienter og pårørende i alle aldre der de er, når de trenger det

Kilde: Regional utviklingsplan 2040 – Helse Sør-Øst RHF (helse-sorost.no)

styre og eget budsjett. Sametinget mener også at Sami klinihkka må få en nasjonal funksjon for å sikre samisk selv- og medbestemmelse.⁶ Sameetinget forventer at dette følges opp av regjeringen.

6.5 Arbeids- og velferdsforvaltningens møte med samiske brukere

Arbeids- og velferdsforvaltningen (Nav) består av Arbeids- og velferdsetaten og de delene av de sosiale tjenestene i kommunen som inngår i de felles lokale kontorene. Kommunen er ansvarlig for flere oppgaver i Nav-kontoret, slik som økonomisk sosialhjelp og kvalifiseringsprogrammet, jf. omtalen av sosialtjenesteloven under kap. 4.3.

Den statlige Arbeids- og velferdsetaten leverer enkelte løsninger som kan ha betydning for hvorvidt samer opplever å få gode og likeverdige kommunale tjenester. Her er det aktuelt å trekke frem Navs landsdekkende telefontjeneste på nord-samisk som blant annet tilbyr veiledning om de kommunale tjenestene i Nav-kontoret. Dette er et bidrag til at kommunene kan gi gode og like-

⁶ Sak 028/20 Fremtidig utvikling av samiske spesialisthelsetjenester og Sak 007/22 Samiske spesialisthelsetjenester – Organisering av Sámi Klinihkka.

Boks 6.8 E-læringsportal – samisk kulturkompetanse

SANKS har utarbeidet en egen e-læringsportal for helse- og omsorgspersonell. Formålet med portalen er å gi økt kulturforståelse i arbeidet med samiske pasienter og brukere. Målgruppene for e-læringskursene er helse- og omsorgspersonell samt andre faggrupper som arbeider med samiske grupper og andre minoriteter.

E-læringsportalen består i dag av 3 e-læringskurs:

- *Samisk kulturforståelse*: Kurset gir deg generell og grunnleggende kunnskap om samiske forhold, pasientrettigheter, fornorskning, kulturforståelse, årsak og forklaring på sykdom. Dette er SANKS sitt første og største e-læringskurs og består av totalt syv moduler.
- *Sørsamiske forhold og helse*: Kurset er en forlengelse av «Samisk kulturforståelse» og gir kursdeltakerne inngående kunnskap i sørsamisk historie, samfunnsforhold og hvordan dette henger sammen med helse og pasient-

møter. Kurset er utviklet av Snåsa kommune og har samarbeidet med SANKS om å få lagt det inn i denne portalen.

- *Foreldreintervju om familiens kultur og kontekst*: Her får deltakere inngående kjennskap, opplæring og forståelse for hvordan pasientens kultur kan ha betydning for å forklare og håndtere sykdom, beskrive problemer og hvordan man velger å oppsøke hjelp. Intervjuet er videreutviklet fra Kulturformuleringsintervjuet (KFI) i det internasjonale diagnosesystemet DSM-V. Det har blitt tilpasset til samiske familier, men kan også brukes som utredningsverktøy for andre minoriteter. Det er utviklet og utgitt av Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS), Sámi klinihkka og Finnmarks-sykehuset HF.

Kilde: <https://www.esanks.no/mod/page/view.php?id=71&forceview=1>

verdige tjenestetilbud til samiske innbyggere, og der det offentlige utnytter handlingsrommet og justerer seg i møtet med den enkelte. I Meld. St. 12 (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen* var det informert om at denne telefonen ble opprettet som et prøveprosjekt. Tjenesten er gjort permanent fra og med våren 2024.

Arbeids- og velferdsetaten og kommunen skal ha felles kontorer som dekker alle landets kommuner. I dagens forvaltningsområde for samiske språk, er samisk etablert som språk i den kommunale delen av arbeids- og forvaltningsetaten. Dette gjelder særlig på nordsamiske språk, og i mer varierende grad sørsamisk og lulesamisk.

Den 8. mars 2024 ble Nav Ávjovárri offisielt åpnet. Nav Ávjovárri er et vertskommunesamarbeid mellom Kautokeino og Karasjok, hvor nordsamisk er arbeidsspråket. Vertskommunesamarbeidet innebærer at Nav Kautokeino og Nav Karasjok organiseres som ett kontor, men med to lokasjoner. En av målsetningene med dette samarbeidet er å sikre utvikling av likeverdige tjenester til samiske brukere ved å bevare og rekruttere ansatte med samisk språk- og kulturkompetanse ved kontorene. Det er nordsamisktalende ansatte ved Nav Ávjovárri som betjener den landsdekkende nordsamiske telefontjenesten.

6.6 Arbeid mot vold og overgrep

6.6.1 Krisesentertilbud tilrettelagt for den samiske befolkningen

Det følger av krisesenterloven at alle kommuner har plikt til å gi et krisesentertilbud til kvinner, menn og barn utsatt for vold eller trusler om vold i nære relasjoner. Videre skal kommunene sørge for god kvalitet på tilbudet, blant annet ved at de ansatte har kompetanse til å ta vare på brukernes særskilte behov, jf. § 2 fjerde ledd, at tilbudet er individuelt tilrettelagt, jf. § 3 og at brukere får tilgang til tolk, jf. § 3 tredje ledd.

Krisesentertilbudet er lite tilrettelagt for den samiske befolkningen. Krisesenterstatistikken for 2023 viser at 11 av 43 sentre har kompetanse om samiske voldsutsatte. Det finnes også lite informasjon om krisesentertilbudet på de samiske språkene. Selv om mange samiske brukere forstår norsk, er det viktig å signalisere at krisesentrene møter samer med forståelse for deres samiske bakgrunn og kultur.

Det har i tillegg vært utfordringer med krisesentertilbudet i Indre Finnmark etter at det samiske krise- og incestsenteret i Karasjok ble

lagt ned i 2019. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har tildelt til sammen over 2,1 millioner kroner i tilskudd til Karasjok kommune med mål om å reetablere et krisesentertilbud i regionen. Med dette har Bufdir lagt til rette for at de berørte kommunene kan utvikle løsninger tilpasset lokale forhold. Karasjok kommune og Alta kommune har i 2024 inngått avtale om at Karasjok kommune skal ha en satellittløsning tilknyttet Alta krisesenter. Det lokale krisesentertilbudet i Karasjok skal tilby dagsamtaler til dagbrukere i Karasjok og beboere ved krisesenteret i Alta som ønsker å snakke med en samisktalende person. Innbyggere i Karasjok vil kunne benytte seg av botilbudet ved krisesenteret i Alta.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har gitt de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) i oppgave å bidra til kompetanseheving for å styrke krisesentertilbudet for særlig sårbare grupper og for den samiske befolkningen.

Boks 6.9 Tilskudd til tiltak mot vold og overgrep

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet forvalter tilskuddordningen *Tilskudd til tiltak mot vald og overgrep*. Målet med ordningen er å forebygge vold og overgrep i nære relasjoner og å styrke mestringssevnen og livskvaliteten til barn og unge som er, eller har vært, utsatte for vold eller seksuelle overgrep. Krisesentre kan søke om midler til å videreutvikle tilbudet til særlig utsatte grupper, som voldsutsatte med problematikk knyttet til rus, alvorlige psykiske lidelser eller funksjonsnedsettelse og til utvikling/tilrettelegging av krisesentertilbudet til den samiske befolkningen. Flere krisesentertilbud har søkt om tilskuddsmidler som skal bidra til mer tilrettelagt tilbud, blant annet til oversettelse av informasjonsmateriell til de ulike samiske språkene.

I 2024 har Alta krise- og incestsenter fått 700 000 kroner til implementering av samisk krisesentertilbud. Narvik og omegn krisesenter har fått 100 000 kroner til utvikling og kompetanseheving av krisesentertilbudet til den samiske befolkningen. I 2023 fikk Karasjok kommune 810 000 kroner til etablering og utvikling av et krisesentertilbud tilpasset samisk befolkning.

I forbindelse med behandling av et representantforslag om et styrket, likeverdig, helårsåpent og døgnbemannet krisesentertilbud over hele landet, jf. Dok. 8: 135 S (2021–2022) og Innst. 339 S (2021–2022), har Stortinget fattet vedtak 592 av 30. mai 2022:

Stortinget ber regjeringen se til at krisesentertilbudet til den samiske urbefolkningen bedres, og orientere Stortinget på egnet vis.

I et høringsnotat med forslag til endringer i krisesenterloven har Barne- og familiedepartementet foreslått å lovfeste at de særskilte rettighetene til den samiske befolkningen skal ivaretas i krisesentertilbudet. Bestemmelsen er ikke ment å gi nye rettigheter til samiske voldsutsatte, men å tydeliggjøre ansvaret kommunene har til å gi et individuelt tilrettelagt tilbud til samer. Bestemmelsen viser til at samer har rett til likeverdige offentlige tjenester. Dette innebærer at offentlige tjenester må tilrettelegges for, og være tilpasset til samers behov. Barne- og familiedepartementets vurdering er at bestemmelsen vil bidra til å øke oppmerksomheten om samer som brukere av krisesentertilbudet, og med det gi et bedre tilbud til samiske kvinner, menn og barn utsatt for vold i nære relasjoner. Dette er i tråd med både nasjonal lovgivning og internasjonale konvensjoner. Barne- og familiedepartementet følger opp høringen med en egen proposisjon våren 2025. Det har vært konsultasjoner med Sametinget om endringer i krisesenterloven.

6.6.2 TryggEst

Regjeringen vil bidra til kommunenes arbeid med forebygging, avdekking og håndtering av vold og overgrep mot voksne i risikoutsatte livssituasjoner. TryggEst er utviklet for å hjelpe kommunen til å ivareta risikoutsatte voksne innbyggere. Den skal bidra til å forebygge, avdekke og håndtere vold og overgrep mot denne gruppen. Målgruppen kan være personer med høy alder, rusmiddelproblemer, psykiske plager og lidelser, somatiske sykdommer, funksjonsnedsettelse eller utviklingshemming.

Modellen inneholder konkrete forslag til hvordan en kommune kan organisere dette arbeidet, og det er blant annet utviklet et e-læringskurs og et verktøy for risikovurdering. Det er iverksatt opplærings- og kompetansehevingstiltak i TryggEst som særlig retter seg mot ansatte i kommunale helse- og omsorgstjenester. Veiledning, filmer, brosjyrer og materiell er oversatt til nordsamisk, og noe også til sørsamisk. Av kommuner nord i landet

deltar Alta, Bodø, Karasjok, Sortland, Tromsø og Porsanger i dag i TryggEst, mens åtte kommuner er i ferd med å starte opp.

TryggEst og Sametinget inviterte i januar 2025 kommunene i Finnmark og andre interesserte til et drøftingsmøte om hvordan TryggEst kan tilpasses befolkningen i Finnmark. Sametinget var særlig opptatt av å få innspill og forslag til hvordan kommuner med samisk befolkning kan ta i bruk TryggEst. Under møtet ble det vist til at eldre samer med demens og samer med funksjonsnedsettelse, utviklingshemming, rus og andre forhold er særlig sårbare. Videre ble det vist til erfaringer med vold mot eldre i helse- og omsorgstjenesten.

6.6.3 Behandlingstilbud til voldsutøvere

Stiftelsen Alternativ til vold (ATV) driver lavterskel behandlingstilbud til voldsutøvere, med særlig vekt på vold i nære relasjoner. ATV Finnmark ble etablert i 2020 og er helfinansiert av staten. Tilbudet gis til innbyggerne i alle kommunene i Finnmark, med hovedkontor i Alta og utekontorer i Kirkenes, Karasjok og Kautokeino. ATV Finnmark har deltakere i ATVs urfolksprosjekt. Prosjektets mål er å gi et godt og likeverdig terapeutisk tilbud til flere samiske familier, og gjøre ATVs tilbud bedre kjent i alle ATVs opptaksområder. ATV mottok i overkant av 7,2 millioner kroner til urfolksprosjektet fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets tilskuddsordning til tiltak mot vold og overgrep for perioden 2022–2024.

6.7 Et barnevern som ivaretar samiske barns kulturelle og språklige rettigheter

Samiske barn har rettigheter regulert i norsk lov og i internasjonale konvensjoner som stadfester deres rett til å vokse opp i egen kultur og med eget språk. Denne retten følger også samiske barn som er under barnevernets omsorg.

Barnevernsloven har flere bestemmelser som skal bidra til å ivareta barns kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn. Bestemmelsene har særskilt betydning for samiske barn. I ny barnevernslov som trådte i kraft 1. januar 2023, er denne plikten tydeliggjort med ny bestemmelse i § 1-8 Barns kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn. Bestemmelsen slår fast at:

Barnevernet skal i sitt arbeid ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og reli-

giøse bakgrunn i alle faser av saken. Samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas.

Dette innebærer at barnevernet har et ansvar for å ta tilstrekkelig hensyn til samiske barns språklige og kulturelle rettigheter på alle stadier og faser av en barnevernssak, det vil si all saksbehandling, handlinger og avgjørelser i barnevernet, ikke bare ved valg av fosterhjem og institusjon. Det skal dermed tas hensyn til barnets bakgrunn både i en undersøkelse, i valg av hjelpetiltak og i valg av tiltak utenfor hjemmet, ved opphold i institusjon eller fosterhjem, og i barnevernets oppfølgingsarbeid.

6.7.1 Nasjonalt samisk kompetansesenter

NASAKs overordnede mandat er å bidra til likeverdige tjenester til den samiske befolkningen i kommunalt og statlig barnevern, familievern og krisesentertilbud. NASAK jobber for å øke tjenestenes bevissthet om den samiske befolkningen og formidler basiskunnskap gjennom kampanjer, korte informasjonsfilmer, webinarer, seminarer, samt representasjon og foredrag på konferanser. NASAK utvikler kulturtilpassede verktøy, metoder og program til kompetanseheving i de aktuelle tjenestene. NASAK bidrar til fordypningskurs i samisk kulturforståelse og interkulturell kompetanse. NASAK samarbeider også med svenske og finske aktører for å styrke tjenestesamarbeid på tvers av grensene. Dette treffer samiske familier som lever i grenseområdene.

6.7.2 Familievern

Indre-Finnmark familievernkontor har ansvar for familieverntilbudet i Tana/Nesseby, Kautokeino, Porsanger, Gamvik, Lebesby og Karasjok, og har et spesielt ansvar for å gi den samiske befolkningen et likeverdig og tilpasset familieverntilbud. Familievernkontoret samarbeider tett med NASAK om tilpasning og videreutvikling av verktøy og metodikk til bruk i tjenesten, som samisk familiekart, samisk årshjul og bufferkurs i samisk tilpasning. Videre har kontoret ansvar for å fremme samiske perspektiv til øvrige familievernkontor, Bufetats spisskompetansemiljøer og eksterne samarbeidspartnere.

Familiekartet på nasakfamiliekart.no er et samtaleverktøy som gjør det enklere for både barn og voksne å snakke om vanskelige ting i familierelasjoner. Indre-Finnmark familievernkontor og NASAK har i samarbeid digitalisert dette verktøyet slik at det skal være enkelt for tera-

peuter i hele Norge å ta det i bruk – også i videokonsultasjoner.

NASAK og Indre-Finnmark familievernkontor skal etter planen igangsette et prosjekt for å undersøke hvordan familierådsmodellen kan tilpasses samisk kontekst.

6.7.3 Informasjon om relevante hjelpetilbud for barn og unge på samisk

Regjeringen har bestemt at ung.no skal være den primære kanalen staten har for digital, kvalitets-sikret informasjon, dialog og digitale tjenester til barn og unge. Det er behov for mer lavterskel informasjon til voksne, barn og ungdom på samisk. I opptrappingsplanen mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner inngår ett av regjeringens vil-punkter: å opprette en side i tilknytning til ung.no med informasjon på samisk om relevante hjelpetilbud for barn og unge. Ifølge planen skal regjeringen også vurdere behov for hjelpetelefon for samiskspråklige.

6.8 Sametingets merknad

Sametinget mener at manglende kompetanse om samisk språk og kultur i kommunene fortsatt en utfordring. Kompetanse og kunnskap i samiske språk og om samisk kultur vil minke risikoen for feildiagnostisering, feilbehandling og kommunikasjonsvansker. Sametinget mener at en institusjonalisering av kunnskap vil kunne bidra til å trygge også samiske brukeres rettsvern.

For å sikre gode og trygge tjenester for samiske brukere, er det viktig at tjenestetilbyder har lokal kunnskap. Samhandling på tvers av tjenestelinjene er helt sentralt for å sikre et helhetlig og forutsigbart behandlings- og oppfølgings-tilbud til den samiske befolkningen.

I en rekke studier fremkommer det at mange samiske brukere opplever at tjenestene har lavere kvalitet enn majoritetsbefolkningens, og mange peker på at manglende kompetanse i samisk språk og kultur er utslagsgivende.⁷ Brukere beskriver vansker i møtet med barnevernet, da det er preget av distanse og manglende gjensidig tillit.⁸

Sametinget viser til at det foreligger lite forskning om samiske barn i barnevernet. Forskning er viktig for all politikktutvikling, og

⁷ Sørli og Nergård, 2005; Nystad et al., 2006; Mehus et al., 2018; Mehus et al., 2019

⁸ Saus, 2021

både regjeringen og Sametinget har behov for forskningsbasert kunnskap når tiltak skal utvikles og iverksettes. Sametinget mener derfor at det er viktig å støtte opp om samisk forskning.

Sametinget viser til at det er stor mangel på sykepleiere. Etter Sametingets syn er det viktig at den samiske sykepleierutdanningen, som UiT Norges arktiske universitet har etablert i samarbeid med Samisk høgskole, blir permanent, slik at det skaper forutsigbarhet for fremtidige søkere.

Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenesten til den samiske befolkningen i Finnmark har nå fire ansatte. I dag er det få kommuner utenfor Finnmark som har et særlig søkelys på tjenestetilbudet til samiske pasienter. Sametinget mener derfor at senteret bør styrkes, slik at andre områder får muligheten til å bruke det. Etter Sametingets syn bør Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenesten til den samiske befolkningen få nasjonal status.

Psykisk uhelse blant samer er ikke direkte knyttet til det å være samisk, men snarere til hvordan samer som minoritet blir møtt i samfunnet. Forskning og rapporter viser at hets og diskriminering rettet mot samer bidrar til dårligere psykisk helse og redusert livskvalitet.⁹ Videre understøttes dette av internasjonale studier, som undersøker urfolkssamfunn i Alaska.¹⁰ Disse studiene beskriver hvordan betydelige kulturelle tap og traumer knyttet til slike erfaringer, kombinert med nåtidens rasisme og diskriminering, har resultert i en rekke alvorlige konsekvenser. Dette inkluderer høy forekomst av depresjon, alkoholisme, psykiske plager, selvmord og andre psykiske helseproblemer.

⁹ Hansen og Skaar 2021, NIM 2022

¹⁰ Woods m.fl., 2012

7 Oppvekstvilkår og utdanning som bidrar til å styrke samisk språk, kultur og identitet

Barnehager og skoler er de viktigste arenaene for utvikling av samisk språk, kultur og identitet. Regjeringens mål er å stimulere til samiskopp-læring på alle nivåer i barnehage og grunnopp-læring. For å gi samiske barn og unge god opp-læring, som vil sikre en trygg identitet i egen kul-tur og eget språk, er vi avhengig av godt kvalifi-serte lærere og annet personale i barnehager og skoler. Da er det avgjørende å prioritere høyere utdanning og kompetanseutvikling. Dette krever en helhetlig innsats rettet mot alle ledd i utdanningsløpet.

Det er et viktig mål at samiske barn og unge skal vokse opp med en trygghet om at egen kul-tur, eget språk og egen identitet har en naturlig plass i samfunnet de er en del av. Statlige, kommu-nale og fylkeskommunale myndigheter har alle med sine virkemidler et ansvar for å tilrettelegge for at samiske barn og unge får en oppvekst der kulturelle og språklige behov blir ivaretatt på en god og likeverdig måte.

7.1 Barn og unges medvirkning

Barn og unges rett til medvirkning er nedfelt i Grunnloven § 104, og følger også av FNs barne-konvensjon. Denne retten innebærer at barn og unge har krav på å bli hørt i alle saker som angår dem, både som enkeltindivider og som gruppe på systemnivå. Barns rett til å bli hørt henger nøye sammen med plikten til å legge vekt på hva som er til barnets beste.

Ungdomsrådene er en viktig arena for å sikre ungdomsmedvirkning på systemnivå i kommu-nale plan- og beslutningsprosesser. Det følger av kommuneloven § 5-12 at alle kommuner skal opprette et ungdomsråd eller annet med-virkningsorgan for ungdom, og at ungdomsrådet skal ha rett til å uttale seg i saker som gjelder ungdom. Statsforvalter skal bidra med å følge opp at kommunene ivaretar barn og unges rettigheter i sitt arbeid, også retten til med-virkning.

For å styrke samisk ungdoms innflytelse har Sametinget etablert Sametingets ungdomspoli-tiske utvalg (SUPU). Utvalget består av fem faste medlemmer og er oppnevnt av sametingsrådet. Medlemmene kommer fra hele landet og er mellom 16 og 28 år. SUPU har fått fastsatt mandat og organisering av Sametingets plenum. Formålet med utvalget er å bidra til å styrke samiske unges medbestemmelse og innflytelse på Sametingets politikk. Utvalget skal fungere som et kontaktledd mellom samisk ungdom og Sametinget, men også som høringsinstans og som «vaktbikkje» overfor Sametinget når det gjelder ungdomssaker. På den måten kan SUPU bistå Sametinget i utformingen av tingets ungdomsprofil og ungdomspolitik.

Sametinget har også etablert et samisk elev-forum. Elevforumet består av elever fra femte til tiende klassetrinn fra ulike steder i landet. Forumet er etablert for å styrke samiske barn og unges stemme i Sametingets arbeid med å sikre gode oppvekstvilkår og trygge læringsmiljøer.

Boks 7.1 Veiledningshefte til ungdomsråd

For å styrke det kommunale ungdomsråds-arbeidet, arrangerte Bufdir og KS i 2022 et Nettverksmøte for ungdomsråd i samarbeid med Karasjok, Alta og Hammerfest kommu-ner. Det ble utarbeidet et veiledningshefte av unge ungdomsrådsmedlemmer som ble over-satt til nordsamisk og engelsk. Nuoraidráđit oahpahit, Training of youth councils for youth councils. I heftet kommer ungdomsrådene med tips til andre ungdomsråd og viser til gode eksempler for hvordan ungdomsråds-arbeid kan bli innrettet på en måte som sikrer medvirkning i utformingen av kommunale tjenestetilbud.

7.2 Den kulturelle skolesekken

Regjeringen bevilget 350 millioner kroner i 2024 til den nasjonale ordningen Den kulturelle skolesekken fra spillemidler til kulturformål. Kulturtanken er statens forvaltningsorgan på barne- og ungdomskulturområdet og ivaretar det nasjonale ansvaret for Den kulturelle skolesekken for alle kunst- og kulturuttrykk. Kulturtanken har et særlig ansvar for å fremme samisk kunst, kultur og språk gjennom ordningen til alle landets skoleelever. Kulturtanken fordeler tilskuddsmidlene i

Den kulturelle skolesekk-ordningen videre til fylkeskommunene og enkelte kommuner. I tilskuddsbrevene til fylkeskommunene og kommunene er det tydelig spesifisert at samiske språk skal styrkes, og at samiske kunst- og kulturuttrykk skal være en integrert del av tilbudet innenfor Den kulturelle skolesekken. Dette legger føringer for at både samiske barn og unge skal oppleve kunst og kultur på sine egne språk og i sin egen kulturelle kontekst, og at ikke-samiske barn og unge skal få økt kunnskap om og forståelse for samisk kultur og historie.

Boks 7.2 Sannhets- og forsoningsroadshow

Etter at Sannhets- og forsoningskommisjonen la fram sin rapport i 2023 laget de tre nordligste teatrene i landet, Beavivás, Kvääniteatteri og Hålogaland teater, et teaterstykke basert på rapporten. Prosjektet er et «tre stammers møte». Gjennom forestillingen ønsket teatrene å menneskeligjøre sannhet og forsoning og hjelpe publikum til å ta stilling til viktige spørsmål som: Hvordan skal vi leve best mulig sammen i dette landet?

Resultatet av samarbeidet ble roadshowet F*CK, F*CK, F*CK. Stykket ble satt opp over

tre pickupbiler og er vist for 6000 elever i skolegårdene ved 16 videregående skoler i Troms. I tillegg ble stykket satt opp foran Stortinget i forbindelse med behandlingen av rapporten. Den kulturelle skolesekken Oslo og Den kulturelle skolesekken Innlandet skal vise roadshowet i 2026 og Den kulturelle skolesekken Finnmark vurderer å bestille stykket til visning høsten 2025.

Troms fylkeskommune har støttet teaterstykket med 1,9 millioner kroner. Teaterstykket er en del av Den kulturelle skolesekken.

Figur 7.1 Roadshow i en skolegård i Troms.

Foto: Knut Åserud

Utbredelsen av samisk innhold i Den kulturelle skolesekken har vist en positiv utvikling de siste årene. Nær 5 prosent av alle produksjoner, forestillinger og besøk i regi av Den kulturelle skolesekken i 2024 hadde samisk innhold. Flere fylkeskommuner og kommuner har etablert programmer som løfter frem samisk scenekunst, litteratur, musikk og visuell kunst i Den kulturelle skolesekken. Dette er en viktig del av arbeidet med å styrke samisk språk og identitet blant barn og unge, samtidig som det bidrar til å synliggjøre den samiske kulturarven for hele den oppvoksende generasjonen. Gjennom dette arbeidet er Den kulturelle skolesekken med på å bygge broer mellom ulike kulturer og fremme en forståelse av det samiske som en levende og dynamisk del av det norske fellesskapet.

Kulturtanken vil fortsette å støtte arbeidet med å sikre at samisk innhold prioriteres i Den kulturelle skolesekken og at samiske kunstnere og samiske kulturuttrykk når ut til alle barn og unge i Norge. Dette er et viktig bidrag for å sikre gode oppvekstvilkår som styrker samisk språk og identitet og bygger en større forståelse og respekt for det samiske i hele samfunnet.

7.3 Kulturskolen

I Meld. St. 18 (2020–2021) *Oppleve, skape, dele – Kunst og kultur for, med og av barn og unge* er det satt som målsetting at kulturskolen skal tilby barn og unge et variert tilbud av høy kvalitet, og at alle barn og unge som ønsker det, bør få et kulturskoletilbud. I meldingen vises det til at kulturskolen gir barn og unge anledning til å utvikle seg og de kreative evnene sine, og at kulturskolen bidrar til å gi anerkjennelse, inkludering og mestring.

Opplæringsloven § 26 fastslår at alle kommuner skal ha et tilbud om kulturskole til barn og unge. Dette tilbudet skal være organisert i tilknytning til skolen og kulturlivet, men det er opp til kommunene hvordan de vil organisere dette tilbudet, enten alene eller i samarbeid med andre kommuner. Loven stiller ikke spesifikke krav til omfang, bredde eller organisering av kulturskoletilbudet, men den understreker at det er viktig at det finnes et slikt tilbud. Kommunene prioriterer sitt kulturskoletilbud ulikt, avhengig av lokale behov og ressurser.

Kulturskolerådet er en interesse- og utviklingsorganisasjon for kommuner som eier og driver kulturskoler. Organisasjonen støtter de kommunale kulturskolene i Norge og jobber for at

alle som ønsker det skal få et tilbud om kulturskoleundervisning til en rimelig pris og av høy kvalitet. Kulturskolerådet samarbeider med departementer, direktorater, politiske partier og andre organisasjoner for å forbedre rammevilkårene for kulturskolen. I Kulturskolerådets nye rammeplan for kulturskolen, *Kulturskole for alle*, framheves den kommunale kulturskolen som en integrert del av kommunens samlede tjenestetilbud og som en samarbeidsaktør i lokalsamfunnet, med mål om å skape helhetlige og sammenhengende tjenester for barn og unge.

Kulturskolerådet arbeider aktivt for å inkludere samisk innhold og perspektiv i kulturskolene. Rådet samarbeider med Sametinget for å sikre at samiske kulturfag får en sterkere posisjon i kulturskolene. Dette inkluderer blant annet å tilby undervisning i tradisjonelt samisk håndverk (duodji), joik og samisk barneteater. Kulturskolerådet har også involvert en ressursgruppe i planleggingen av en ny rammeplan som skal styrke samisk innhold og perspektiv i kulturskolene. Målet er at alle barn og unge i Norge skal få grunnleggende kunnskaper om samisk kultur, historie og samfunnsliv.

Kulturskolerådet har i lengre tid fått tildelt midler over statsbudsjettet, de siste årene over Grunntilskudd til organisasjoner. Tilskuddsordningen er fra 2024 gjort om til en søknadsbasert ordning. Utdanningsdirektoratet forvalter ordningen. Etter at ordningen ble søknadsbasert har Kulturskolerådet fått innvilget 86,4 millioner kroner fra høsten 2024 til våren 2027. Det tilsvarer årlig utbetaling på om lag 28,8 millioner kroner i 2024, 2025 og 2026.

7.4 Bibliotekenes rolle i arbeidet med samisk språk og kultur

Bibliotekene har en særegen rolle for å fremme lesing, leseglede og språkkunnskap. Folkebibliotekloven understreker at bibliotekene skal sørge for at alle i Norge har lik tilgang til kunnskap og informasjon. Folkebibliotekene tilhører og finansieres av kommunene, og er en viktig aktør i lokalmiljøet, blant annet som inkluderende og uavhengig møteplass.

Bibliotekene bidrar til å styrke språk, kultur og identitet gjennom å gjøre bøker på ulike språk tilgjengelig og gjennom formidlingstiltak, lesestunder, forfattermøter, utstillinger mv. Bibliotekene gir også tilgang til musikk, film og tidskrifter og digitale tilganger. Regjeringens lese-lyststrategi peker på sammenhengen mellom

Boks 7.3 Samisk språk og kultur i kulturskolen

I kulturskolene i forvaltningsområdet for samiske språk inngår samiske språk og samisk kultur som viktige grunnlag for virksomheten. Det blir for eksempel gitt undervisning i joik, duodji og andre kunst- og kulturaktiviteter som er forankret i samisk tradisjon. Undervisningen bidrar til å styrke samisk språk og identitet blant barn og unge, samtidig som det fremmer en forståelse for samisk kultur i lokalsamfunnene.

Tana kulturskole, som ble etablert i 1998, gir tilbud innenfor et mangfold av kunst- og kulturfag. Elevene kan lære å spille ulike instrumenter, arrangere musikk, skrive låter, joike og

syngje. Kulturskolen tilbyr også innføring i ulike danseretninger og i duodji. Det samiske barneteateret, Sámi mánáid teáther, inngår som en viktig del av kulturskolens aktivitet. Undervisningen på teateret foregår kun på samisk. Det samiske barneteateret mottar øremerkede midler fra Sametinget. Kulturskolen har flere ganger satt opp flerspråklige teaterforestillinger, der elever både fra det samiske og det norske barneteateret har deltatt. Mange av dagens samiske artister har bakgrunn fra Tana kulturskole.

Figur 7.2 Fra oppsetningen Náhkkesoaját ja gumpenáhkki (flaggermusvinger og ulvepels) ved Tana kulturskole.

Foto: Iris Egilsdatter Somby

språk, litteratur og lesing, og understreker at språk og skriftkulturer blir opprettholdt gjennom litteratur.

Enkelte av fylkesbibliotekene har et spesielt ansvar for utvikling av samiske bibliotektenester i samarbeid med Sametingets bibliotek. Dette gjel-

der fylkesbibliotekene i de nordlige fylkene og Trøndelag for det sørsamiske området. Nasjonalbiblioteket har ansvar for «Samisk bibliografi» – en nasjonal oversikt over samiske og samisk-relevante utgivelser, som dekker både skjønnlitteratur og alle fagområder.

Boks 7.4 Årets bibliotek 2024: Tjeldsund

Norsk bibliotekforening kåret Tjeldsund folkebibliotek i Troms til prisen Årets bibliotek i 2024. Biblioteket har mottatt prisen for å jobbe kreativt med litteraturformidling og inkludering, og for å gjøre en forskjell både lokalt og nasjonalt. Gjennom lokal forankring og målrettet arbeid for sine brukere, har de skapt bevissthet om å løfte og bevare samisk språk, litteratur og kultur. Prisen ble delt ut av sametingspresidenten under et arrangement på Deichman Tøyen i Oslo i januar i 2025.

Biblioteket har en god og oppdatert samling av samisk litteratur og jobber aktivt med å formidle og tilgjengeliggjøre samlingen. De har hatt en egen «sommerleskampanje» for samisk litteratur, i tillegg til den nasjonale litteraturen, som har bidratt til at utlån av samiske bøker har økt.

Tjeldsund folkebibliotek er med i Sametingets lesekampanje Loga munnje, og samarbeider med Vårdobaiki samiske senter, Bok- og kulturbussen og andre aktører om arrangementer for barn og voksne.

7.5 Barnehage, grunnskole og videregående opplæring

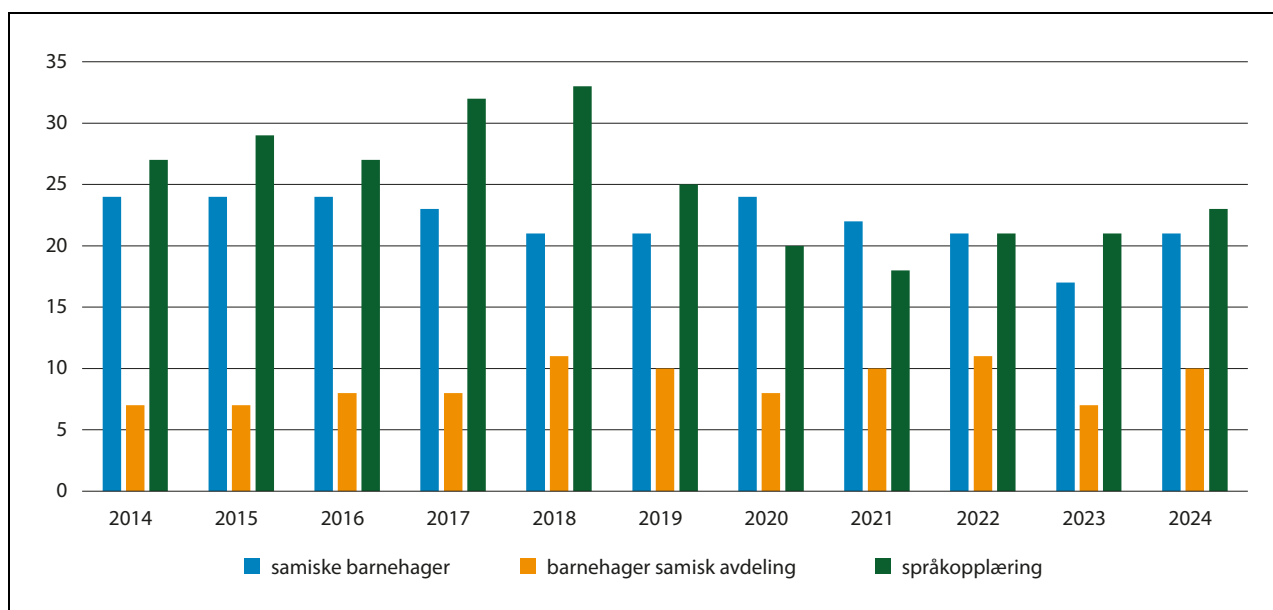
I Hurdalsplattformen har regjeringen satt som ambisjon å gjennomføre et krafttak for samiske språk, bidra til å utdanne flere samisktalende lærere og barnehagelærere og øke antallet samiske barnehageplasser.

7.5.1 Situasjonsbeskrivelse

Det er tegn som tyder på at regjeringens innsats for å stimulere til samiskopplæring i grunnskolen har effekter. Antallet og andelen elever som velger opplæring i samisk i grunnskolen øker. Flere elever i videregående opplæring velger opplæring i samisk, og da i samisk som andrespråk. Som vi beskriver under, er det samlet sett en jevn og positiv utvikling i grunnskolen. Samtidig mener regjeringen at det fortsatt er et uutnyttet potensial for at flere barn får et samisk barnehagetilbud, og at flere elever velger opplæring i og på samisk i grunnskolen og i videregående opplæring.

Barnehage

I 2024 var det totalt 804 samiske barn som fikk et barnehagetilbud som bygger på samiske verdier og samisk språk, kultur, tradisjonell kunnskap og samisk språkopplæring. 716 samiske barn fikk tilbud på nordsamisk, 48 på sørsamisk og 40 på lule-

Figur 7.3 Antall barnehager med samisk tilbud, fordelt etter type

Kilde: Sametinget

Tabell 7.1 Barn i barnehage med samisk tilbud, fordelt etter type

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Samisk barnehage	522	573	547	538	588	565	571	501	572
Barnehage med samisk avdeling	129	143	139	202	123	137	183	96	95
Barnehage med samisk språktilbud	107	130	167	110	88	76	139	143	137
Totalt	758	846	853	850	799	778	893	740	804

Kilde: Sametinget

Tabell 7.2 Barn i barnehager med samisk tilbud, fordelt etter språkbakgrunn

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Nordsamisk	708	788	791	783	714	696	800	639	716
Sørsamisk	31	34	30	35	53	54	54	62	48
Lulesamisk	19	24	32	32	32	28	37	39	40
Totalt	758	846	853	850	799	778	893	740	804

Kilde: Sametinget

samisk. Antall barn i samiske barnehage tilbud har variert i perioden 2016–2024. Det var en økning i antallet fra 2016 til 2022. Fra 2022 til 2024 har det vært en nedgang. Det er grunn til å tro at dette henger sammen med nedgang i fødselstall, jf. kapittel 3. De fleste samiske barn som har et samisk barnehage tilbud, får dette i en samisk barnehage. Antallet samiske barn som får språktilbud i barnehage med norsk som hovedspråk, økte betydelig i årene 2016–2018. Det var noe nedgang i perioden 2019–2021, men en økning i antallet i perioden 2021–2024.

Forskningsinstituttet NORCE har evaluert innføringen av rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.¹ Evalueringen viser blant annet at omtrent halvparten av kommunene oppgir at de har økt arbeidet med samisk språk og kultur med ny rammeplan. Omtrent halvparten av kommunene oppgir videre at de ikke har kompetanse på det samiske feltet. 46 prosent overlater arbeidet med samisk språk og kultur til den enkelte barnehage. 30 prosent prioriterer ikke arbeid med samisk fordi de ikke har samisk bosetting i kommunen. Kun fire prosent av kommunene oppgir at de har foreldre som har bedt om et samisk tilbud

til barna som kommunen ikke har kunnet oppfylle. De samiske barnehagene opplever at rammeplanen i større grad enn før ivaretar samiske interesser. Samtidig er det vanskelig for samiske barnehager og avdelinger å oppfylle krav om samiskspråklig personale.

Elever i grunnskolen med opplæring i samisk

Tall fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI) viser at antallet elever med opplæring i samisk har fortsatt å øke de siste årene. De siste to årene er det registrert over 2700 elever som får opplæring i samisk i grunnskolen, jf. tabell 7.3. Dette er det høyeste antallet elever som er registrert de siste 19 årene. I skoleåret 2024–25 får 0,44 prosent av alle elever i grunnskolen opplæring i samisk. Dette er den høyeste andelen elever som er målt i de årene vi har tall for, jf. figur 7.5.

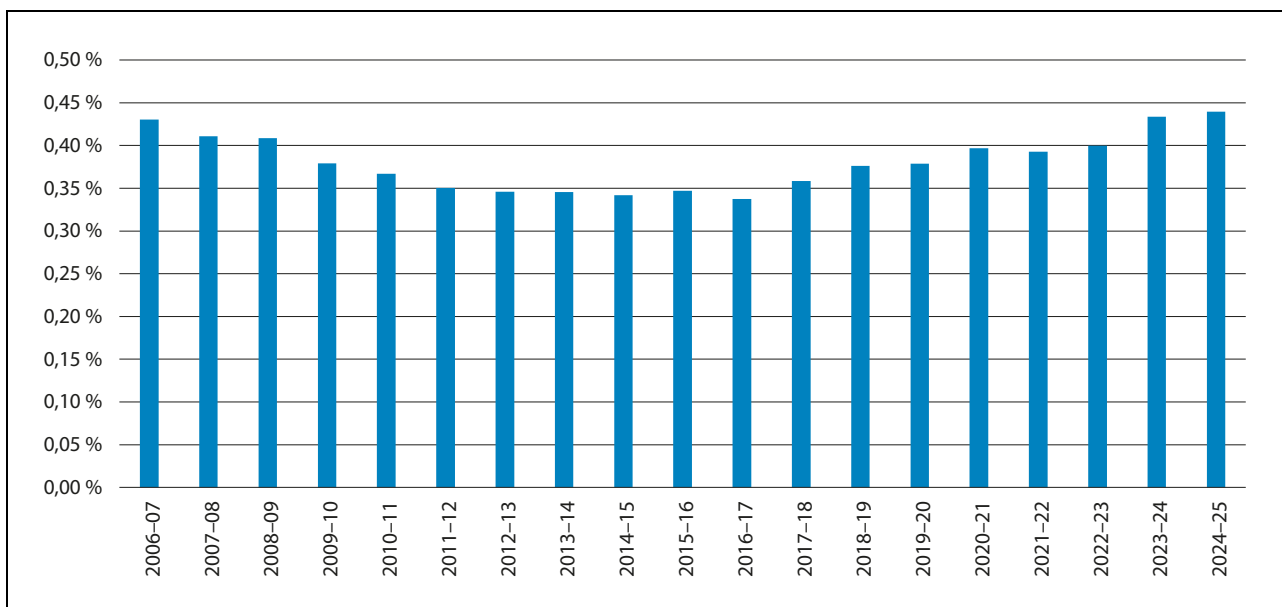
Antall elever som får opplæring på samisk i grunnskolen har de siste to årene økt og ligger nå på over 900 elever, jf. tabell 7.4. Det har vært en økning på om lag 100 elever de siste ti årene.

¹ Homme, A (2023)

Figur 7.4 Barn i Røyrvik barnehage.

Foto: Namdalsavisa

Figur 7.5 Andel elever med opplæring i samisk språk i grunnskolen i perioden skoleåret 2006–2007 og til og med skoleåret 2022–2023.

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem

Tabell 7.3 Antall elever med opplæring i samisk i grunnskolen

År	Nordsamisk	Sørsamisk	Lulesamisk	Totalt
2006–07	2479	116	77	2672
2007–08	2354	109	79	2542
2008–09	2339	101	77	2517
2009–10	2158	97	81	2336
2010–11	2073	90	97	2260
2011–12	1987	94	72	2153
2012–13	1933	95	98	2126
2013–14	1947	86	93	2126
2014–15	1943	74	99	2116
2015–16	1935	116	113	2164
2016–17	1920	100	104	2124
2017–18	2049	101	118	2268
2018–19	2168	111	115	2394
2019–20	2186	113	110	2409
2020–21	2308	101	113	2522
2021–22	2277	106	109	2492
2022–23	2327	105	114	2546
2023–24	2481	167	114	2762
2024–25	2510	148	118	2776

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem

Tabell 7.4 Antall elever som får opplæring på samisk i grunnskolen

År	Sum elever
2006–07	991
2007–08	940
2008–09	940
2009–10	924
2010–11	893
2011–12	855
2012–13	873
2013–14	822
2014–15	812
2015–16	833
2016–17	814
2017–18	849
2018–19	833
2019–20	857
2020–21	874
2021–22	878
2022–23	876
2023–24	904
2024–25	913

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem

Elever med opplæring i samisk i videregående opplæring

Tall innhentet fra Utdanningsdirektoratet viser at antallet elever som har opplæring i samisk i videregående opplæring fortsetter å øke, jf. tabell 7.5.

Skoleåret 2024–25 var det totalt 665 elever som valgte samisk som førstespråk eller andrespråk. Dette er det høyeste antallet som er målt de siste 12 årene, og økningen har vært spesiell stor de siste to årene. Antallet som velger samisk som førstespråk er stabilt, men det er en stor økning av elever som velger samisk som andrespråk, slik det går fram av figur 7.6.

Økningen i antall elever som velger samisk som andrespråk skyldes først og fremst elever som starter med opplæring i samisk når de begynner i videregående opplæring. I 2024–25 var det om lag 250 elever som valgte samisk 4, noe som er nesten en fordobling i løpet av de siste fem årene.

Lærere med kompetanse i samisk språk

Ifølge statistikk fra GSI er det totalt 225 lærere som underviser i samisk i grunnskolen skoleåret

Tabell 7.5 Antall elever i videregående opplæring med samisk som førstespråk og andrespråk

	2014–15	2015–16	2016–17	2017–18	2018–19	2019–20	2020–21	2021–22	2022–23	2023–24	2024–25
Første- språk	203	213	204	209	205	178	202	199	218	203	212
Andre- språk	243	247	267	242	273	264	325	318	293	380	453
Totalt	445	460	471	451	478	442	527	517	511	583	665

Kilde: Utdanningsdirektoratet

2024–2025. Tabell 7.6 viser at det siden skoleåret 2016–2017 har vært en liten økning i totalt antall lærere som underviser i samisk i grunnskolen, men at tallet svinger fra år til år og mellom barne- trinn og ungdomstrinn.

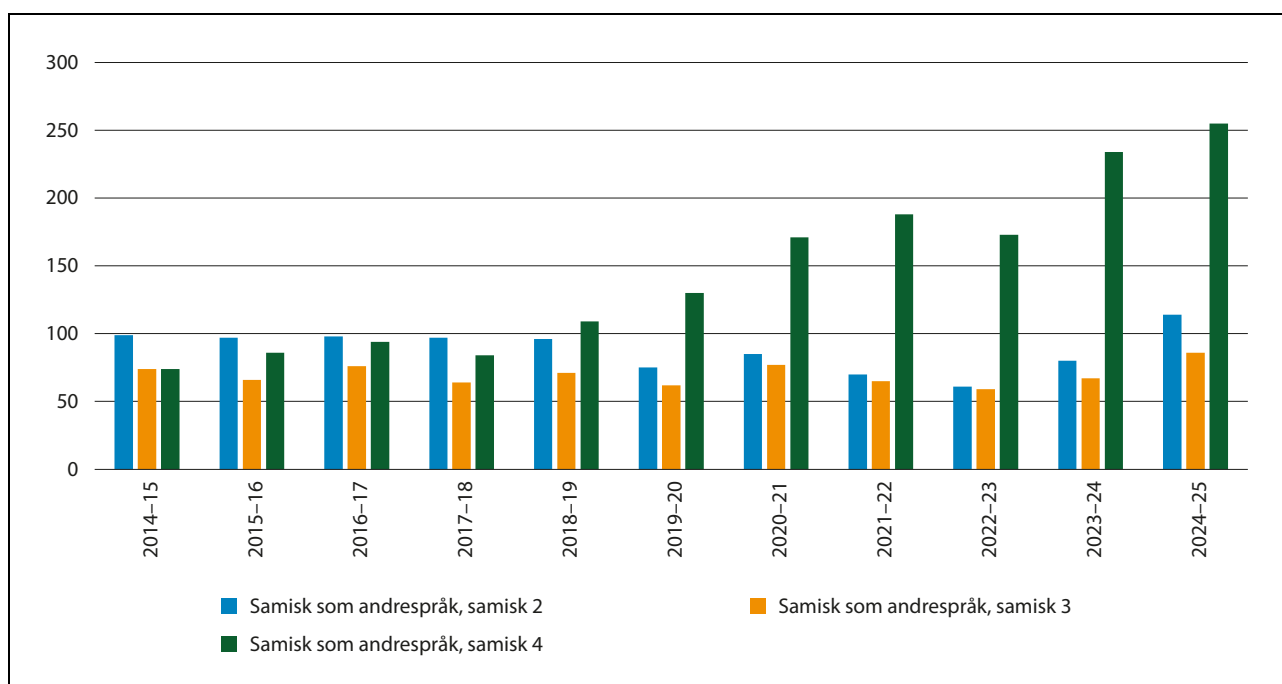
I skoleåret 2024–2025 har 79 prosent av lærerne som underviser i samisk på 1.–7. trinn, minst 30 studiepoeng i samisk. Dette er noe lavere enn skoleåret 2022–2023 da andelen var 83 prosent. For lærere som underviser i samisk på 8.–10. trinn, er det 68 prosent som har minst 60 studiepoeng i samisk skoleåret 2024–2025. Dette er noe høyere enn i skoleåret 2023–2024, hvor andelen var 63 prosent.

7.5.2 Tiltak i barnehage, grunnskole og videregående opplæring

7.5.2.1 Ekspertgruppe for å forbedre samiske barns barnehagetilbud

I Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnsopplæring og høyere utdanning* framheves samiske barnehagetilbud som et av de viktigste tiltakene for å styrke bruken av samiske språk. Regjeringen viser til en økende etterspørsel etter samiske barnehagetilbud i hele landet.²

² Johansen, K. (2020)

Figur 7.6 Samisk som andrespråk i videregående opplæring fordelt på nivåer

Kilde: Utdanningsdirektoratet

Boks 7.5 Samisk som førstespråk og andrespråk

Samisk som førstespråk er for elever som har samisk som hjemmespråk og snakker samisk når de begynner på skolen. Elever med samisk som førstespråk har en egen læreplan i norsk: norsk for elever med samisk som førstespråk.

Samisk som andrespråk består av tre læreplaner:

- Elever som velger samisk som andrespråk, samisk 2, starter oftest med samisk i 1. klasse eller tidlig i 2. klasse.
- Elever som velger samisk som andrespråk, samisk 3, starter oftest med opplæring i samisk underveis i grunnopplæringen. Denne planen er nivåbasert, slik at elever fra ulike trinn kan følge samme nivå.
- Elever som velger samisk som andrespråk, samisk 4, er elever som velger å starte med opplæring i samisk når de begynner i videregående skole.

Elever med samisk som andrespråk følger ordinær læreplan i norsk, men er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.

ringen for å styrke og utvikle samiske språk og samisk identitet i barnehagen. Kommunene har ansvaret for å tilrettelegge barnehagetilbudet til samiske barn. Likevel er det flere kommuner som ikke i tilstrekkelig grad prioriterer etableringer og tilrettelegging av samiske barnehagetilbud.

I dialog med Sametinget vil regjeringen nedsette en ekspertgruppe som skal bidra til å styrke kunnskapsgrunnlaget om samiske barnehagetilbud og vurdere hvordan samiske barnehagetilbud kan forbedres.

7.5.2.2 Gratis barnehagetilbud og kompetanse i barnehagen

Fra 1. august 2023 innførte regjeringen gratis barnehagetilbud for alle barn i Finnmark og Nord-Troms. Tiltaket er en del av regjeringens innsats for å gjøre det mer attraktivt for barnefamilier å bo i disse områdene. I tillegg har Sametinget fra samme tidspunkt innført gratis samiskspråklig barnehagetilbud for barn bosatt sør for Nord-Troms, jf. omtale under kapittel 7.5.2.9.

For å bidra til at samiske perspektiver inngår i det pedagogiske arbeidet i alle barnehager, etablerte Utdanningsdirektoratet et nytt videreutdanningstilbud for barnehagelærere fra høsten 2023 i samisk språk, kultur og tradisjon.

7.5.2.3 Ny opplæringslov

Ny opplæringslov trådte i kraft 1. august 2024. Det er nå tydeliggjort en generell informasjonsplikt i

Utviklingen i de samiske barnehagetilbudene har imidlertid ikke økt tilsvarende. Mangelen på samiskspråklige ansatte er den største utford-

Tabell 7.6 Antall lærere som underviser i samisk i grunnskolen

Skoleår	1.–7. trinn	8.–10. trinn	Totalt
2015–16	151	89	240
2016–17	135	67	202
2017–18	153	60	213
2018–19	144	61	205
2019–20	164	65	229
2020–21	137	68	205
2021–22	162	79	241
2022–23	136	90	226
2023–24	121	73	194
2024–25	157	68	225

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem

opplæringsloven § 10-8, hvor det er presisert at kommuner og fylkeskommuner skal gi elever og foreldre informasjon om retten til opplæring i og på samisk. I tillegg er retten til opplæring i samisk i videregående opplæring utvidet, slik at også ikke-samiske elever som har hatt opplæring i samisk i grunnskolen, har rett til å fortsette med opplæringen i videregående opplæring, jf. opplæringsloven § 6-2 andre ledd.

Departementet ønsker å utrede hvilke praktiske forutsetninger som må være på plass for at de ulike kravene Sametinget har pekt på, kan oppfylles. Bedre kunnskapsgrunnlag vil være viktig for framtidige vurderinger av om det bør settes i gang nytt regelverksarbeid. Kunnskapsdepartementet har innledet dialog med Sametinget om hvilke forutsetninger som må være på plass for at eventuelle nye rettigheter kan lovfestes i opplæringsloven.

7.5.2.4 Samiske læremidler

Samiske læremidler er viktige for å sikre at samiske elever har tilgang til undervisningsmaterieell på sitt eget språk. Sametinget har ansvar for utvikling av læremidler på nord-, sør- og lulesamisk. Med de nye læreplanene fra 2020 (fagfornyelsen) var det behov for oppdatering og utvikling av læremidler. Sametinget har derfor i en periode vært styrket med midler til oversetting, tilpasning og utvikling av digitale læremidler på samisk, i tillegg til den faste bevilgningen Sametinget har til dette formålet innenfor sin ramme.

I statsbudsjettet for 2025 er det avsatt midler til en utredning om læremiddelsituasjonen i regi av Utdanningsdirektoratet.

Sametinget og Kunnskapsdepartementet skal ha dialog om hvordan læremiddelsituasjonen kan forbedres.

7.5.2.5 Fjernundervisning

Regjeringen er opptatt av at kvaliteten på fjernundervisningen til elever som får opplæring i samisk må bli bedre. Kunnskapsdepartementet har gitt Utdanningsdirektoratet i oppdrag å oppdatere kunnskapsgrunnlaget om fjernundervisning i samisk språk for elever i hele grunnopplæringen. Direktoratet skal foreslå tiltak som samlet, men også hver for seg, kan bidra til å bedre kvaliteten i fjernundervisningen til elever som får opplæring i samisk. Arbeidet skal gjøres i tett samarbeid med Sametinget.

7.5.2.6 Ny beregningsmodell for tilskudd til samisk i opplæringen

Over statsbudsjettets kapittel 225, post 63 bevilges det årlig tilskudd til samisk i grunnopplæringen og for 2025 er det bevilget om lag 115 millioner kroner. Tilskuddet skal bidra med finansiering til kommuner, fylkeskommuner og private skoler som tilbyr samiskopplæring i samsvar med opplæringsloven.

Beregningsreglene for tilskudd til samiskopplæring i grunnskolen var tidligere kompliserte og gav store forskjeller i tilskudd for elever i kommuner innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samiske språk. Tilskudd for elever i kommuner innenfor og utenfor forvaltningsområdet ble beregnet etter to ulike modeller. Fra 2023 er dette endret til én felles beregningsmodell med like kriterier for tilskudd til alle kommuner og private skoler innenfor og utenfor samisk forvaltningsområde.

Beregningsreglene for tilskudd til samiskopplæring i videregående skole tok tidligere utgangspunkt i antall klokketimer per elev per fylke. I enkelte fylker er avstandene så store at det ikke er mulig å slå sammen grupper på tvers av skoler. Fra 2023 er tilskuddet beregnet med utgangspunkt i hver skole i stedet for hvert fylke.

Bevilgningen til opplæring i samisk ble økt betydelig i 2023-budsjettet, slik at ingen kommuner skulle tape på omleggingen til én felles beregningsmodell. I tillegg ble timeprisen per beregnet tilskuddstime økt både for grunnskolen og for videregående opplæring.

7.5.2.7 Kompetanse og rekruttering i barnehage og grunnopplæring

Det er kommuner, fylkeskommuner og private eiere som har ansvaret for at de ansatte har riktig og nødvendig kompetanse for å fylle kravene i lov og regelverk. Staten støtter opp under dette ansvaret blant annet gjennom etter- og videreutdanningsordningene for barnehage og skole. Dagens ordninger er imidlertid ikke forutsigbare nok og bør i større grad tilpasses lokale behov.

Regjeringen innfører et nytt helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling i barnehage og grunnopplæring som fases inn i 2025 og 2026. Målet er at alle ledere, lærere og andre yrkesgrupper i barnehage og skole skal ha gode muligheter for kompetanse- og karriereutvikling gjennom hele arbeidslivet. Systemet skal gjøre barnehager og skoler til attraktive arbeidsplasser som

rekrutterer og beholder lærere og andre yrkesgrupper.

I arbeidet med nytt system for kompetanse- og karriereveier for barnehage og grunnopplæring vil Kunnskapsdepartementet opprette et nasjonalt forum for samisk språk og kultur i barnehage og skole. Forumet skal bidra til å styrke og samle kompetansemiljøene som arbeider med samisk språk og kultur i barnehage og skole. Det vil gjøre det enklere for barnehage- og skoleiere å inngå partnerskap eller etablere samarbeid med fagmiljøer med kompetanse i samiske språk og samisk kultur, på tvers av fylker, innenfor ordningene for lokal kompetanseutvikling i barnehage, grunnskole og videregående opplæring. Det er et mål å styrke kompetanseutvikling for samiske lærere spesielt. Forumet skal også arbeide for å gjøre kjent at alle lærere og andre ansatte skal ha kompetanse om samiske språk og samisk kultur, og at temaet inngår i rammeplan for barnehage, rammeplan for SFO og læreplanverket i skole både for norske og samiske elever. Forumet skal etableres i løpet av 2025.

I februar 2024 la Kunnskapsdepartementet fram *Flere lærere i barnehage og skole. Strategi for rekruttering til lærerutdanningene og læreryrket i 2024–2030*. Strategien er utviklet i samarbeid med Nasjonalt forum for lærerutdanning og profesjonsutvikling og har en bred tilnærming med tiltak på både kort og lang sikt. Personer med samisk bakgrunn eller kompetanse i samiske språk og samisk kultur er en av målgruppene for strategien.

7.5.2.8 Bedre støtte for god opplæring

Kunnskapsdepartementet har gjennomført flere tiltak som skal bidra til å støtte og styrke skoler, kommuner og fylkeskommuners mulighet til å gi god opplæring i samisk. Høsten 2024 ble Kunnskapsdepartementet og Sametinget enige om et nytt mandat for Sørsamisk kunnskapspark. Mandatet tydeliggjør at Sørsamisk kunnskapspark skal sikre at det finnes et nasjonalt kompetansemiljø i sørsamisk for å ivareta språk, kultur og identitet for denne folkegruppen. Kunnskapsparken skal tilby samisk språkopplæring i form av fjernundervisning, språk- og kultursamlinger og workshops til elever som ikke kan få et stedlig opplæringstilbud i sin kommune. Mandatet åpner også opp for at Sørsamisk kunnskapspark ved kapasitet kan tilby fjernundervisning, språk- og kultursamlinger og workshops i nordsamisk og lulesamisk.

Samisk spesialpedagogisk støtte (SEAD), som er en del av Statped, bistår kommuner og fylkeskommuner med å legge til rette for kvalitativt god opplæring for samiskspråklige barn, unge og voksne med særlige opplæringsbehov, og som etter opplæringsloven har rett til et tilbud på samisk. I 2023 fikk SEAD eget mandat. Det var en viktig milepæl for Statped og for anerkjennelse og synliggjøring av samiske barns og elevers rett til en spesialpedagogisk tjeneste tilpasset samiskspråklige. Tjenestetilbudet er basert på god forståelse for samisk språk og kultur på nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk, og for å sikre et likeverdig tilbud og inkluderende tilbud for samiske barn og unge. Utvikling av mandatet skjedde i nært samarbeid med Sametinget og Samisk høgskole.

Kunnskapsdepartementet har også styrket Utdanningsdirektoratet for å bedre oppfølgingen av samiske fagspørsmål, også Utdanningsdirektoratets skoleeieransvar for samisk videregående skole i Karasjok, Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino og Sørsamisk kunnskapspark i Hattfjelldal.

7.5.2.9 Sametingets innsats for å sikre samer kvalitativt gode barnehage-, opplærings- og utdanningstilbud.

Gratis samiskspråklig barnehagetilbud

Sametinget har i 2025 satt av totalt 7,4 millioner kroner til satsingen Gratis samiskspråklig barnehagetilbud.

Av disse midlene er det satt av 2,6 millioner kroner til utviklingsavtaler om kompetanseheving og kvalitetsutvikling. Barnehageeiere og barnehager som har inngått utviklingsavtale med Sametinget er innlemmet i ordningen. Utviklingsavtalen forplikter eierne å drive barnehagen etter sterke språkopplæringsmodeller og pedagogiske prinsipper for samiske barnehager. Per desember 2024 har ordningen omfattet 12 barnehager med totalt 179 barn.

Foreldre som har barn i disse barnehagene, får dekket foreldrebetalingen. Sametinget har i sitt budsjett for 2025 satt av 3,7 millioner kroner til foreldrefusjoner.

Som en del av ordningen Gratis samiskspråklig barnehagetilbud har Sametinget satt av 1,1 millioner kroner til veiledning og kompetanseheving i bruk av sterke språkopplæringsmodeller og samiske pedagogiske prinsipper. Formålet er at barnehageansatte skal bli mer bevisst språkarbeidet i barnehagen, for å sikre en god samisk språk-

utvikling blant barna. Sametingets mål er også å utvikle nettverk for barnehager som er innlemmet i ordningen Gratis samiskspråklig barnehage-tilbud.

Samiskspråklige barn i dagens samfunn

Til satsingen Samiskspråklige barn i dagens samfunn har Sametinget satt av 6,9 millioner kroner i 2025. Midlene er fordelt på følgende fire tilskuddsordninger:

- Samisk språkopplæring i barnehager – 1,845 millioner kroner
- Prosjekt og utviklingsarbeid i barnehager – 2,705 millioner kroner
- Utvikling av pedagogisk materiell for barnehager – 1,54 millioner kroner
- Julevísame sámástahtte – Viejega AS – 838 000 kroner

Tilskudd til barnehager er et virkemiddel for å nå målet om at samiske barnehage-tilbud har samisk innhold som fremmer samiske barns utvikling, læring og danning. Sametinget har igangsatt arbeidet med å tydeliggjøre målsetningen med tilskuddsordningene. Det er utarbeidet forslag til endring av Sametingets søkerbaserte tilskuddsordninger til barnehager. Endringsforslaget sendes ut på høring til barnehager og barnehageeiere, og andre eventuelle interessenter, før endringene iverksettes.

Tradisjonell kunnskap i ny tid

Sametinget har i 2025 satt av 10,9 millioner kroner til satsingen Tradisjonell kunnskap i ny tid. Midlene er satt av over tilskuddordningen Samiske barnehager og barnehager med samisk avdeling. Målet med tilskuddordningen er at samiske barnehager og samiske avdelinger i norske barnehager skal lære samiske barn samisk språk, kultur og tradisjon. Barnehager som utvikler og bygger barnehage-tilbudet på samiske verdier, språk, kultur og tradisjonell kunnskap blir prioritert.

Samisk innhold i skolen

Sametinget har i arbeidet med fagfornyelsen vært opptatt av at samisk innhold i læreplanverket LK20S skal vektlegges. I fagets relevans og sentrale verdier kommer det frem at «Læreplanen er forankret i samiske verdier og samisk språk, kultur og samfunnsliv.»

Sametinget har i 2025 satt av totalt 2,3 millioner kroner til satsingen Samisk innhold i skolen. Som

skoleeiere, vil kommunene over denne satsingen kunne søke midler over tilskuddordningen Tradisjonell kunnskap i grunnopplæringen.

Sametinget prioriterer tiltak som bidrar til å øke bruk av samisk tradisjonell kunnskap i skoleverket og hvor kunnskapsoverføring kan skje fra eldre til yngre generasjoner. Sametinget har i 2025 satt av 700 000 kroner til formålet.

Som deltakere i Nettverk for samiskopplæring kan kommunene, ved å oppfordre lærerne og skolelederne, også dra nytte av midlene som Sametinget årlig tildeler Samisk høyskole. Sametinget har i 2025 satt av 612 000 kroner til formålet.

Stipendordninger – Elever i videregående skole og høyere utdanning

Sametinget har opprettet stipendordninger for å motivere elever til å gjennomføre samisk opplæring på videregående skolenivå. I 2025 har Sametinget satt av 3,5 millioner kroner til ordningen.

Sametinget har også stipendordninger for å rekruttere flere samiskspråklige studenter til studier hvor det er mangel på samiskspråklig personale, som språk- og lærerutdanninger. Sametinget har i 2025 satt av 3,6 millioner kroner til ordningen. Det er Sametingets plenum som vedtar hvilke studier som er prioritert.

Læremidler

Sametingets mål er at samiske elever og elever med samisk opplæring får tilgang til gode samiskspråklige læremidler i alle de tre samiske språkene og at disse er i tråd med læreplanverket Kunnskapsløftet 2020 – samisk. Sametinget har i 2025 satt av totalt 27,5 millioner kroner til formålet. Av dette er det satt av 18,5 millioner kroner til utvikling av læremidler og 9 millioner kroner til anskaffelser av læremidler.

7.5.3 Sametingets merknad

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport peker på at det er et stort implementeringsgap mellom tilgangen til opplæring i og på samisk og retten til samiskopplæring både i barnehagene, grunnopplæringen og videregående opplæring. Sametinget viser i Sametingets vedtak i sak 008/24 Sannhet og forsoning – Pilar 2: Språk og opplæring, til kommisjonens påpekning om behovet for en språklig satsing og tiltak for å oppnå språklig likestilling.

Når det gjelder rettighetene til opplæring i og på samiske språk mener Sametinget at det bør settes et langsiktig mål om at alle samiske barn i hele landet skal ha rett til opplæring i og på samiske språk gjennom fastsettelse i opplæringsloven.

I tillegg har Sametinget vedtatt følgende i pilar 2 Språk og opplæring:

Sametinget støtter forslaget til tiltak og mener at revitalisering av samiske språk må tydeliggjøres i formål til lovverk. Det må gjøres endringer i opplæringsloven, barnehageloven, samelovens kapittel 3 og språkloven for å tydeliggjøre et mål om samiske språk skal revitaliseres.

(...)

Sametinget ber storting og regjering særskilt granske implementeringsgapet innenfor språkrettigheter og i opplærings- og utdanningssektoren med mål om å finne løsninger for å lukke gapet.

Sametinget har konsultert Kunnskapsdepartementet om ny beregningsmodell for tilskudd til samisk i opplæringen. Sametinget og Kunnskapsdepartementet ble enige om at den nye beregningsmodellen ville gi merinntekt til skolene og større kronebeløp enn den forrige beregningsmodellen. Sametinget har fått tilbakemelding fra lærere om at den nye beregningsmodellen har ført til at skolene organiserer alle

elevene i en og samme gruppe uansett om elevene har samisk som første- eller andrespråk. En slik løsning gjør det vanskelig for lærerne å planlegge for et undervisningsopplegg som er tilpasset elevenes nivå.

7.6 Høyere utdanning

7.6.1 Situasjonsbeskrivelse

Høyere utdanning i samisk gis ved Samisk høyskole, UiT Norges arktiske universitet og Nord universitet. De to førstnevnte har i hovedsak utdanning og forskning på nordsamisk, mens Nord universitet har ansvar for lulesamisk og sørsamisk. Samisk høyskole er unik ved at samisk er arbeidsspråket for alle aktivitetene ved høyskolen – utdanning, forskning og administrasjon. Høsten 2024 rapporterer samtlige av institusjonene om økt interesse for samiske språkkurs eller samiske studier. I 2023 fullførte 35 personer årsstudium i nordsamisk fra begynnernivå ved UiT.

Høsten 2024 startet den aller første mastergradsutdanningen i sørsamisk språk- og litteraturvitenskap. Den gis ved Nord universitet i Levanger, i samarbeid med UiT – Norges arktiske universitet.

I tabell 7.7 presenteres en nærmere oversikt over antall kandidater som har tatt samiske høyere utdanninger som ikke er regulert av rammeplan.

Tabell 7.7 Kandidater i samisk språk og litteratur og mediefag/journalistikk

	2022	2023	2024
Bachelor i lulesamisk (Nord universitet)	2	1	
Bachelor i (nord-)samisk som morsmål/førstespråk (UiT Norges arktiske universitet)			1
Bachelor i (nord-)samisk som som andrespråk			
Bachelor i samisk språk og samisk litteratur (Samisk høyskole)	4	2	4
Master i samisk språk og samisk litteratur (Samisk høyskole)	2		1
Master i samisk språk- og litteraturvitenskap (UiT Norges arktiske universitet)	5		1
Bachelor i mediefag/journalistikk (Samisk høyskole)		1	
Master i mediefag/journalistikk			
Totalt	13	4	7

Note: Det var ingen kandidater fra bachelor i reindrift eller bachelor eller master i duodji i perioden.

Kilde: Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse

Figur 7.7 De tre første studentene som ble uteksaminert fra den sørsamiske grunnskolelærerutdanninga ved Nord universitet i Levanger.

Foto: Ole Johan Ramfjord, Nord universitet

7.6.2 Studier som er regulert av rammeplan

Lærerutdanningene

For å ivareta barn og unge som behersker samisk godt, er det egne rammeplaner for samisk barnehagelærerutdanning og samiske grunnskolelærerutdanninger (GLU) for henholdsvis trinn 1–7 og 5–10. Videre er det tatt inn bestemmelser om samiskkompetanse i alle rammeplanene for «ordinære» lærerutdanninger for å sikre at alle kandidater fra norske lærerutdanninger har tilstrekkelig bakgrunn til å ivareta samiske elever. I rammeplanen for GLU trinn 1– §1 *Formål og virkeområde* femte ledd er dette for eksempel formulert som følger:

Grunnskolelærerutdanning for trinn 1–7 skal kvalifisere studentene til å ivareta opplæring om samiske forhold, herunder kjennskap til den statusen urfolk har internasjonalt, og samiske elevers rett til opplæring i tråd med opplæringsloven og gjeldende læreplanverk.

Videre er det fastsatt et eget læringsutbytte om dette, det vil si et krav som alle som fullfører grunnskolelærerutdanning skal oppfylle:

[Kandidaten] kan styrke internasjonale og flerkulturelle perspektiver ved skolens arbeid, bidra til forståelse av samenes status som urfolk og stimulere til demokratisk deltakelse og bærekraftig utvikling.

Våren 2023 ble de tre første lulesamiske grunnskolelærerne uteksaminert ved Nord universitet, og våren 2024 fulgte de tre første med sørsamisk grunnskolelærerutdanning, alle med master grunnskolelærerutdanning for trinn 1–7.

Nord universitet startet høsten 2021 en barnehagelærerutdanning med samisk profil i lulesamisk og sørsamisk. Utdanningen gis på deltid over fire år, og de første kandidatene skal etter planen fullføre våren 2025.

I tabell 7.8 presenteres en oversikt over kandidater fra samiske lærerutdanninger ved Samisk høgskole, UiT – Norges arktiske universitet og Nord universitet for perioden 2022–2024. På grunn av uregelmessige opptak er det vanskelig å lese tendenser utfra en så kort periode. Barnehagelærerutdanningen ved Samisk høgskole har opptak annethvert år, og det var en tydelig økning i antall kandidater fra 2022 til 2024.

Tabell 7.8 Kandidater fra samiske lærerutdanninger 2022–2024

	2022	2023	2024	Totalt
Barnehagelærerutdanning (Samisk høgskole)	5		9	14
Grunnskolelærerutdanning for trinn 1 – 7 (4-årig) (Samisk høgskole)	1		1	2
Grunnskolelærerutdanning for trinn 5 – 10 (4-årig) (Samisk høgskole)	1			1
Grunnskolelærerutdanning for trinn 1 – 7 (master) (Nord universitet)		3	3	6
Grunnskolelærerutdanning for trinn 1 – 7 (master) (Samisk høgskole)	1			1
Grunnskolelærerutdanning for trinn 5 – 10 (master) (Samisk høgskole)	2	3	2	7
Praktisk-pedagogisk utdanning	-	-	-	-
Lektorutdanning for trinn 8 – 13 (master) med nordsamisk som morsmål (UiT Norges arktiske universitet)	1			1
Totalt	11	5	15	32

Note 1: I tillegg kommer kandidater fra lektorprogram med 60 studiepoeng eller mer samisk/samisk som fremmedspråk i fagkretsen: 2022: 2, 2023: 1, 2024: 1

Note 2: Kandidatene i GLU 1 – 7 fra Nord universitet er i lulesamisk i 2023 og sørsamisk i 2024.

Kilde: Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse

Helse- og sosialfagutdanningene

De helse- og sosialfaglige utdanningene er regulert gjennom én felles rammeplan kombinert med forskrifter om nasjonale retningslinjer for hver enkelt utdanning. De fastsettes på grunnlag av et interdepartementalt samarbeid kalt RETHOS.

Én av de felles læringsutbyttebeskrivelsene for disse utdanningene er at kandidaten også skal kjenne til samers rettigheter, og ha kunnskap om og forståelse for samenes status som urfolk.

I 2021 ble det fastsatt en egen nasjonal retningslinje for samisk sykepleierutdanning, og UiT Norges arktiske universitet startet samme år opp en samisk sykepleierutdanning. Den gis på deltid over fire år, i samarbeid med Samisk høgskole og med studiested Kautokeino.

De fem første kandidatene fra samisk sykepleierutdanning ved UiT fullførte i desember 2024. Det andre kullet hadde oppstart i januar 2025. Neste opptak er etter planen i 2027.

7.6.3 Tiltak høyere utdanning

7.6.3.1 Ny universitets- og høyskolelov

Ny universitets- og høyskolelov trådte i kraft 1. august 2024. Der er den gamle bestemmelsen om norsk fagspråk utvidet til også å gjelde samisk. Det er gjort ved at det i § 2-3 er innført en regel om at institusjonene som har «et særskilt ansvar for samisk forskning og høyere utdanning, har ansvar for å bruke, utvikle og styrke samisk fagspråk». Videre er det innført et krav om at undervisningsspråket ved universiteter og høyskoler som hovedregel skal være norsk eller samisk. Det innebærer at samisk er tatt inn i loven som tydelig likestilt med norsk. Endringene er omtalt i Prop. 126 L (2022–2023) *Lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven)* punkt 6.3.

I oktober 2024 sendte Kunnskapsdepartementet på høring et forslag om å fastsette i forskrift at studenter ved de institusjonene som er gitt et særlig ansvar for samisk forskning og høyere utdanning, har rett til å levere selvstendig arbeid (som bachelor- og masteroppgaver, med videre) på samisk, men at institusjonene kan gjøre unntak dersom det er faglig begrunnet. Høringsfristen var 15. desember 2024, og det tas sikte på

at endringer skal tre i kraft til studieåret 2025–2026.

7.6.3.2 Ny opptaksforskrift

I Meld. St. 20 (2023–2024) *Opptak til høgare utdanning* har regjeringen varslet at Kunnskapsdepartementet vil gjøre en samlet vurdering av tiltak som kan øke samisk språkkompetanse i forbindelse med oppfølgingen av meldingen, og se på om tilleggspoeng kan være et egnet virkemiddel. Kunnskapsdepartementet har hatt konsultasjoner med Sametinget om dette og har nå sendt på høring forslag til ny opptaksforskrift med flere tiltak for å øke samisk språkkompetanse. I høringen foreslår Kunnskapsdepartementet å innføre ett tilleggspoeng for søkere som har samisk som førstespråk i videregående opplæring. Tiltaket skal bidra til at flere velger samisk som førstespråk. Kunnskapsdepartementet foreslår også å endre hvem som kan konkurrere i kvote for søkere med samisk språkkompetanse og å endre kvoterekkefølgen for samisk kvote. Hensikten er å sikre at kvoten brukes for søkere som er funksjonelt samiskspråklige og å hindre at kvoten reelt sett blir en øvre grense. Høringsfristen er i juni 2025.

7.6.3.3 Andre tiltak

Samisk høgskole fikk i 2024 7 millioner kroner over Kunnskapsdepartementets budsjett for å

styrke driften, utvide begynneropplæringen og etablere tolkeutdanning i samisk. I tillegg fikk høgskolen 2 millioner kroner til studietilbud i samisk begynneropplæring og videreutdannings-tilbud i Øst-Finnmark.

Samisk høgskole fikk også en budsjettøkning på 3 millioner kroner og UiT Norges arktiske universitet 1,5 millioner kroner for å legge til rette for fleksible utdanningstilbud i samisk språk og til å etablere et tilbud om samisk lærerutdanning til studenter over hele landet. UiT mottok videre 1,5 millioner kroner til etablering av et senter for samisk leksikografi.

Nord universitet fikk 3 millioner kroner til å styrke de sørsamiske og lulesamiske fagmiljøene, for å bidra til å etablere et fullverdig utdannings-tilbud i sørsamisk og lulesamisk.

7.6.3.4 Bedre gjeldssletteordning

I statsbudsjettet for 2024 ble den eksisterende gjeldssletteordningen for pedagogiske utdanninger utvidet, slik at flere med studiepoeng i samisk og kvensk språk som del av barnehagelærer- eller lærerutdanning gis tilgang til gjeldsslette. Den eksisterende gjeldssletteordningen for innsatssonen i Finnmark og Nord-Troms, som ble styrket fra 30 000 kroner til 60 000 kroner i året i statsbudsjettet for 2025, bidrar også til bosetting og sysselsetting i byer og tettsteder med større andel samisk befolkning.

8 Økonomiske og administrative konsekvenser

Stortingsmeldingen beskriver kommunenes ansvar for å gi gode og likeverdige tjenestetilbud til samiske innbyggere. Meldingen løfter fram helse- og omsorgstjenester til eldre samer, barnevern, krisesentertilbud, tolketjenester og andre sosial- og velferdstjenester i regi av blant annet arbeids- og velferdsforvaltningen. Meldingen omtaler også tilbud som bidrar til å styrke barn og unges samiske språk og identitet. Relevante innsatsområder fra Meld. St. 13 (2022–2023) og Meld. St. 12 (2023–2024) blir også omtalt.

Tiltak i stortingsmeldingen blir dekket innenfor gjeldende budsjetttrammer.

Eventuelle nye tiltak vil bli behandlet som en del av den ordinære budsjettprosessen.

Kommunal- og distriktsdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Kommunal- og distriktsdepartementet 4. april 2025 om Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kommunale tjenestetilbud til samiske innbyggere blir sendt Stortinget.

Litteraturliste

- Angell, E., Balto, Á.M.V., Josefsen E., Pedersen, P., Nygaard, V. (2012): Kartlegging av samisk perspektiv i kommunesektoren. Rapport 2012:5, NORUT.
- Angell, E., Kårtveit, B., Nygaard, V., Riseth, J.Å. (2022): Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene. Rapport 11–2022, NORCE Helse og samfunn.
- Barstad, Anders. (2024) Statistikk om levekårene i Finnmark og for samer fra 1982 til 2024. Samiske tall forteller 16 – Kommentert samisk statistikk 2024. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.
- Blix, B.H. 2016. Helse- og omsorgstjenester til den samiske befolkningen i Norge – En oppsummering av kunnskap. Senter for omsorgsforskning. Oppsummering nr. 3. <http://hdl.handle.net/11250/2412229>
- Dokument 3:5 (2019–2020) Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk.
- Flere lærere i barnehage og skole – Strategi for rekruttering til lærerutdanningene og læreryrket 2024–2030* Kunnskapsdepartementet. 2024.
- Fossheim, H. J. og Ingierd, H. (2024). Etniske minoriteter. De nasjonale forskningsetiske komiteene. <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/bestemte-grupper/etniske-grupper/>
- Folkehelse rapporten. Folkehelseinstituttet.
- Fremtidens digitale Norge Nasjonal digitaliseringsstrategi 2024–2030. Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet. 2024
- Grosse, J. (2012). Kommer tid kommer tillit? Unga vuxnas och medelålders erfarenheter. Rapport i socialt arbete, nr. 139. Stockholm: Institutionen för socialt arbete. Stockholms universitet.
- Hafstad, G.S. og Augusti, E.M. (red.) (2019): Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten. En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år. NKVTS-rapport nr. 4 2019.
- Hansen, K.L. (2024): Opplevd diskriminering, historiske-kollektive traumer og psykisk helse hos samisk unge i Norge – Mihá-studien. Samiske tall forteller 16 – Kommentert samisk statistikk 2024. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.
- Hansen, K.L. og Skaar, S.W., (2021): Unge samers psykiske helse. En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse. UiT Norges arktiske universitet. *Miha_Unge_samer_rapport_digital.pdf*
- Helsedata. (u.å.). SAMINOR – Helse- og levekårsundersøkelsen i områder med samisk og norsk bosetting. <https://helsedata.no/no/forvaltere/universitetet-i-tromso/saminor-helse-og-levkarsundersokelsen-i-omrader-med-samisk-og-norsk-bosetting/>
- Homme, A, D., Ludviksen, K., Danielsen, H., (2023) Fra «bør» til «skal». Rammepplan for barnehagen i et implementeringsperspektiv. Fagbokforlaget.
- Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner.
- Johnsen, K. (2020): Samiske språktilbud i barnehagen. Samiske tall forteller 13 – Kommentert samisk statistikk 2020. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.
- Krane, M.S. 2021. Helse- og omsorgstjenester til den samiske befolkningen i Norge. Oppdatert kunnskapsoppsummering. (2016–2021). Oppsummering nr. 28. Senter for omsorgsforskning. <https://hdl.handle.net/11250/2976>
- Kultur- og likestillingsdepartementet. Handlingsplan mot hets og diskriminering av samer. 2025
- Kunnskapsdepartementet. Strategi for digital kompetanse og infrastruktur i barnehage og skole. 2023
- Lov 12. juni 1987 nr. 56 om *Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)*
- Lov 17. juni 2005 nr. 64 om *barnehage (barnehage-loven)*
- Lov 24. juni 2011 nr. 30 om *kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven)*
- Lov 22. juni 2018 nr. 83 om *kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven)*

- Lov 11. juni 2021 om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven)
- Lov 9. juni 2023 nr. 30 om grunnopplæringa og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)
- Mehus, G., Bongo, B. A., Engnes, J. I., Moffitt, P.M. (2019). Exploring why and how encounters with the Norwegian health-care system can be considered culturally unsafe by North Sami-speaking patients and relatives: A qualitative study based on 11 interviews. *International Journal of Circumpolar Health*.
- Mehus, G., Bongo, B. A., & Moffitt, P. (2018). Important factors when communicating with Sami patients about health, illness and care issues. *Nordisk sygeplejeforskning*, 8 (04).
- Meld. St. 9 (2023–2024) *Nasjonal helse- og samhandlingsplan 2024–2027 – Vår felles helse-tjeneste*. Helse- og omsorgsdepartementet.
- Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* Kunnskapsdepartementet.
- Meld. St. 15 (2017–2018) *Leve hele livet – En kvalitetsreform for eldre*. Helse- og omsorgsdepartementet.
- Meld. St. 18 (2020–2021) *Oppleve, skape, dele – Kunst og kultur for, med og av barn og unge*. Kulturdepartementet.
- Meld. St. (2023–2024) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen* Helse- og omsorgsdepartementet.
- Meld. St. 23 (2022–2023) *Opptrappingsplan for psykisk helse (2023–2033)* Helse- og omsorgsdepartementet.
- Meld. St. 24 (2022–2023) *Fellesskap og meistring – Bu trygt heime* Helse- og omsorgsdepartementet.
- Nasjonale faglige retningslinjer for demens*. Helse- direktoratet.
- Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging* Kommunal- og distriktsdepartementet. 2023.
- Nasjonal helse og samhandlingsplan 2024–2027 – Vår felles helsetjeneste* Helse- og omsorgsdepartementet.
- Nasjonal institusjon for menneskerettigheter. En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge. 2020
- Nasjonal institusjon for menneskerettigheter. Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge. 2022
- NOU 2016: 18 *Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk*
- NOU 2023: 24 *Med barnet hele vegen – Barnevernsinstitusjoner som har barnas tillit*
- Nystad, T., Melhus, M., & Lund, E. (2006). Samisktalende er mindre fornøyd med legetjenestene. *Tidsskrift for Den norske legeforening*.
- Prop. 36 S (2023–2024) *Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028) – Trygghet for alle*. Justis- og beredskapsdepartementet.
- Prop. 58 L (2022–2023) *Endringer i sameloven (endringer i språkreglene)* Kommunal- og distriktsdepartementet
- Sametinget. Fremtidig utvikling av samiske spesialisthelsetjenester. Vedtatt 27. august 2020. Sak 028/20.
- Sametinget. 2020. Sametingets planveileder. Vedtatt 3. desember 2020. Sak 059/20.
- Sametinget. Samiske spesialisthelsetjenester – Organisering av Sámi Klinihkka. Vedtatt 9. mars 2022. Sak 007/22.
- Sametinget. 2023. Sametingets eldrestrategi – Sámi vuorasolbmot. Vedtatt 06. desember 2023. Sak 056/23.
- Sametinget. 2024. Samisk urfolkskunnskap i areal- og miljøforvaltningen. Vedtatt 13. juni 2024. Sak 023/24.
- Sametinget. 2024. Regional oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Vedtatt 26. september 2024. Sak 037/24.
- Sametinget. 2025. Sametingets reviderte budsjett mars 2025. Vedtatt 12. mars 2025. Sak 006/25.
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sannhet og forsoning – grunnlag for et opprør med forsoningspolitikk og rett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Dokument 19 (2022–2023). Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023.
- Saus, M: Gjenoppretting og forsoning i barnevernets møte med urfolk og nasjonale minoriteter. In: Berg B, Paulsen V. Møter mellom minoriteter og barnevernet, 2021. Universitetsforlaget p. 37–56
- Selle, P., Semb, A.J., Strømsnes, K., Nordø, Åsta.D. (2015). Den samiske medborgeren. Cappelen Damm akademiske.
- SSB. (2024). Levekårsundersøkelsen 2023 om utsatthet og uro for lovbrudd. Flere opplever vold og trusler.
- Store norske leksikon.
- Sørli, T. & Nergård, J. I. (2005) Treatment satisfaction and recovery in Saami and Norwegian patients following psychiatric hospital Treatment: A comparative study. *Transcultural Psychiatry* 42.
- Utdanningsdirektoratet. Elevundersøkelsen. 2025. Elevundersøkelsen | udir.no.

Wold, M., von der Leyen, K., Tovmo, P. Johansen, K. (2024): Merkostnader til ivaretagelse av to-språklighet i forvaltningsområdet for samisk språk. SØF-prosjektnummer 3943. NTNU Samfunnsforskning AS, Senter for økonomisk forskning.

Woods, T.M., Zuniga, R., David, E.J.R. (2012). A Preliminary Report on the Relationships Between Collective Self-Esteem, Historical Trauma, and Mental Health among Alaska Native Peoples. *Journal of Indigenous Research*: Vol. 1: ISS. 2, Article 1.

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Omslagsfoto: Berit Roald / NTB

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 04/2025

